UNIVERSITÄTS BIBLIOTHEK WUPPERTAL
BERGISCHE UNIVERSITÄT WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Hugonis Grotii De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres

Grotius, Hugo

Hagae Comitis, 1680

Liber tertius

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-868

Visual Library

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequentium.*

II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria: explicatur.*

III. *Secunda: jus non tantum excipio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*

IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.*

V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*

VI. *An dolo uti in bello liceat.*

VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*

VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*

IX. *In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.*

X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*

XI. *Mendacii qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*

XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*

XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret:*

XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*

XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*

XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*

XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*

XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*

XIX. *Nec ad juramenta.*

XX. *Generosius tamen esse, ac Christianæ simplicitati convenientius, falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*

XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*

XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus * quid quantumque in bello liceat, & quibus modis; quod aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

Vict. de jure belli. p. 15.

II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia, æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt necessaria, necessitate sumpta non secundum Physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit.

Vict. de jur. bell. n. 18, & 39. & 55.

Lib. II, c. II, §. 10.

2. Quin & rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est: & si id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti consequendi gratia: quibus ex causis dominium quoque sequitur, quin alio modo læsa æqualitas reparari nequit.

Silv. in verbo bellum, p. 1, n. 10. prima.

3. Sic ubi justa est punitio, justa etiam vis omnis sine qua ad pœnam veniri non potest: & omne quod pœnæ pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & qui peccato respondeat modum.

III. Sciendum secundo est; jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in judiciis post

Annotata ad Caput I.

QUid quantumque in bello liceat] Bene Augustinus epistola lxx, ad Bonifacium comitem: *Ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quæras.* Epistola ccv: *Esto ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est egregia Belisarii ad milites apud Procopium Vandalicorum I. Orosius libro VII: *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transigunt.* Idem de Theodosio: *Unum aliquod ab initio Urbis conditæ bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exigerit ultionem.*

post litem contestatam jus sæpe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod injustum est, præsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumptus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ita Plato probat bellum μέχρι ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δίκας διδόναι, *donec hi qui sontes sunt cogantur insontibus malo affectis pœnas dare.*

IV. 1. Observandum tertio, * ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicavimus alibi. Sic ut nostrum consequamur, si tantundem accipi non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis alienæ*, inquit Augustinus, *qui suæ possessioni murum circumduxit, si aliquis ex ipsorum usu percussus intereat.*

Vict. d. lib. bro num. 27.

Ad Publ. epist. 154.

2. Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumpto congruit. Sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere posse prævidentur, cavenda erunt, nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis evellatis & triticum. Multos occidere & indiscretos*, inquit Seneca, *incendii & ruinæ potentia est.* Docent nos historiæ quam seria pœnitentia, Ambrosio monente, talem vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit.

3. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob plenissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ malorum universitati, & eo

1. *Ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum*] Vide hac de re Thomam Prima Secundæ, quæstione lxxiii, art. 8. Molinam tractatu secundo, disputatione cxxi.

& eo suam, qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæstio incidere solet quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum scimus, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, * naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad Justinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno gratiam se relaturum ait, * si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernicie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam quæ satellitem stipendio teneat non subministrabo; nisi marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & æratas non mitterem, lusorias, & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio judice largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas.

Procop. 1 Gotth.

Lib. 1, c. 30. de Off.

3. In tertio illo genere usus ancipitis distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut alibi exposuimus, jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei exsecutionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno,

Can. in c. Ita quorundam, &c. ad liberandam. de Judæis.

Silv. in verbo restitutio, p. 3. §. 12.

2. *Naves & quæ navibus adsunt*] Athenis Κατάφρακτα, id est evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad Aristophanis Nubes & Equites.

Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune] Vide Parutam libro VII.

4. Pu-

damno, ſed & criminaliter, ut is qui judici imminenti reum manifeſtum eximit: atque eo nomine licebit in eum ſtatuere quod delicto convenit, ſecundum ea quæ de pœnis diximus. quare intra eum modum etiam ſpoliari poterit.

4. Et has ob cauſas ſolent à bellum gerentibus * publicæ ſignificatio-

4 *Publicæ ſignificationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. de tranſactionibus. c. ſignificavit de Judæis. Extravagante copioſus de Judæis & c. 1, lib. v. Extravag. de Judæis. Liber conſulatus maris editus eſt lingua Italica, in quem relatæ ſunt conſtitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, Regum Francorum, Hiſpaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuenſium, cujus libri titulo cclxxiv. tractantur hujus generis controverſiæ: ac ſic definitur, ſi & navis & merces hoſtium ſint, rem eſſe in aperto, fieri ea capientium: ſi vero navis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium, cogi poſſe ab his qui bellum gerant navem ut merces eas in aliquem portum deferat, qui ſit ſuarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ ſolvatur. Si contra, navis hoſtilis fuerit, merces vero aliorum, de nave tranſigendum: aut, ſi nolint vectores tranſigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti ſolvant pretium quod pro navis uſu debebatur. Apud Hollandos anno cIↃ cccc xxxviii, cum bellum ipſis eſſet cum Lubeca aliiſque civitatibus ad mare Balticum & Albim ſitis, frequente ſenatu judicatum eſt, etiam in hoſtium navibus repertas merces, quas aliorum eſſe conſtaret, in prædam non cedere; idque ibi pro Lege deinceps habitum eſt. Sic & Daniæ rex ſenſit, cum anno cIↃ IↃ xcvii, ad Hollandos eorumque Fœderatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hiſpaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, ſuis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis etiam apud eos qui Galliæ hoſtes eſſent ſemper permiſſa; & quidem adeo indiſcrete, ut hoſtes ſæpe ſub alienis nominibus res ſuas occultarent; ut apparet ex edicto anno cIↃ IↃ xlviii, capite xlii. quod tralatum eſt in Edictum anni cIↃ IↃ lxxxiv, & ſequentia. Iis edictis diſerte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo ſuis navibus, ſuosque per homines, navesque ac merces, quocumque viſum ipſis eſſet perducere, dum ne merces eæ ſint belli inſtrumenta, quibus res hoſtium fovere velint: quod ſi fiat, permittitur Gallis talia belli inſtrumenta ſibi ſumere perſoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli inſtrumenta in prædam ceſſiſſe, multo magis ab eo periculo abfuiſſe merces innoxias. Non negem aliud jus uſurpaſſe interdum Septentrionis gentes, ſed varie, ex uſu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum ſuorum obtentu Danorum commercia impediſſent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui mutata quamvis cauſa, nomen manſit aduſque tempora Guilielmi ejus qui ſtirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei Thuanus in hiſtoria anni cIↃ IↃ lxxxix. Rurſum ab Eliſabetha, ſapientiſſima Angliæ regina, miſſi anno cIↃ IↃ lxxv ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equeſtri & Robertus Bealus regio Conſilio ab epiſtolis, qui oſtenderent ferre Anglos non poſſe,

cationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ. tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex

quod Batavi, in ipso æstu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat Rhedanus in historia Batavica anno cIↃ IↃ lxxv, & Britannus Camdenus anno sequente. Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum, Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ à Germanis in Hispaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisque eorum fecere anno cIↃ IↃc xiii, ne hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes pecunia, militę, navibus, victu juvarent: & posterius, anno scilicet cIↃ IↃ cxxvii, inter Suediæ Daniæque reges convênit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscanis Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fretum Cimbricum ire sineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ aut in Anglia comparatæ essent. Neque vero soli Germani Anglis cum hoste suo commercia vetantibus contradixere; etiam Polonia misso legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno cIↃ IↃ xcvii narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabetha Angliæ regina in bello perstante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno cIↃ IↃc xxv pepigere id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspici naves num quid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium persolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum raperentur, ostenderunt pati se id nolle. Bene ergo dictum à nobis, significationes publicas requiri, quod & Angli ipsi ita sensere; à quibus factæ significationis talis exemplum est apud Camdenum circa annum cIↃ IↃ xci & cIↃ IↃ xcviii. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim cIↃ cccc lviii Lubecensis civitas significationi à Dantiscanis sibi factæ,

ex historiis * nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum. Romanos qui Carthaginensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginenses aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginenses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis * & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

Polyb. I.

Plut. Demetrio.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum:

ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.

Sive dolo, seu vi manifesta, clamve palamve.

Et Pindari est: χρὴ δὲ πᾶν ἔρ----

δοντ

factæ, ne cum Malgensibus & Memelensibus Dantisci hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis paruere Hollandi anno cIↃ IↃ lI, cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut à Danorum, quos ipsi hostes tum habebant, commercio abstineretur. Anno vero cIↃ IↃ xxII, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Ansiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes, aut in Hispaniam, ipsis tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini Advocati quondam regii orationem habitam anno cIↃ IↃ xcII, in causa Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferri non siverunt: quomodo Dantiscani anno cIↃ cccclv Batavis denuntiarunt nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante Gaspare Schutzio in historia Prussica. Adde Cabetum decisione xlIII, num. 2. & Seraphinum de Freitas in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

5. *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum*] Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus Johannes Meursius in historia Danica libro I, & II. Ubi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra ea Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro xIV. Thuanum in dicto anno cIↃ IↃ lxxxIx, libro historiarum xcvI. Camdenum, præter jam dicta loca, in anno cIↃ IↃ lxxxIx, & cIↃ IↃ xcv. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Ansiaticos vocant, controversia tractatur.

Et Magistrum & Gubernatorem suspendit] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia: ἐπέστηκε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις. *Custodes imposuit Bosphoro, qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent. deprehensis pœna mors.*

δοὺ' ἁμαρτῶσιν τὸν ἐχθρόν.
Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoste requirat?

sequitur ipse, *Ripheus justissimus unus*
Qui fuit in Teucris & servatissimus æqui.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus Solon. Silius in rebus Fabii Maximi:

Lib. xv. *Exin virtuti placuit dolus.*

2. Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Brasidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex * belli furtis: & apud Plutarchum Agesilaus, hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum sic inducit loquentem:

Luc. Phil. Xenophon de Cyri inst. 1, & de re equestri. Thuc. l. v. Plutarch. Apoph. Polyb. l. 1x.

* *Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, ac majorem etiam victimam ab eo immolatam qui dolo quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem * Lysandrum magni facit ἐπιπτείς τὰ πολλὰ δραπετεύοντα & πολέμῳ, *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani est: *Nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

Lib. v. Plut. Marcel.

3. Jurisconsulti Romani bonum dolum vocant si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: δόλῳ & ψευδεῖ, δια τραπεζοῦντος notat ad Iliados O Eustathius. Inter Theologos Augustinus: *Cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis nihil ad justitiam interest.* Et Chrysostomus, maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæsiissent.

L. 1. §. 3. D. de dolo. L. Nihil. D. de captivis. Quæst. x super Josue. 1 de Sacerdotio.

4. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam,

2. *Belli furtis*] Ita & Virgilius loquitur Æneidos xi, & Sallustius, quem citat Servius.

Bellandum est astu] Muhammedis dictum simile: *Elharbu Hudiatum, id est, pugnæ fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis:

Iræque insidiæque.

Ubi Servius: *Non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

Lysandrum] Ei Sullam comparat Plutarchus, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo.

Au-

riam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in actu negativo, alium in actu positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis à Cicerone dictum est: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare, fas sit. *Licet*, inquit * Augustinus, *veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione.* Et * necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse *a* Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim Propheta à rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest *b* quod * Abrahamus Saram sororem, id est ex usitato tum loquendi more propinquam consanguineam, vocat, matrimonium dissimulans.

VIII. 1. Dolus qui in actu positivo consistit, si in rebus, simulatio; si in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & citra hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit confusa & ἀνάπθρον, qualis in dolore, quæ ipsa rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras ut conceptus animi possit aliis indicare, & ad rem voces repertas; verum quidem dicitur, sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, * sed & nutibus, ut apud mutos, sive illi nutus aliquid habent cum

L. 1, §. dolum malum. D. de Dolo malo.

De Off. 3.

Libro contra mend. c. 10. Th. 2, 2. q. 40, art. 3 in resp. & quæ. 71. art. 7. Salz. in verbo bellum p. 1. num. 9.

a *Cic. pro Milone & l. VII, ep. 9. & pro Cn. Plancio.*

b *Gen. XX. Th. 2, 2. qu. 110. art. 3. in resp.*

Augustinus] Et in v. Psalmum versiculo: *Perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur causa XXIII, quæstione II.

Necessariam hanc omnino atque inevitabilem] Vide Chrysostomum primo de Sacerdotio.

Abrahamus.] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici.* Augustinus quæstione XX in Genesin, relatus à Gratiano dicta causa XXII, quæstione III.

1. *Sed & nutibus*] Plinius de Æthiopum gente libro VI, 30: *Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est.* Vide c. tuæ fraternitati de Sponsalibus.

cum re significata commune ipsa natura, sive tantum ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt notæ illæ quæ non voces lingua figuratas significant, ut * Paulus Jurisconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia ut notæ hieroglyphicæ, sive mero arbitratu ut apud Sinenses.

L. Non figura. D. de obl. & act.

2. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus placuit sine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta sunt ad significandum cum mutua obligatione, quod Aristoteles dixit κατὰ συνθήκην: res aliæ non item. Hinc fit * ut rebus aliis uti liceat etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est * ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum seposita doli consideratione licitum est.

De interpr. c. 4.

Luc. XXIV, 28.

3. Prioris exemplum est in Christo, qui apud comites Emauntinos προσεποιεῖτο ire longius, id est speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi Christus ipse dicitur voluisse præterire Apostolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Judæos hoc ita accepturos, quasi circumcisionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israëlis posteros, quasique ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum Judæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus, dedocendi postea, tanti erat quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum Euangelicæ veritatis insinuatio. Hanc simulationem Patres Græci sæpe vocant

Marc. VI, 48.

Act. XVI. 3.

* οἰκονο-

Paulus Jurisconsultus loquitur] *Non figurâ*, inquit, *literarum, sed oratione quam exprimunt literæ obligamur, quatenus placuit non minus valere quod Scriptura quam quod vocibus lingua figuratis significaretur.* Valde Philosophice dixit *placuit*, ut ostenderet hæc valere ἐκ συνθήκης.

2. *Ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem*] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. II, c. 24.

Ubi nullum inde sequitur nocumentum] Ut in facto Micholis I. Sam. XIX, 16.

3. Oi-

* οἰκονομίαν. de qua egregia exstat sententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens sic ait: ἐπὶ τῷ πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη; *ob utilitatem proximi faciet quædam quæ sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio panem in hostium stationes jecerunt ne fame premi crederentur. *Livius r.*

4. Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Josue suis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces sæpe. Nam hic quod sequitur nocumentum licitum esse ponimus ex belli justitia; ipsa autem fuga ex instituto nihil significat, quanquam hostis eam accipit ut signum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens sua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo gestu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hostium armis, signis, vestibus, velis usi passim leguntur. *Josue VIII. Silv. in verbo bellum. p. 1, n. 8.*

5. Hæc enim omnia ejus sunt generis ut à quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usurpari possint, quia consuetudo ipsa singulorum arbitrio non quasi consensu communi introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior est disputatio de illis notis quæ, ut ita dicam, in commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium situm est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est vir bonus, Proverb. XIII, 5: *Falsiloquentiam & verbum mendax amove à me*, Proverb. XXX, 8: *Perdes loquentes mendacium*, Psal. 5, 7: *Ne mentimini alter alteri*, Coloss. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter Philosophos & Poëtas qui cum eo sentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi invisus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles:

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam si cui pestem ferunt,
Huic danda venia est si facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quisquis animitus sapit.

Ari-

3. Οἰκονομίαν] Sic hæc vocanda, non ἀπάτην id est fraudem, ait Chrysostomus indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem 1 ad Corinthios IV, 6: ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία: *Non hic fraus fuit, sed obsequentia quædam & dispensatio.* Et IX, 20: ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἐχούσης. *Ut enim qui tales revera erant corrigeret factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ se ferens, agens talia non ex tali animi proposito.* Huc referri potest simulatus Davidis furor.

2. Ian-

Aristoteles dixit: καθ' αὑτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτόν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν: *per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

2. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: primum in sacris literis exempla * laudatorum hominum sine reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam quæstionem, latebrosam tractationem, disputationem inter doctos alternantem*) hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat.

Plato I & II & V *de rep. Xenoph. quarto. Socrat. Plut. de Stoicorum contract. Quint.* XII, 1. *Nic.* VII. 3. IV. *Nic.* 8.

3. Inter Philosophos aperte hinc stant Socrates & discipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & si Plutarcho ac Quintiliano credimus Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristoteles, cujusillud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi potest communiter, sive re spectata sepositis circumstantiis. Interpres autem ejus Andronicus Rhodius de Medico apud ægrotum mentiente sic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεῶν δὲ οὐκ ἔστιν: *decipit quidem, at deceptor non est:* Causam addit: ἐ ῇ τέλος ἔχει τὸν ἀπατᾶν τὸν νοσοῦντος, ἀλλὰ τὸν σωτηρίαν: *non enim propositum sibi habet decipere, sed servare ægrotum.*

4. Quintilianus, quem dixi, hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Diphilus,

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

Respondet Ulysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *Nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est.* Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum Odysseæ: ψεύσεται * καιρὸν ὁ σοφὸς: *mentietur sapiens re urgente:* ubi & ex Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

X. 1. Tam

2. *Laudatorum hominum sine reprehensionis nota*] Irenæus ex veteris presbyteri institutione didicit docuitque: *De quibus Scripturæ non increpant, sed simpliciter sunt positæ, nos non debere fieri accusatores.* Locus est libro IV, c. 50.

4. καιρὸν] In tempore, ut Donatus loquitur ad Adelphos IV, 3. *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, *Aliquod mendacium honestum & misericors vocat.*

1. Qua-

X. 1. Tam dissidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium sumimus * quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium discernuntur: sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione quæ mentis conceptui, sive in intelligendo sive in volendo, disconveniat. Nam quod primo τῇ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur, sunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem sed quam falsam putat mentitur. Significationis ergo falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est cum vox aliqua aut sermonis complexio est πολύσημος, id est plures uno significatus admittit, sive ex vulgi usu, sive ex artis consuetudine, sive ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat, non admitti mendacium, * etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

Th. 2, 2. qu. 110. art. 1. in resp. Gell. XI, c. XI.

2. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam: sed potest ex accedentibus causis honestari: puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noster dormit*, quod Apostoli accipiebant tanquam de dormitione somni diceretur. Et quod de Templo instaurando ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore, Judæos sciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apostolis adinstar Phylarcharum apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris regno, satis scivisse videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus spe ad ipsum momentum Christi ad cœlum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex profana historia dari potest in L. Vitellio, cui Narcissus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, * quin

Joh. XI, 11. Joh. II, 20. 21. Luc. XXII, 30. Matth. XXVI, 25. Act. I, 6. Tac. Annal. VI.

1. *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit nisi rea mens.* Et: *Nemo mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia, quantum in ipso est non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc Augustini, de verbis Apostoli Sermone XXVIII, & Enchiridii c. 22, relata à Gratiano in causam XXII, quæstione I.

Etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus] Quomodo Abraham captiose loquebatur cum servulis, ita judicante & probante Ambrosio, quem sequitur Gratianus post c. si quælibet, dicta causa XXII, quæst. II.

2. *Quia*

* quin suspensa & quo duceretur inclinatura responderet. Dictum * Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמוד את דבריו מוטב ואם לא ישתוק *si quis norit uti perplexiloquio, recte: sin minus, taceat.*

3. Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile sit sed & improbum, * puta cum Dei honos, * aut amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt ut quod animo cogitatur omnino patefiat: sicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium*, desumptum ex veteri lege Attica κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν; quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notione idipsum jam exclusimus.

Demosth. in Leptinem.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat quam in eum sensum qui à mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, qua naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspiciatur, saltem secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse præter repugnantiam cum

2. *Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet*] Idem Tacitus Historiarum III: *Incerta deseruit, tracturus interpretationem prout conduxisset.* Item: *Ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret.*

Hebræorum] Quorum & hoc est מיחד לשגית מפני השלום. *Licet perplexe loqui boni causa*: citat doctissimus Manasses Ben-Israël in suo conciliatore quæstione XXVII. Chrysostomus I de Sacerdotio: ἀπατεὼν ὀκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν, *Fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur, non qui salutari proposito.*

3. *Puta cum Dei honos*] Philo de vita Mosis: ἐπ' ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν δι' ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος ἐψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὁπαδὸς Θεοῦ. *De factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiam si quis cæterum ingenio esset mendace. Veritas enim Dei comes*: Augustinus epistola VIII. *Alia quæstio est, sitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, utrum Scriptorem Sanctarum Scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

Aut amor proximo debitus] Æschylus Prometheo:

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ, τι χρήζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους ἄγειν στόμα.
Dicam diserte quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

1. Ju-

cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam * judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere quasi pacto quodam tacito intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, jus illud subsistat ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, non alterius; sicut & in contractibus injustitia non nascitur nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit * fallendi voluntatem. Et Cicero quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta. *Lib. 1. de Repub.* *1. Off.*

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis prædixerit se falsa dicturum & alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præsumto, aut oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsum habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse:

Vt puerorum ætas improvida ludificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa singimus.* Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri. *Lucret.*

XIII. 1. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas

1. *Judicandi libertas*] Hine surari cor Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: Gen. XXXI. 26, 27. & ibi Onkelos & lxx. Rabbi David Libro Radicum, & Rabbi Salomo in commentario, & Abenesdra.

2. *Fallendi voluntatem*] Lactantius Institutionum VI, 18: *Vt non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.*

bertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut κατ' ὑπερβολὴν, quæ figura, ut Seneca ait, *ad verum mendacio venit: & Quintiliano ementiens superjectio dicitur. Neque ratione ejus qui obiter id audit; quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi opinionem informat de eo quod non ipsi sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet. Quippe, si recte judicare volumus, illius respectu sermo non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest.

VII de Benef. 23.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus, qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agesilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus * Chrysostomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochiæ Petrum ut nimium Judaizantem reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim verò consultum infirmitati adstantium.

Liv. XXXIV. App. Hisp.

XIV. 1. Tertium est, quoties certum est eum ad quem sermo est libertatis suæ in judicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est injuriosum, non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt, præsumta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ historia est * in Plinii epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur.

2. Democritus: ἀληθομυθεῖν χρεὼν ὅπου λωΐον: *Omnino veriloquio utendum est ubi id est melius.* Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν, ἐπὶ ᾧ ἀγαθῷ: *amicos decipere licet, ipsorum bono.* Et Clemens Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ὡς θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.*

1. *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat.* Seneca ibidem.

2. *Chrysostomus & Hieronymus*] Addo Cyrillum adversum Julianum libro IX, circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

1. *In Plinii epistolis*] III, 16.

2. *Apud*

medio. Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναῦς, καὶ δεινὸν οὐδέν. *Et Medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας, *nam quod bonum est, id vero est melius.* Tale illud * apud Xenophontem, socios jamjam adfore; & Tulli Hostilii, suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii Consulis, ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud Historicos. Notandum autem est, læsionem judicii in hoc genere eo minoris esse, quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

IV. *Socr.* *Livius libro* XXXIV.

XV. 1. Quartum & superiori affine est, quoties * qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum * Medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco Medicos intelligat publice ad hoc vocatos; posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere.

III *de Rep.*

2. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit * in Josepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures, ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone, qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime à tali voluntate abesset, & veræ matri suum partum attribuere vellet. Quintiliani est dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.*

Lib. II, 18.

XVI. Quin-

2. *Apud Xenophontem*] *Et Agesilaus cum in Bœotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum à Pharnabazo & Conone, jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria.* Plutarchus Agesilao.

1. *Qui habet jus supereminens*] Iliados secundo Agamemnon Græcorum Imperator:

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἣ θέμις ἐστί.
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύω.
Ante tamen Danaos verbis tentabo, (sinit fas)
Utque citi fugiant ærata classe monebo.

Medicis] Exempla Medicorum affert Chrysostomus dicto libro I de Sacerdotio.

2. *In Josepho*] *Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis inureret*, ait Cassiodorus de amicitia.

XVI. Quintum esse potest, * quoties vita innocentis aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet,

Horat. III. Carm. 2.

** Splendide mendax, & in omne virgo*
Nobilis ævum.

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit Plato, Xenophon, Philo inter Judæos, * inter Christianos Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat Jabesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile Prophetæ * Elisæi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum à se interemtum jactabat.

Lib. II. de rep. l. II. de Cyri instit. & v. Socr. Philo de migr. Abr. Chrys. l. I. de Sac. I Sam. II. 2 Reg. VI, 18, & seq.

2. Ad tertiam, quartam, & quintam observationem earum quas jam posuimus pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum

Quoties vita innocentis aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest] Augustinus in v Psalmum, relatus à Gratiano in causam XXII, quæst. II, c. Nequis, *Duo cero sunt genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa; cum aut joramur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non est permitiosum quia non fallit. novit enim ille cui dicitur causa jocandi fuisse dictum. Secundum autem ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam.* Tertullianus libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incursationis, quibus omnes sumus objecti, ponit, necessitate mentiri.

Splendide mendax] Ubi Scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro justitia mentiri.* Simile est illud Chrysostomi de Rahabe: ὦ καλὴ ψεῦδος, ὦ καλὴ δόλε, ὁ προδιδόντων τὰ θεῖα ἀλλὰ φυλάττοντων τὴν ἀλήθειαν, aut ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν. *O pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, sed custodientis veram pietatem.* Augustinus de obstetricibus Ægyptiis: *O magnum humanitatis ingenium, ô pium pro salute mendacium.* Laudat easdem obstetrices, & præmia illis data etiam æterna credit Hieronymus ad Ezechielem XVII, & ad Esaiam LVI. Ambrosius ad Syagrium libro VI. Augustinus ipse, ut solet varians, ad Consentium contra Mendacium. c. 15. Tostatus negat in eo peccatum. Hæsitant Augustinus lib. II quæstione super Exodum, Thomas 2, 2, quæstione CX, art. LV, ad 4. & ibi Cajetanus. Vide si vacat & Moriæ Encomio Erasmum, & doctissimum Masium ad Josuam II, 5.

1. *Inter Christianos Chrysostomus*] Sic loquens: εἰ βούλεσθε τὸν σφαγιγῶν τὸν ἐξ αἰῶνος δυδοκιμάσαντας ἐξετάσατε, τὸ πλείονα αὐτῶν πρόπαια τὸν ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τοὺς ἐπαινεῖν ἢ τοὺς φανερῶς κρατίστους. *Si nobilissimos ducum ad examen voces, pleraque eorum trophæa reperies fraudum esse opera, magisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.*

Elisæi] Ejusdem Elisæi alterum simile est II Regum VIII, 10, ita ut legunt Masoretæ, id est secundum קרי, quod sequitur Latina vulgata versio.

3. Au-

tum Nicomachiorum: ὁ εὖ βουλεύομενος τοῦτο ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστιν, ἐστὶ γάρ ποτε τὸ ὀρθῶς βουλεύομενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά. *Qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum à malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ sunt historiæ.* Et Quintilianus, si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

3. Non placent hæc scholæ actorum paulo ante seculorum, ut quæ unum ex veteribus * Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit an non satius sit adversus quosdam falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hîc sumo) quam ista à falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

Th. 2, 2, qu. 110. art. 1, & 3. Covar. in c. quamvis de pactis in 6. p. 1. §. 5. n. 15. Soto de justitia v, q. 6, art. 2. Tolet. lib. IV, c. 21. lib. V, c. 58. Less. lib. II de justitia. c. 42, dub. 9.

4. Verissimum quippe est nullam omnino esse vocem * quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter significatum quem vocant primæ notionis, * alterum habeant secundæ, eumque varium * secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, * non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, ut jam modo dicere cœpimus, jus speciale ac novum confertur ei cui fit pro-

3. *Augustinum*] Contra cujus posteriorem in hac re sententiam scripsit Rupertus Abbas.

4. *Quæ non ambiguum recipiat.*] Id Chrysippus defendit apud Gellium libro IX, c. 12. Et Seneca de Beneficiis secundo, capite 34: *Ingens est copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus sed alienis commodatisque.*

Alterum habeant secundæ] Augustinus de Magistro: *Nullum nos signum comperisse quod non inter cætera quæ significat se quoque significet.*

Secundum varias artes] Vide quæ supra notata ad paragraphum decimum.

Non ad promittentem] Distinguit hæc & Agesilaus & cum eo Plutarchus: τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν Θεῶν ἐστι καταφρονεῖν. ἐν δὲ τῷ παραλεγίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαι-

promissio: idque inter hostes etiam locum habere sine ulla hostilitatis jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione, ostendemus cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori quæ de jurejurando fuit dissertatione repetendum est, sive id assertivum sit sive promissivum, vim habere excludendi omnes exceptiones quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut à mendacio excusemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς * *servile mentiri.* Arrianus de Ptolomæo: καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν: *Et ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem Alexander: οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους: *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus de Juliano: *Mira est in Principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere; cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη, *ingenium morum constantia præditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda Probus: *adeo veritatis diligens ut ne joco quidem mentiretur.*

Nic. IV, 1.

Lib. I.

Lib. VII.

2. Quod

δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι. *Federa violare, Deos est contemnere. Extra ea verbis hostem decipere, non justum modo est sed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.*

1. *Servile mentiri*] Philo libro: Omnem virum probum esse liberum: παρ' ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς. *Unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent.*

2. Nec

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. x, 16, sed & vaniloquentia interdicta Matth. xii, 36; & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: *Itaque viator ille verus ac justus non dicit illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi à sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑψηφάλαν ἀπόπτολιν τῆς δίκης, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet:

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam sic nec ego sum natus ut fallacias
*Sector, * nec olim genitor, ut perhibent, meus:*
At sum paratus vi mera non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheso:

Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.

3. Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam, *Lib. IX.*

Confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus: ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, τῆς δ' ἀφ' ἁλῶν τέχνης τῆς ἐπιβουλῆς καὶ γοητείας τοὺς ἐχθροὺς: *Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quæsita victoria.* Unde cum Perseus Macedonum Rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes: majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant: *Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset se neque arte neque casu sed collatis cominus viribus justo ac pio bello esse*

2. *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo Horatius carminum lib. IV, ode VI:

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur; ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud virtutis fiducia, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

Ann. l. 11. Scholiastes ad 11 Apollonii.

esse superatum. Etiam serius apud Tacitum legimus: *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulciscei.* Tales etiam Tibareni, qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodotum prodit Mardonius.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod * quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc: regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: *Nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

I. Transfugam. D. de acq. rerum dom.

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur: quod iniquum non esse * Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celsus, id est, * contra jus belli non est ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit.

Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat] Ita docet & Maimonides in הלכות חובל cap. v, sect. 10.

Dei ipsius exemplo] Libro II, c. XXVI. §. 5.

Contra jus belli non est ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit; ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho, Polybius in Excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. Menander Protector idem nos docet.

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri nisi hæredem.*
II. *Iure tamen Gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus subditorum.*
III. *Exemplum in prehensione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc post jus denegatum; & quando id factum censeri debeat: ubi ostenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Distinctio ejus quod in hac materia est Iuris Civilis & Gentium.*

I. 1. Ve-

I. 1. VEniamus ad ea quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant, partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo tenetur nisi qui bonorum successor est: * ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

L. unica. C. ut nullus ex vicariis. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro patre, totis titulis.

2. Nec quod Universitas debet singuli debent, ut diserte loquitur Ulpianus: nimirum si Universitas bona habeat; alioqui enim tenentur non singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: *Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor; * ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *Vnus è populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla possessio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in Novella Justiniani vetantur ἐνεχυριασμοὶ, id est, * pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi; ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Cassiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

L. Sicut §. 1. D. quod cujusque univers. nomine. Lib. VI de Benef. c. 20. Cap. 19, d. l. unica, C. ut nullus ex vicanis l. XI. L. Nullam C. de execut. & exactionibus l. XII. No. 52, & 134. Lib. IV. var. epist.

II. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, sive per se primo sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus

venire

Annotata ad Caput II.

1. UT *enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est*] Vide supra lib. II, c. XXI, §. 19. Adde C. in literis de raptoribus. C. tua de usuris.

2. *Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide leges Siculas fine libri I.

Pignorationes] c. unico de injuriis in sexto: *Pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat.* Rectius scribas, ut libri quidam, *reprensalias.* Id enim voci Saxonicæ Withernamii ad amussim respondet, sed usus alterum recepit.

Inst. de Jur. nat. venire quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Justinianus ait usu exigente, & humanis necessitatibus à gentibus humanis constituta.

Th. 2, 2. qu. 40. art. 1. Molin. disp. 120 & 121. Valentia disp. 3. q. 16, num. 3. Navar. c. 27. num. 136. Liv. lib. 1. Lib. XXXI. Gell. l. XVI, cap. 4. Livius lib. XXXVIII, & alibi. Plut. Ages. & Xen. hist. Gr. IV.

2. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis à se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset.

3. Receptum autem hunc morem non tantum apparet * ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur, ostendunt denuntiationum formulæ: *Populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque*: & in rogatione: *Vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici*: & in decreto ipso; *Populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit*, quod ex Cincio est in re militari: & alibi; *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt*: verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris exsecutione, id est bello imperfecto, opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo Regis Persarum subdito dicebat olim Agesilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς: ἐν οὖν καί σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. *Nos Pharnabaze & cum amici Regis essemus amice nos erga ea quæ ipsius erant gerebamus, & nunc cum hostes simul facti hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ Regis sunt, jure per te illum lædimus.*

III. 1. Ejus quam dico exsecutionis species erat quam Athenienses vocabant ἀνδροληψίαν, de qua sic habebat lex Attica; ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας,

3. *Ex bellis plenis*] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens Nicolaus Damascenus, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse ῥύσια λαμβάνειν, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione. Josephus VI Antiquæ historiæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῶν προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν. *Cum narrasset quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies præstituta transiisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.*

Pi-

ληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας ἢ φόνου ὑποχωσιν, ἢ τοὺς ἀπολείψωσι ἀνδδοῦσι. τὸν δ' ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλείον δ' μή: id est, *Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur, subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est puniat sontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans; & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium in contrarium valuit.

2. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere undecunque liceret; & si quis obsisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam; cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit ut prius postuletur judicium: præterea quod non eos apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑποχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἀνδιδῶσι, κελεύει καὶ τούτων εἶναι τὸ ἀνδροληψίαν καὶ τριῶν. ὁ δ' τούτους οὐδ' ἀφίησι παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δ' ἤδη πεφυγότας, φησὶ γὰρ ὅτι, καὶ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τοῖς φεύγουσι δίκας, ὑποδεξαίμενοι ἀκαπόνδους εἶναι γράφει ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur ἱκέτλν) ἔκδοτον διδῶσιν. *Lex, si apud quos cædes evenit neque jus reddant neque sontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsum, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant.* Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit.

3. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non oratorie magis & argumenti causa quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra diximus, ad eos tantum quibus fortuna, non crimen, obstat pertinet. *Lib. II, c. XXI, §. 7.*

4. Cæteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum, & eorum qui sontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea ad-

adposita: horum enim alterum quin sit non negabit qui attenderit ad illud Julii Pollucis: *ἀνδρολήψιον ὃ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὡς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἕξεστιν αὐτῷ τοῦτο ἀποδιδόντων ἄγειν τὸν τελῶν ἀπαγαγεῖν. Hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recepit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eos qui dedere recusant.* Nec aliter Harpocration: *ἀνδρολήψια τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύρασμον γὰρ τινὰ ἔχουσιν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ παραδιδόντα αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. Ius hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pignoratione utebantur.*

Lib. VIII, c. 6.

5. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginensibus & Tyri & in aliis emporiis in quæ frequenter commeent eventurum.*

Livius libro XXXIV.

IV. Alia exsecutionis violentæ species est ἐνεχυρασμὸς, sive * *pignoratio inter populos diversos*; quod jus repressaliarum vocant recentiores Jurisconsulti †, Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi à Rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt Jurisconsulti, ubi jus denegatur.

† *Bal.* III. *con.* 58. *Bart. de repress. q.* 5. *ad tertium n.* 9.

V. 1. Quod fieri intelligitur non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumptio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis non idem in exteros quod in subditos valet. Etiam inter subditos non tollit quod vere debebatur; *Verus debitor, licet absolutus sit,* * *natura tamen debitor permanet:* inquit Paulus a Jurisconsultus: *Et cum per injuriam judicis domino rem quæ debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola restituendam probavit.* Hoc interest, quod subditi exsecutionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere.

a *L. Julian. D. de cond. indeb. L. Rescriptum,* §. 1. *D. de dist ra. pign. Innocen. & Pan. in c.*

2. Tali

plerique de immu. Ecc. Sotol. III, *q.* 4, *art.* 5. *Jac. de Canibus, Anchar. Dominic. Franc. in c.* 1. *de injuriis in* 6. *Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl. Jac. de Bellovisu in Auth. Ut non fiant pignora. Sil. in verbo repress. Bart. in tract. de repress. Guido Papa p.* 32. *Gall. de pigno. c.* 1. *n.* 5. *Vict. de jure belli, n.* 41. *Covar. c. peccatum, p.* 11, §. 9.

Pignoratio inter populos diversos] Σύλας id dicit Demosthenes in oratione pro Corona, & Aristoteles Oeconomicôn secundo.

1. *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet Gallius de Pace publica lib. II, cap. VIII, num. 7. & Vasquius libro IV, controversiarum illustrium cap. X, §. 41.

2. *Cor-*

2. Tali igitur de causa aut * corpora aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse non quidem naturâ introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados A, ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse * ῥύσι' ἐλαυνόμθ· ut Poëta loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Eustathius τὰ ἀντὶ τινῶν ῥυόμθα, ὅ ἐστιν ἐλκόμθα καὶ ἀντὶ τῆ τῶν ἀποπιεσθέντων ἀποπαιζόμθα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, nimirum,

μή τις οἱ ἀτεμεόμθ· κλοι ἴσης.
Ne quis justa sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia *b* Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit *c* Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicon secundo de decreto Carthaginensium ad prehendendas exterorum naves εἰ τις σύλεων ἔχοι, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet.*

b *Liv. l. 11.*
c *Halicarn. lib. VII.*

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri, quod minime esse probabile, nec saniori Theologiæ consentaneum alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione sed ex accidenti ut occidantur qui juris exsecutionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi demonstratum est.

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie & ea quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur.

Lib. I. c. 1. ¶. 12, & 13. Dec. cons. 352. Bal. l. 3. de off. assess.

2. Jure gentium subjacent pignorationi omnes subditi injuriam facientes, qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ sive advenæ, non qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum quæ pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tan-

2. *Corpora*] Vide exemplum apud Ammianum libro XVII, ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III, de Monte Berrigualid.

Ῥύσι' ἐλαυνόμθ·] Hoc sensu ῥύσια invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII, ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII, ῥυσιάζειν apud Diodorum Siculum excerptis Manuscripti Peiresiani. Alibi vero ῥύσια κρεπαγίζειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III, §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum.

3. At jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium singulis pignorandi jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id solet alibi à potestate summa, alibi à judicibus. Jure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumptuum, *ita ut residuum reddi debeat. Jure civili solent citari quorum interest res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo, qui de repressaliis scripsit.

Æ. Regius de actibus supern. disp. XIII, du. 7. n. 117.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui non solvendo quod debebant, aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure *teneri ad resarcienda damna aliis quibus eam ob causam aliquid decedit.

3. *Ita ut residuum reddi debeat*] Usi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante Gregora libro IX. ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἁλίσι φορτίων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τῶν πληρώμασι ἀλυμήνατο τὸ ὠφέλιμον ἐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σιτῶν καὶ κριθῆς. τῶν δ' ὄψων παρέχει πόσα γραῦς ἔσι λίμναι κοπαΐδες τε καὶ μαιωτῖδες, καὶ ποταμοὶ παναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκριβὲς ἀλώσιμα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *Sed neque de onere captarum è se navium corruperunt quicquam. onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, salsamenta piscium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.*

4. *Teneri ad resarcienda damna*] Plutarchus in Cimone de Scyriis: ἐβαλλόμενοι τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελεύοντες. *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant sarcire damnum.*

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure Gentium, ubi de indictione.

I. *Bellum solenne juris Gentium esse inter diversos populos.*
II. *Distinctio populi quamvis injuste agentis à piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli solennis ut auctorem habeat eum qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*

VI. Quid

VI. *Quid in denuntiatione sit juris naturæ, quid proprium juris Gentium, distincte explicatur.*

VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*

VIII. *Quæ in denuntiationibus sint juris civilis, non Gentium.*

IX. *Bellum alicui indictum simul indictum esse ejus subditis & sociis quæ ipsum sequuntur:*

X. *Non qua per se considerantur: quod exemplis illustratur.*

XI. *Causa cur denuntiatio ad effectus quosdam requiratur.*

XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*

XIII. *Bellum an simulatque indictum est geri possit.*

XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I. 1. * SUpra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe non ex causa unde oritur, neque ut alias ex rerum gestarum magnitudine, sed ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos. a *Hostes sunt qui nobis aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt*, ait Pomponius: nec aliter Ulpianus b: *Hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano; cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo * qui à latronibus captus est servus latronum non est, nec postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta à Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat.* Et Paulus: * *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: *In civilibus dissensionibus quamvis sæpe per eas respublica lædatur non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut postliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos posteaque manumissos placuit supervacuo repetere à Principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.*

a *L. Hostes de verbor. sign. L. Hostes. D. de captivis.*

b *L. Postliminium, 1. 2. D. de capt. L. si quis ingenuam. §. 1. eod. tit.*

2. Illud tantum notandum, sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. *Ille hostis est*, ait Cicero, *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, & rationem aliquam si res ita tulerit pacis & fœderis.*

Philipp. IV.

II. 1. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit si quid ad-

Annotata ad Caput III.

1. *SUpra*] Lib. 1, cap. III, §. 4. *Qui à latronibus captus est servus latronum non est*] Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunucho Terentii. Talis & Eumæus Odyss. O.

A piratis] Pompejus à piratis captos liberos pronuntiavit; Appianus Mithridatico. Adde Herreram Tomo II.

1. Cri-

admittat injustum, etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas est, etiamsi forte æqualitatem quandam inter se servent sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi * criminis causa sociantur: illi etsi interdum delicto non vacant juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturæ, quod multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita; aut secundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse à cædibus & postulationibus nocturnis, & à raptu boum aratorum, notat ad Thucydidem Scho-
Lib. I. liastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant misisse ad dominos * ut rapta si vellent æquo
Lib. XI. pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odysseæ ξ.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν ζεὺς ληΐδα δῴη,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἰκόνδε ἕκαστος,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.
Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. Principale autem pro forma est in moralibus: & ut recte Ciceroni dictum est de Finibus Quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni, ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia sæpe vocat ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν. Quare crude nimis dictum est ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam
De Civ. sed nullam esse rempublicam: quam sententiam Augustinus corri-
Dei l. XIX, gens, *Nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem*
c. 24. *dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus.* Corpus morbidum corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ

1. *Criminis causa sociantur*] Ὅμιλος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων: *turba hominum non lege congregata, sed injustitiæ causa in unum coacta:* Procopius II Vandalicorum.

Ut rapta si vellent æquo pretio redimerent] Tales & illi quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat; ληϊζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων. *cum ab antiquo mari prædas egissent, postremum ne iis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant abstinuere injuriam.*

quæ alia necessaria sunt ut ibi jus exteri consequi possint non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui legem (eam præsertim quæ jus Gentium facit) dicit esse in civitate ut mentem in corpore humano: * ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et Aristides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus. *Borysthenitica & de lege.*

3. A latronibus captos capientium non fieri supra dicentem audivimus Ulpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt Cæsaris. De Venedis Tacitus: *Quicquid inter Veucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum quantumvis sceleratum, & inter eos qui, cum populus non sint, sceleris causa coëunt. *Lib. VI. De morib. Germ. Annal. XII. Histor. IV. App. Ill.*

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut Jephthes, Arsaces, Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, * sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus: *Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.* *De Civ. Dei lib. IV, c. IV.*

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi * sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam fœdere inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historiis discimus. *Cajet. 2, 2. q. 40. art. I.*

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter sum-

2. *Ea enim sublata civitatem non esse amplius*] Cicero libro x, epist. 1, *Nec leges sunt nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ad vestigium civitatis.*

Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant] Exemplum in Mammertinis; Diodorus Siculus in Fragmentis.

Sed inæqualiter sunt federati] Ut Dux Lotharingiæ, apud Crantzium Saxonicis XII, 13. Civitas Sundensis Principibus suis Pomeranis bellum indixit; Idem Crantzius Vandalicorum XIV, 35.

summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum sit, & quidem ita decretum publice * ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgara prælia dixit Ennius. Cicero Officiorum primo: *At belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure præscripta est: ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum nisi quod aut rebus repetitis geratur aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud Isidorum: *Iustum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit in justi belli descriptione. Et cum narrasset Acarnanas agrum Atticum esse populatos: *Irritatio animorum ea prima fuit: postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.*

Lib. I.

Lib. XXXI.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit * apud Thucydidem: *ἐ δίκαιε ἐδὲ λόγοις ἀμφεξελέα καὶ λόγῳ καὶ αὐτὲς βλαπθόμθρς: non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud Halicarnassenses: *ἡ ἀρχόντα πολέμκ πᾶς ὁ τῶν πάθων ἀμύνεται: bellum inferentem is qui impetitur à se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait, quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à caduceatore sed à natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomediense, πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀκήρυκτοι γίγνονται *plerique bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios

Lib. I.

Lib. I.

Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit] Josephus Antiquæ Historiæ libro XV, πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία. *bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus Gentium moris exempla apud Cranzium Saxonicorum XI. apud Oderbornium in vita Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit Nicetas lib. III, & IV.

1. *Apud Thucydidem*] Idem libro III, in Platæensium oratione: καὶ ἡ πᾶσι νόμον κεκρατηκότα, ἡ ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι. *ex jure apud gentes omnes receptos fas est arcere eum à quo hostiliter impetimur.* Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peiresianis, ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ θεὸς, ἐπὶ τὸ πολεμεῖν τῷ βασιλέα, *omnes deos hominesque testabatur, inceptum à rege bellum.* Adde quæ habet Mariana XIX, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus.

3. Ho-

dios aut sanguinem usquam factum audissent: eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est si dominus rei suæ manum injicere velit.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est sed secundarium & surrogatum ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere quæ illum in culpa constituat, ex quâ aut damnum dare censeatur aut & ipse delinquere, juxta ea quæ à nobis supra tractata sunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, * honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur, aut delictum pœnitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ * de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet,

Extrema primo nemo tentavit loco.

Et * præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum specialiter illi populo datum sit male à nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuipiam, misit ad regem qui debitum ex fœdere tributum & militem exigerent: *νομίζων φιλικώτερον εἶναι ὅτιος, ἢ μὴ προσεπόιει πορδόεως, humanius id existimans quam si ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea historia Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium à1 effectus illos peculiares omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque sed ab altera partium.

Deut. XX. 11.

Histor. II.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est aut pura. Conditio-

3. *Honeste tamen & laudabiliter interponitur*] Vide Marianam XXVII, 13.

De tentandis rationibus belli vitandi diximus] Lib. II, c. XXIII, §. 7.

Præceptum quod Deus Hebræis dedit] Josephus Antiquæ Historiæ V, 2: ἐπάχε δὲ ἀυτὸς ἢ γερουσία, πέμσασα μὴ δεῖν ὀξέως ὅτιος πρὸς τὰς ὁμορόλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι πρὸς τὸ ἀγκλημάτων, τῷ νόμῳ μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐφιέντι δίκα προσφέρειν, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πέιρας, τοὺς δίκαιον ἀδικεῖν γραπτὸν ἀναγαγεῖν. *Sed retinuit eos Senatus, ostendens non oportere ita subito bellum inferri popularibus priusquam querelæ verbis disceptatæ sint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum nisi legatione prius missa, tentatisque viis quibus ad saniorem mentem injuriæ auctores revocari possint.*

ditionata, ubi cum rerum repetitione conjungitur. * Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum vindicationem ex jure dominii, sed & persecutionem ejus quod ex causa civili aut criminis debetur, ut recte explicat * Servius. Inde illud in formulis, *reddi*, *satisfieri*, *dedi*; ubi *dedi*, ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur.

Lib. VIII. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarigationem testis est * Plinius. Conditionata est denuntiatio apud Livium, *Eam se injuriam nisi ab ipsis qui fecerint dematur ipsos omni vi depulsuros esse.* & apud Tacitum, *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde:* & vetus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:

Lib. I. Annal.

* *Vicina Theseus qui tenet regni sola*
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sic amica faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Iam mox ut arma pubis expectent meæ.

Papinius in ejusdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

Polybius hoc vocat ῥύπα καθαίρειν, Romani veteres *condicere.* Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) * aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur.

2. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *Testor populum illum injustum esse, neque jus reddere.* Et altera: * *Quarum rerum, litium, causarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priscorum Latinorum, hominibusque Priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari,*

1. *Rerum repetitarum nomine*] Vide Parutam de bello Cyprio, lib. I. Bizarrum lib. XXIII de Turcis. Reinking. lib. II, classe III, c. IV.

Servius] Ad X Æneidos.

Plinius] Libro XXII, 12. *Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV, 9: *Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus.* Vide Servium ad IX & X Æneid.

Vicina Theseus qui tenet regni sola] Similis denuntiatio est in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. Vide & Cromerum XXI.

Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur] Exemplum vide apud Bembum libro VII.

2. *Quarum rerum, litium, causarum*] confer Græca Dionysii Halicarnassensis excerpto legationum II.

dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque. Et tertium carmen: *Quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod Populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum Priscis Latinis fieret; ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* Hoc autem casu ita ut dixi non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum emere dicis causa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos.

Liv. l. XXXI. & XXXVI.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum à Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non à jure gentium sunt, * caduceus apud Græcos, sagmina & hasta sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis siqua intercessisset, post res repetitas triginta dies solennes, * hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mecœnas apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

Arnob. l. II. cont. Gent. Varro l. IV. de lingua Latina.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores Jurisconsulti diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare, quod intelligendum est de eo ipso bello quod adversus eum cui indictum est geritur; quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant feciales.

Bald. ad l. 2. C. de serv. n. 70.

Livius libro XXXV.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex

Caduceus apud Græcos] Unde Caducei origo discES ex Plinio XXIX, 3. & Servio ad IV & VIII Æneidos.

Hastæ missio] Vide Servium ad IX Æneidos, Ammianum XIX, & quæ ad eum notata à doctissimo Lindenbrogio.

rex alter bello impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est, * non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos aut Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri:* quod & observatum in decreto adversus regem Persea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui reipsa ei bello se immiscerent.

Livius libro XXXVI. *Lib.* XLII.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud quod jure gentium justum diximus denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet; * sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed ut certo constaret non privato ausu sed voluntate utriusque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *Indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

Alb. Gent. lib. I, *c.* 2.

Lib. III *de ira, c.* 2. *Agula l.* I, *c.* 5.

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere; nam egèt omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus effectus.

Alb. Gen. d. l. II, *c.* 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse; quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginenses ut modo diximus fecerunt. nam indictio nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod

Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos] Aut Ulyssiis sociorum in Cicones Priamo quondam auxiliatos, de quibus Homerus Odyssea I, & ibi Didymus.

Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur] ut Porsenæ Romani, memorante in Publicola Plutarcho, Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt; Chalcocondylas VII.

Anno-

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus, sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

I. *Belli solennis effectus generaliter exponuntur.*
II. *Vox licere distinguitur in id quod impune sit nec tamen sine vitio, & in id quod vitio caret, etiam si id non facere virtutis sit alicujus: additis exemplis.*
III. *Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos referri ad licere impunitatis.*
IV. *Cur tales effectus introducti sint.*
V. *Testimonia de his effectibus.*
VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes qui intra fines hostium sunt.*
VII. *Quid si ea ante bellum venerint?*
VIII. *Subditos hostium ubique offendi, nisi lex alieni territorii obstet.*
IX. *Ius hoc offendendi etiam ad infantes & fœminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI. *Etiam ad eos qui se dedere volunt nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos sine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.*
XIV. *Porrigi & ad obsides.*
XV. *Iure Gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percussoribus uti an contra jus Gentium sit, distinguitur.*
XIX. *Stupra an sint contra jus Gentium.*

I. AD illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset sic ait: *Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est sacerdotibus, qui faciendis præsunt federibus, proficiscebatur etiam Pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere, vel auctores injuriæ tradere, jaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more*

belli res rapere. Ante autem dixerat: *Veteres lædere res rapere dicebant, etiamsi rapinæ nullum crimen existeret: similiter satisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti * effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex Juris consultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud Pauli Apostoli: πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. *Omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi, sed non omnia expediunt.* Sic * licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo disserit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet, sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio; utrecte hanc quæstionem explicat * Clemens Alexandrinus.

1 Cor. VI. 17.

Ad Pollentium lib. 1, c. 15.

Annotata ad Caput IV.

EFfectus quosdam esse proprios] Crantzius Saxonicorum XI, 5.

I. *Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas*] Tertullianus adversus Marcionem I: *vacat abstinentiæ testimonium, si licentia eripitur.* Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium: *Virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit.* Adversus Jovinianum: *Ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur.* Chrysostomus ad I Cor. cap. VII: βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem ostendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6: κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γένηται ἀπειλήσει, δείκνυς ὅτι ἡ τῆς φιλοτιμίας τὴν ἀγωνίζουσαν τὸ ζηλέρμα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυθλῶν δεῖ. *nisi præceptis obediamus Gehennam minatus est, ostenditque hæc quæ postulat non esse ex iis quæ certantes suopte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri.* Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τὴν στάδιον, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τὴν ἀγῶνα τῶν παρθενίων. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τῶν οἰκείων μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τὴν συγγνώμης ἀπολαύσωσι τὴν δεσπότου. *Reliquit extra stadia, reliquit supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant animi sui ostendant magnitudinem, & qui non præstant indulgentia Domini fruantur.* Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην possessionum abdicationem. Adjice quæ habet Gratianus ex Augustino & aliis in causa XIV, quæstione I.

Clemens Alexandrinus] Stromateôn IV, ubi inter alia de secundas nuptias faciente ait: ἔτι ἐχ ἁμαρτάνει μὲν καὶ διαθήκην. ἐ γὰρ κεκώλυται ὑπὸ τοῦ νόμου. ἐ πληροῖ δὲ τὴν τοῦ διαγγέλου πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα: *non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex est quæ prohibeat, sed non implet excellentissimam Evangelicæ vitæ perfectionem.*

Pa-

drinus. Christianus conjux * paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, discutere non est hujus loci) sed & potest retinere: itaque addit ille: *Utrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus, sed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui post diem præstitutum vinum licet effundere; *Si tamen cum posset effundere non effundit, laudandus est potius.* *Lib. 1. c. 18.* *L. 1, §. licet D. de peric. & com. rei vend.*

2. * Alias vero licere aliquid dicitur non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos scortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quintilianum est, *Sunt quædam non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Est autem hæc vocis *licere* significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta de Cinna loquens: *Mihi contra non solum eo videtur miser quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* Recepta tamen; ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo judices sic alloquitur, *Quid deceat vos non quantum liceat vobis spectare debetis: si enim quod liceat quæritis, potestis tollere è civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπόδυνοι, *exemti à pœnis humanis*, ut alibi diximus. At regem sive Imperatorem informans Claudianus recte ait, *Lib. III, c. 8.*

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat.

Et Musonius castigat reges, μὴ τὸ καθήκοί μοι λέγειν μεμεληκότες, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.* *Detl. l. III. & V.*

3. Eoque

Paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus] Libro I de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13 & 18. ex quibus locis multa transcripsit Gratianus in causam XXVIII, quæst. I.

2. *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet*] Tertullianus in exhortatione ad castitatem: *Licentia plerunque tentatio est disciplinæ.* ibidem; *omnia licent, sed non omnia pro salute.* Chrysostomus de pœnitentia VIII: ὁ ἀκρίδας καὶ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τοῦ τῶν λαμπρῶν τῶν ἀφθονίας καὶ βασιλικῶν τραπέζαν ἐξ αὐθεντίας προσέρχῃ, οὐκ ἔξεστί σοι. καὶ τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι. *Hic qui herbarum cacuminibus vescebatur & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* Columella præfatione libri VII: *Nec sane est vindicandum nobis quicquid licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *Et ô vere jus summum summa malitia.*

3. Ut

Am l. xxx. Plin. l. v. 3. Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet & quod oportet, * ut à Seneca patre in controversiis non semel. Ammianus Marcellinus: *Sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiam si licet.* Plinius in epistolis: *Oportet quæ sunt inhonesta non quasi illicita sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione pro Balbo: *Est enim aliquid quod non oporteat etiamsi licet.* Idem pro Milone fas esse ad naturam, licere ad leges refert. Et in declamatione Patris Quintiliani est, aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

De l. ccli.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet & in persona & in rebus: id est non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte: ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus tanquam homicida aut fur; nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Causa cur id gentibus placuerit hæc fuit; quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, neque sui judicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiorem haberet causam. deinde, quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad Senatum apud Livium: *Quonam modo ea quæ jure belli acta sunt in disceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id est impunitatis, est & alius, dominii scilicet, de quo posterius agemus.

Libro xxxix.

V. 1. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium * ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.
Purus profecto est quisquis hostem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra: rapi, trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum

Lib. xxvi. Lib. xxi.

3. *Ut à Seneca patre*] Inter alia controversiarum libro iv, 24.

1. *Ex tragœdia Euripidis*] Ione.

Hæc:

cum narrasset Astapenses occisos; addit, factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimicus cur esset à quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat *suo beneficio conservatos quos jure belli interficere potuisset.* Josephus in bello Judaico: καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων: *Pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est vitam adimente victore.* Papinius:

*Nec querimur cæsos: *hæc bellica jura, vicesque*
Armorum.

Libro XXVIII.

Comm. libro VII.

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

Ann. I. *Hist.* III.

Quodcunque libuit facere: victori licet.

Et in epistolis: **Quæ commissa capite luerent tum quia paludati fecerunt laudamus:* & Cyprianus, *Homicidium cum admittunt singuli, crimen est. Virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *Consensere jura peccatis, & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: *Iusque datum sceleri.*

Epist. XCVI. *Epist.* II.

IV *Inst. c.* 9. *Pharsal.* I.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ, nam primum non eos tantum comprehendit qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt.* nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus notat, multo plus licentiæ sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quòd dixi in peregrinis, qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

Lib. XXXVII. *& alibi passim.*

Ad l. V. *D. de justitia.*

VII. At

Hæc bellica jura] Servius in excerptis Fuldensibus ad II Æneidos: *Jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos patris?* Spartianus Severo: *præter eos quos jus prælii absumsit.*

2. *Quæ commissa capite luerint, tum quia paludati fecerunt laudamus*] Confer quæ supra libro II, cap. I, §. I.

Post

VII. At qui ante bellum eò iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi * post modicum tempus intra quod discedere potuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyræi peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros.

Thuc. l. 1.

VIII. 1. Qui autem vere subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto, *Vellent juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* Hostis autem qui est, ubique secundum jus gentium impeti potest. Euripides:

Livius libro XXXI.

Νόμῳ γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάσῃς κακῶς.

Vbicumque prensum jura lædi hostem sinunt.

L. 7. in fine D. ad. l. Corn. de sicariis.

Marcianus Jurisconsultus: *Transfugas licet, ubicunque inventi fuerint, quasi hostes interficere.*

2. Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, * sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi nisi judicio tentato: sicut ex Euripide citavimus,

Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi personarum spectantur merita, & cessat jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. Narrat * Livius septem triremes Pœnorum fuisse in portu ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginensibus Romanisque; advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique à Pœnis potuisse priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

Libro XXVIII.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum

Post modicum tempus] Bembus VII historiæ. Ea defensione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro XXV, de civibus Campanis. Alia apud Thycydidem libro I, & V.

2. *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & Albericum Gentilem Hispanicarum Advocationum lib. 1, c. 6. Wechnerum in consilio Franconico 91.

Livius] Vide simile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, Bembum lib. 4. de Pisanis & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Pisano, de Rostochio & Gripswaldia Paulinum Gotthum.

rum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, & quod idem fieri imperatur in Cananæos, * & quorum connexa cum Cananæis erat causa: Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est quam hominum in bestias, ut alibi disseruimus. Illud propius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in Psalmo beatus dicitur fore qui Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par est * Homericum illud:

Deuter. II, 34.

Deuter. XX, 16.

Psalmo CXXXVI.

----- καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ αἶαν ὑν ἀνῇ δίηοπῆπ.
Illisaque corpora terræ
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycalesio feminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepissent narrat Arrianus. * Romani capta Ilurgi urbe Hispaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt Appiani. Germanicus Cæsar Tacito narratur vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervastasse, additurque: *non sexus, non ætas miserationem attulit.* Titus Judæorum etiam pueros & feminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur: adeo sævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum si & senes interficiuntur, ut à Pyrrho Priamus.

Lib. I.

Lib. An. I.

Æn. II.

X. 1. * Ne captivi quidem ab hac licentia exempti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more:

Lex

1. *Et quorum connexa cum Cananæis erat causa*] ut Amalecitæ, de quibus Josephus libro VI, 8, in Saulis rebus: ὑπὸ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ἀμὸν οὐδὲ ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπραξάσης φύσεως ἡγεμόνος, πρῶτα μὲν πολεμίας τεῦτα ὁρῶν. *Ad cædem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.*

Homericum illud] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis usus:

μηδὲ ἵν πινα γαστέρι μήτης
κῦρον ἐόντα φέροι, μηδὲ ὃς φύγοι
αἰπεινὸ ὄλεθρον.
nec qui latet abditus intra
Viscera matris adhuc fugiet crudelia fata.

2. *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. Zosimus III. Idem Julianus capta Majozamaltha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit petestas iratorum absumit:* ait Ammianus libro XIV.

1. *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Elisæus apud Josephum: τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμῳ, ἀποκτεῖνεν ἔλεγε δίκαιον. *belli jure captos interfici justum dicebat.* itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli
Te precor hanc animam serves natique patrique.

Ixx millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat Withikindus lib. II.

Ac-

Troad. *Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.*

In Cyri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli saltem captivam lege necasses.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum possis captivum, occidere noli.

Adelph. act. 2. scen. 1. Lib. 1. Ap. Annib. Dion. XLVII. Ponit enim licere: & Donatus, servos dictos qui servati essent *quum eos occidi oporteret jure belli:* ubi illud oporteret, improprie, pro liceret positum videtur. Sic à Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Annibale occisa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem sic alloquitur centurio Cæsarianus: *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.*

2. Nec tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos, id est bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi belli jure. nam & Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa persugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisse*, ait, *illicitum sibi esse judicarunt.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci qui Persæ militabant: apud Tacitum Uspenses veniam siberis corporibus orantes: *quod aspernati*, inquit, *sunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus.

1. de Civit. Dei. 2. Ann. XII.

XII. Sed & *acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici; ut à Romanis Pometiæ principes, à Sulla Samnites, à Cæsare Numides, & ipsum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces, sive captos sive deditos, * ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi tum libro XXVIII, Tacitus Annal. XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari jussit quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Julium Alpinum è principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

Dion. XLV. Liv. II. Hist. I.

XIII. 1. *Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] ut Chalcocondylas libro VIII.

Acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici] Vide Thuanum libro LXX, in anno CIↃ IↃ LXXX, in rebus Hiberniæ.

Ut triumphi die occiderentur] simile apud Reginonem in anno IↃ CCCC V.

Pari

nem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ ut alibi distinximus suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους καὶ τὰς ἡτίας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας. *Neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris si male rem gessissent id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eundem Philomelus dux Phocensium, διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας: * *pari pœna exacta effecit ut hostes à superbo & insolenti supplicio temperarent.*

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui supplicio dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Belisario respondent; quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut à natura assignatæ aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines eo gentium jure de quo nunc agimus.

1 Gotth.

Polyb. lib. 1, & VI.

Lib. XXIV.

XIV. Idem jus & in obsides usurpatum, nec in eos tantum qui se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta, à Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros, ut à Parthis, quod & à Simone Macchabæorum uno factum legimus, & feminas ut à Romanis Porsenæ temporibus, & à Germanis narrante Tacito.

Plut. de Claris mulierib. Dionys. XVI. Tac. Ann. XXI. I Maccab. XIII, 17. IV Hist.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, cum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, ne pericula in bellis

* *Pari pœna exacta*] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in Excerptis Peiresianis.

1. Et

bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est à regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, à veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione * & metu infamiæ.

Livius libro XLII *de bello Gild.*

2. Clandestina scelera vocat Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus agens de insidiis in Pyrrhum à Fabricio rejectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt Consules Romani in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius: apud Valerium Maximum est, *armis bella non venenis geri debere*. Et Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis imperatoribus. Quare * qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex Vegetio Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod à gentium voluntate ortum trahit prætervident.

Off. III. *l.* III, c. 8. *Lib.* V, *c.* 5. *Ann.* 181. II *Cons.* 188.

XVI. 1. Distat à tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & geminare mortis causas, quod * de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. * Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale sed gentium Europæarum & si quæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte à Salisberiensi observatum est, cujus hæc sunt verba: *Nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius.

Salisb. VIII, 20.

2. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non latet aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm: sicut jura Gentium Diis asseribi auctoribus solere alibi quoque à nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello convenerit μὴ χρῆσθαι πολεμίοις, *ne missilibus uti liceret.*

Lib. 2. *Strabo l.* X.

XVII. Cæ-

1. *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ. *ne nobis infamiam adferat si quid tibi accideret.*

2. *Qui licitum volunt hostem veneno occidere*] Vide de Venetis Bembum fine libri III.

1. *De Getis tradit Ovidius*] de Scythis Plinius libro XI, 53: *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* de Serviis vide supplementum Helmoldi c. 4.

Sed hoc quoque contra jus est gentium] ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Vlyssi negat venenum ad spicula,

ἐπεί ῥα θεὸς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentum.

Silis

XVII. Cæterum non idem ſtatuendum de aquis * ſine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros juſtum cenſuiſſe: & Oppianus de Piſcatu, quarto, ut ſuo ſæculo ſolitum commemorat. Id enim perinde habetur quaſi avertatur flumen, aut * fontis venæ intercipiantur, quod & natura & conſenſu licitum eſt.

Pauſ. l. ult. Front. l. III. Æſch. de male ob. leg.

XVIII. 1. An vero hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus gentium liceat quæri ſolet. Sed omnino diſcrimen adhibendum eſt inter percuſſores qui fidem expreſſam vel tacitam violant, ut ſubditi in regem, vaſalli in ſeniorem, milites in eum cui militant, recepti ut ſupplices aut advenæ aut tranſfugæ in eos qui receperunt, an vero nulla teneantur fide. quomodo * Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfeciſſe narratur: quod & à Theodoto Ærolo in Ptolemæum Ægypti regem ſimili modo tentatum refert Polybius, τὸν ἀνανδρον τόλμαν, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab Hiſtoricis * Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipſe ſic defendit, *hoſtis hoſtem occidere volui.* Porſena ipſe in hoc facto nihil niſi virtutem agnoſcit. Valerius Maximus pium ac forte propoſitum vocat: laudat & Cicero pro P. Sextio.

Liv. lib. II.

Lib. III, c. 3.

2. Nimirum hoſtem occidere ubivis licet, non naturæ tantum ſed & gentium jure, ut ſupra diximus: nec refert quot ſint qui faciant aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida caſtra hoſtilia ingreſſi recta tentorium regis petebant. * Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui Petilium Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. * Laudat Eleazarum Ambroſius, quod elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt jure Gen-

Juſtin. II. Livius lib. XXVII. Tac. Hiſt. V. De Off. I, cap. 40.

Sine veneno] cadaveribus, asbesto, quibus uſus in obſidione Auximi Beliſarius; Procopius Gotthicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram; Nicetas lib. I de Alexio Iſaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Friſingenſem & Guntherum Ligurino.

Fontis venæ intercipiantur] Vide Priſcum in Excerptis legationum.

1. *Pipinus*] Vide Paulum Warnafredi libro VI.

Q. Mucii Scævolæ] qui Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός, *vir ad omnem virtutem egregius.*

2. *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei qui Scythæ cujusquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. Zoſimus IV.

Laudat Eleazarum Ambroſius] Et Joſephus Antiquæ hiſtoriæ XV, 14. Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud Zoſimum libro IV. Gallorum in regem Perſarum, apud Agathiam: Perſarum decem in Julianum, apud Ammianum XXIV, & Zoſimum III. Alexii Comneni in Toruſen, apud Nicetam Choniaten lib. IV de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonoram.

Liv. lib. II. Gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum fuerunt auctores illi in bellis adeo sancti veteres Romani senatores.

3. Neque movere quenquam debet quod deprehensi tales exquisitis suppliciis affici solent: nam id ipsum non eo venit quod in jus gentium deliquerint, sed quia eodem jure gentium in hostem quidvis licet: gravius autem aut levius malum statuit quisque pro sua utilitate. Nam sic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales misit Moses, qualis fuit ipse Josue, deprehensi pessime tractari solent; (Ἐθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos est exploratores interficere*, ait Appianus) juste interdum ab his qui manifeste justam habent bellandi causam: ab aliis vero licentia illa quam dat belli jus. Quod si qui reperiuntur * qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celsitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad justi injustive opinionem referendum est.

L. 3. ¶. ult. ad l. Corn. de Sicariis pun.

4. At de his percussoribus quorum facto perfidia inest aliter censendum, neque enim ipsi tantum contra jus Gentium faciunt, sed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui malorum opera in hostem utuntur, peccare censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

Lib. VIII. Epistola ad Rufinum. *Et decipere*, ut Plinius loquitur, *pro moribus temporum prudentia est*: tamen intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo. nam hic qui aliena utitur perfidia, violasse jus non naturæ tantum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella suscipitis, & cum habeatis arma, licitamini hostium capita.* & mox: *qui ne belli quidem jura in me servaveris.* alibi: *Ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus.* Eodem referendum illud de Perseo: *Non justum apparere bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Persei agens: *Ea omnia quam Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum.* Pertinet huc illud Valerii Maximi: * *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit, in amicis quod eorum manibus interemtus est; in Q. Servilio Cæpione Consule, quia is sceleris hujus auctor impunitate promissa fuit: victoriamque non meruit, sed emit.*

Curt. lib. IV. Lib. XIV. Liv. l. XLII. Liv. l. XLIV. Lib. IX, c. 7.

5. Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit ea ipsa est quam

3. *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide Cromerum p. 113.

4. *Viriati cædes*] Scriptor de viris Illustribus: *quæ victoria, quia empta erat, à Senatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium à Cæpione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, Imperatorem à suis militibus interfici.* ubi forte legendum, *à Cæpione consule promissum.* Sic quod in Sertorium admissum est damnat Ammianus libro XXX.

6. In-

quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumene credere *se, quenquam ducum sæ velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret.* Apud eundem cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait: *Just. lib. XIV. Lib. XII*

Κείνῳ ωροσαρωῶν ὃν ἐμαυτῷ ὠφελῶ:

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *Communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.*

6. In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: extra vero bellum solenne habetur pro licito eodem Gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas * insidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est. *An. XI. Lib. VII.*

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt, spectarunt injuriam solam in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & quod is neque ad securitatem pertineat, neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat: atque hoc posterius jus est gentium non omnium, sed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracusas caperet legitur * gessisse curam pudicitiæ etiam in hoste servandæ. Scipio apud Livium & sua & populi Romani interesse ait, *ne quid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur.* uspiam, id est apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: *ἔτι τὰ εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέχοντο, ne à mulieribus quidem * vim nefariam abstinebant,* Ælianus cum narrasset à Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam *August. de Civ. Dei, libro II. Lib. XXVI. Libro VI. Var. hist.*

6. *Insidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant, Ammianus: *si principem legitimum prodidissent, vel ipse justitia jure cæsos pronuntiaret. si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum Procopium sine Vandalicorum secundi. Adjice de Sechodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

1. *Gessisse curam pudicitiæ*] & Lucullus narrante Xiphilino. vide edictum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum I.

Vim nefariam] Appianus Mithridatico de Chiis captis: *τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα. mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant stupriati.*

tiam prostitutam, sic exclamat: ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ ἑλλήνιοι, καὶ οὐ δὲ ἐν βαρβάροις καλὰ, κατά γε τὴν ἐμὴν μνείαν. *Crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector ne ipsis quidem barbaris probata.*

2. Atque id * inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris Gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest * ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Bacchai magister Hebræus: *Voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras ut castra gentium.* Arrianus cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι, *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum,* adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto * in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus.

Deut. XXI. 10.

Parall.

2. *Inter Christianos*] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gotthicorum III.

Ex ea parte quæ de captiva ducenda] quam facunde explicat Philo libro περὶ φιλανθρωπίας. Josephus altero contra Appionem: τῶν αἰχμαλώτων προνόησεν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν. *Lex etiam pro bello captis curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime à mulieribus.*

In Corsicam deportatum] At Persarum rex Chosroes eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit; Procopius Persicorum II.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas; addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

I. NOn * esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium quos interficere per-

Offic. III.

Annotata ad Caput V.

NOn *esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare*] Suetonius Nerone XI, *tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum*

permiserat. Polybius itaque Historiarum quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Livium legimus, *esse quædam belli jura, quæ ut facere ita pati sit fas: sata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia, singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.*

Lib. XXXI.

Ann. XIII.

II. 1. Neque jus gentium merum, seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus*, * *omnia desinunt sacra esse*, ait Pomponius Jurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera non eripiuntur humanis usibus, * sed publica sunt: sacra autem nominantur à fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut Regi se dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus alibi ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti:

L. cum loca. D. de religiosis.

Lib. I. cap. III. §. 8.

Vrbem, agrum, aras, focos, sequi uti dederent.

Deinde:

Deduntque se, divina, humanaque omnia.

2. Et ideo Ulpianus publicum jus etiam in sacris ait consistere. Pausanias Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Jovis Hercæi simulacrum Troja capta concessum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat Thucydides lib. IV: τὸν νόμον τοῖς

marum provinciarum. Cyprianus de Mortalitate: *Sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

1. *Omnia desinunt sacra esse*] Tertullianus Apologetico: *Porro bella & victoriæ captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eædem strages mœnium & templorum. pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapinæ sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum quot trophæa. tot de Diis quot de gentibus triumphi. tot mancipia quot manent adhuc simulacra captivorum deorum.* mox: *Et bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eædem clades templorum quæ & mœnium fuerant.*

Sed publica sunt] Marsilius Patavinus in defensore Pacis cap. V, p. 2. Nicol. Boërius Decis. LXIX, num. 1. Bossius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus cons. 100, num. 30.

τοῖς ἕλλησιν εἶναι, ὧν αὐ ἡ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, καὶ τὰ πλέον καὶ καὶ τὰ βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι. *jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, *eorum sint & templa.* A quo non discrepat illud apud Tacitum: *Cunctas cæremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum esse, juris atque imperii Romani esse.*

Ann. XII.

L. interstipulantem. ¶ sacrum, & l. continuus. ¶ cum quis. D de verb. oblig.

3. Quare & populus ipse mutata voluntate potest ex sacro profanum facere: quod non obscure indicant Jurisconsulti Paulus & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant * in belli usus conversas, ut à Pericle sub pollicitatione restituendi tantundem, à Magone in Hispania, à Romanis bello Mithridatico, à Sulla, Pompejo, Cæsare, atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν ἄτιμος ἐστιν, ὡς περὶ τῶν θεῶν ἀναφήνασθαι. χρηστὸς δὲ τάττεις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸ δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε. *Nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* * In controversiis Senecæ patris legimus, *Pro republica plerumque templa nudantur, & in usum stipendii dona conflamus.* Trebatius Jurisconsultus temporum Cæsaris: **profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est.* Hoc ergò gentium jure usus Germanicus in Marsos, narrante Tacito, *profana simul & sacra, & celeberrimum illis*

Macr. Sat. III.

Ann. I.

2. *Eorum sint & templa*] ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite VIII, §. 4.

3. *In belli usus conversas*] ut à Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet Plutarchus. Chii mulctam sibi à Mithridate indictam etiam è sacris vasis conficiunt. Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII, cap. ultimo de Porciò Catone agens: *Idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, Plutarcho narrante, & Appiano. idem pretium restituit. Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis. Augustus ex templis thesauros accepit mutuos, Appiano docente civilium V. vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit Cassiodorus XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa Ecclesiæ in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. Vide & Annam Comnenam libro V, & libro VI. Cromerum libro XXIII. orationem Laurentiani apud Bembum libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI, §. 23.

In controversiis Senecæ] in Excerptis IV, 4.

Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est] Servius ad Æneidos II, de Cereris templo: *Æneas scit ante esse profanatam.* idem habet ad III, & ad IX Æneidos & ad XII. Ad Eclogam vero septimam: *Dona oblata numinibus tam diu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata.*

illis gentibus templum quod Transfanæ vocabant, solo æquantur. Pertinet huc illud Virgilii;

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria * capi à victoribus solere notavit Pausanias: & Cicero belli legem id vocat de P. Servilio loquens, *Signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta, belli lege atque imperatorio jure sustulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius pro M. Fulvio: *Signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant.* * Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et Cæsar in oratione apud Sallustium referens quæ victis solent accidere ponit & * fana spoliari.

Lib. VIII. *Verr.* III. *Lib.* XXV. XXXIX. *Sall. Cat. cap.* 51. 6.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt: & hoc sensu impietatis aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant: sicut Judæis non permissum tantum sed & præceptum est gentium simulacra abolere; nam quod sibi accipere vetantur, id eam causam habet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo * Josephus exponit, Romanis haud dubie blandiens; sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quasi illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos Dæmonas: ita ut recte dixerit Tacitus in Judæorum institutis describendis, *profana illis omnia quæ apud nos sacra.* Non mirum ergo est si templa profani cultus à Maccabæis

Deut. VII. 5. *Hist.* V.

Capi à victoribus solere] Virgilius Æneidos V,

Neptuni sacro Danais de poste refixum.

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad Nationes II: *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & simulacra captiva: & utique sentiunt, quos non amant.*

Fulvius] Vide Polybium excerpto legationum 27.

4. *Fana spoliari*] Vide Cromerum libro XVII. de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis à Chosroë, vide Procopium Persicorum II.

Josephus] Antiquæ historiæ IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

1 Macc. v, & x. Asc. Ped. in Ver. III.

cabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. Nam * Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, & portionem ejus aliquam ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter Sacerdotes arcebantur.*

De Civ. Dei lib. XVIII, c. 45. Pro Flacce. Dan. V, 23.

5. At Pompejus, eodem auctore, *templum jure victoriæ ingressus est:* aut, ut Augustinus rem eandem narrat, *non devotione supplicis sed jure victoris:* bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero diserte ait, pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judææ trucidaretur ad Cassium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem Templum excidio datum à Tito Josephus memorat, additque factum τῷ ὅ πολέμου νόμῳ.

Bell. Jud. lib. VI, c. 24. & 34.

III. Quod de sacris diximus idem & de religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt sed viventium, sive populi alicujus sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus Jurisconsultus: *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus:* quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

L. Sepulchra. D. de sepulchro violato.

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba fœnora.

Persæ non credebant in simulacris ulla esse numina] Diogenes Laërtius initio, τῶν δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τοὺς μάγους: *damnari simulacra à magis.*

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*
II. *Quale jus gentium: cujus testimonia adduntur.*
III. *Quando res mobilis capta censeatur ex Gentium jure:*
IV. *Quando agri.*
V. *Res quæ non sunt hostium non acqui-*

acquiri bello.
VI. *Quid de rebus repertis in navibus hostium?*
VII. *Iure gentium nostra fieri quæ hostes nostri aliis bello eripuerant, quod testimoniis probatur.*
VIII. *Refellitur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*
IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*
X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*
XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus est bellum.*
XII. *Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;*
XIII. *Nisi lex civilis aliud statuat.*
XIV. *Captas actu publico fieri populi aut ejus cujus est bellum:*
XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:*
XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium.*
XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo:*
XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
XIX. *Aut aliis concedunt:*
XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt: & quomodo.*
XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*
XXIII. *Sic sociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & subditis: quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*
XXV. *Vsus antedictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*
XXVII. *Ius hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum in homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem bello justo ea nobis acquiruntur * quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt * intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ à quinque regibus acceperat, * decimam Deo

Annotata ad Caput VI.

1. *Quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus*] Libro II, cap. VII, §. 2.

Intra æquum pœnæ modum] Libro II, c. 20.

Decimam Deo dedit] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. vide Josephum in hac historia, & quæ infra cap. XVI, 3.

Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VIII, 4. quo more Græci quoque, Carthaginenses, & Romani diis suis, ut Apollini, Herculi, Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *Do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos, quam à manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Genes. XLVIII, 22. Quo in loco * illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Jacobo attribui; quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante à filiis Jacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus pro sua pietate semper improbavit, ut videre est Gen. XXXIV, 30; XLIX, 6.

Deut. XX. 14. 2. Probatum autem à Deo jus prædæ inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua de civitate post pacem repudiatam expugnata loquens sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & fruêris præda hostium quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manassitarum dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius Asa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injusto bello se lacessentibus, & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato sed ex communi jure sumebantur.

1 Par. V. 20. 21. 22. *II Paral.* XIV, 13.

Ios. XXII, 8. 3. Josue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manassis partem secundis omnibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis prædæ hostium cum fratribus vestris.* Et David cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia pretium dixit muneri: *Ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini.* Nimirum, ut Seneca dixit, militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo inter diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in suos famem, copiam hostibus.*

III. Benef. 37.

De diris.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa bellum gerit, sed & quivis in bello solenni & sine fine modoque dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut à gentibus omnibus & ipse & qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint. quod dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν

Xenoph. V. *de inst. Cyri. De legibus.*

Illud cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & posteris ejus conservaverit.

2. *Apud*

ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα. *Lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, πάντα τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri*: qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit πολεμικὴν, quam & ληϊστικὴν, ἀγωνιστικὴν & χειρωτικὴν vocat, assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem Euthydemum Socrates interrogando eo perducit ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. *Sophist. Comm. IV.*

2. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. *Lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων. *Optandum ut hostibus bona adsint sine virtute: Sic enim fiunt illa non eorum qui habent sed eorum qui capiunt.* * Apud Plutarchum in vita Alexandri: τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος, *ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται: quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institututione. Philippus in Epistola ad Athenienses: πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες. *Omnes tenemus oppida à majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines, εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δορυάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος: *Si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.* *1 Polit.* *De male obita legatione.*

3. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracusanis * ademisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum; & Masinissa quem agrum pater suus Carthaginensibus bello ademisset habere se jure Gentium ajebat. Sic & apud Justinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait aut occupatione vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens *Livius libro XXXIX. Lib. XXXIX.* *Libro XXXVIII. II. contra Rullum. Off. I. Strom. I.*

2. *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] ibidem νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων. *vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.*

3. *Ademisse se ait belli jure*] Diodorus Siculus excerptis Peiresianis numer. 467: τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ μὴ προέσθαι: *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud Agathiam lib. II de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, τἀκείνου πάντα κατέσχε τοῦ πολέμου νόμῳ. *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

2. Per

Clemens Alexandriuus ait res hostium rapi & acquiri belli jure.

I. naturalem §. ult. D. de acq. rerum dom. tit. de rer. divis.

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt*, ait Cajus Jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem φυσικὸν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικῷ φύσει κτηλικῷ, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* nimirum quia non causa aliqua sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur: sicut & Nerva filius, referente Paulo Jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur. item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi possessionem apprehenderunt.

Arist. 1 de rep. c. 8.

L. 1. ¶. D. de acq. poss.

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse causa ut à jure belli recte occupentur.

Hist. Gr. III.

III. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur qui ita detinet ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines id est præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum quem hostes ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem.

L. Pomponius. D. de acq. rer. dom. L. Postliminium. ¶. postliminio, D. de captiv. l. ult. ibid. l. Postliminii, ¶. in bello. d. tit. Inst. de rer. divis. ¶. item ea. Inst. d. loco. L. naturalem ¶. item de acq. rer. dom.

2. Hominis autem & rei in hoc gentium jure eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota classis se tenet, perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi * per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

Consulatu in Gen. c.

IV. 1. At

maris c. 283, & 287. Const. Gallicæ lib. xx, tit. 13. art. 24. Corn. de Lapide xiv. Molina disput. 118. L. quod meo. D. de acq. vel amitt. poss. Livius lib. xxvi.

2. *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id observari discas è Thuano libro cxiii, in anno clɔ Iɔxcv. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. 1, tit. xxii, §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ Advocationis l. 3.

Ho-

IV. 1. At agri non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt, nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus ab eo interim possideri, ut à Celso notatum est. tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal castris insidebat adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo à terrendis hostibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponii Jurisconsulti à terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus, agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τεῖχη καὶ ἐρύματα ipse appellat.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi nec hostilis animi, eæ bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Athenienſium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est quam ut produci debeat.

VI. Quare quod dici solet * hostiles censeri res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed ut præsumptionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet cIↃ ccc xxxviii flagrante cum Ansiaticis bello, frequenti Senatu judicatum & ex judicato in legem transiisse comperi. *Consil. maris, c. 273.*

VII. 1. Illud vero extra controversiam est si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos:

Hostiles censeri res in hostium navibus repertas.] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. L. Cotem. D. de Publicanis. Rodericus Zuarius libro de Usu maris, consilio ii, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ quæ ex rebus naves ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt Francisci I, datæ anno cIↃ IↃ xlIII, cap. 42. Henrici III, anno cIↃ IↃ lxxxiv, mense Martio, capite 69. lex Portugallica libro i, tit. xviii. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt, Meursius Danicorum libro ii. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves & extracti si qui hostium laterent. Gregoras libro ix. vide & Crantzium Saxonicorum ii. & Albericum Gentilem advocationis Hispanicæ l. 20.

1. *Sic*

Jud. XI. 23.24.27. nos: quo jure inter alia tuetur se Jephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia à Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transisset. * Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit.

1 *Sam.* XXX. 20.

Lib. VI. 2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in Senatu Romano * cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: *ὅτι ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς καταρχῶν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ ὅσας ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τῶν ἀρετῶν ἀφανίσαι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς οὐκ τότων ἡμῶν κατὰ λιπῶν ἀγωνιεῖμεθα, νῦν δ' ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα καὶ ἑαυτοῖς ὅσα πολεμίοις βλάψομεν; Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent.* & in responso Romanorum Auruncis dato: *ἡμεῖς οἱ ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶται τις δορίᾳ πολεμίοις ἀφελόμενος τοῦτο τοῖς ἐγχωρίοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι: nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic Romani: *ἡμεῖς δ' κρείττας ἡγούμεθα κλήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσωσιν λάβωμεν, ὅτε πρῶτοι καταστήσαντο νόμον, τόνδε, ὅτι κύριον ἀνθρώπων ἡγεμόνι εἶναι, μᾶλλον ἢ ἀχρείων, ἄπειρόν τε καὶ ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, ὅσοι ἂν εὐδαίμονες ὦμεν μαλακοὶ ἐσόμεθα, εἰ δ' ἂν ἀποστείημεν ἐπὶ τῇ ἀδυνατότητι. πολὺ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μὴ ἀρετῇ καὶ ἀνδρείᾳ κατέστατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφανεῖ εἴη: Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis absistemus.*

Lib. VII.

1. *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem quæ Idumæorum fuerat non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam II Regum XVI, 6.

2. *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: οἱ μὲν ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου φιδήνας ἀφαιρεῖν αὐτοῖς τὸ δίκαιον οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύοντες τότε καὶ πολεμοῦντες ὑπερεῖδον τοὺς ἄνδρας, οἰκίας, καὶ γῆν ἀπαιτοῦντες ἄλλων ἐχόντων. *Vejii principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros à bello possidentibus vindicarent.*

3. Cui

mus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæsita sunt ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν ὅπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος. *Cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justißima est.* *In exc. legat.*

3. Livius cum narrasset agrum prope Lucam à Romanis divisum, eum agrum sic notat: *De Ligure captus is ager fuerat: Etruscorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure à Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio, * cui eam eripuerat Tigranes hostis Romanorum: & Justinus ex Trogo sic respondentem facit eidem Antiocho Pompejum *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat.* Sed & eas * Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri, Romani pro suis habuere. *Lib. XII.* *Mithrid. Civil. 1. Lib. XI.*

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur, ipsine populo an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores Juris interpretes; quorum plerique cum in jure Romano legissent capta capientium fieri, in Canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio; alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt; attamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius à nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tutò in hoc controversiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus. *Bart. ad l. Si quid bello D. de capt. Alex. & Ias. l. 1. D. de acq. poss. Aug. Inst. de rer. divis. ¶. Item quæ ex hostibus. Pan. ad c. sicut de jurejur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.*

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui per alios quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod accepe-

3. *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus sic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνους ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας. *non æquum esse Seleucidas à Tigrane ejectos potius Syriam tenere quam victores Tigranis Romanos.* Et alibi: ἡγούμενος τὴν κρατήσαντα Ἀντίοχον τῆς γῆς ἀπελάσας ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσεκτῆσθαι. *Credebat se cum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis.* Ipse Antiochus apud Polybium in Excerptis legationum num. 72: ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καλλίστην εἶναι κτῆσιν. *arbitrabatur eam quæ bello fieret firmißimam & honestißimam esse possessionem.*

Galliæ partes] Franci agros Italiæ à Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt; Procopius Gotthicorum IV. vide quæ dicit rex Suediæ apud Thuanum libro LXXVI, in anno clɔ Iɔ LXXXII.

1. *Apud*

L. ea quæ D. de acq. dom. Lib. v. tit. 2. L. 1. ¶. per procur. D. de acq. poss. L. quæcunque D. de oblig. l. stipulatio, ¶. alteri de verb. signif. L. 1. C. per quas pers. c. potest &c. qui facit. de reg. jur.

ceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus Jurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus:* & Paulus receptis: *Possessionem acquirimus animo & corpore: animo utique nostro, corpore vel nostro vel alieno.* Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis à quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & alibi diximus.

2. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones propriè pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & Jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quid per seipsum potest; & perinde esse per se quis faciat an per alium.

Liv. xxx.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus vere publicos belli, & inter actus privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto.

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent: ideo ut respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit:* id est, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit:* prædæ nomine stricte accepto. Salomo prætorii præfectus * apud Procopium: *ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα εἶναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. Γῆν μὲν τοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν. Captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret:* (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad Principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic

1. *Apud Procopium*] Vandalicorum 11. vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitancis ducibus & militibus donavit; Lampridius notat. In federe Helveticò est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant, apud Simlerum multis locis.

2. *Apud*

2. Sic * Apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignarunt colonis, aut fecerunt vectigales: quarum rerum passim in Legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis: Ῥωμαῖοι τῶν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρωθέντες, γῆς μέρος ἐλάμβανον: *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt.* & secundo libro: οὐ γὰρ πολεμίων ὅτε κρατήσειεν ἀδεῖ τόπων ἅπασιν τῶν γῆν ἀφαιροῦντο ἀλλ' ἐμεριζόντο. *Etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero oratione pro Domo sua ad Pontifices, consecratos interdum ab imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

L. Luc. Titius. D. de evictionibus. L. item si verb. §. 1. de rei vind.

XII. 1. At res mobiles & se moventes aut in ministerio publico capiuntur aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium. Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus, *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes suo fato* (ita legendum, non facto aut pacto, ut habent libri) *deprehenduntur.* fato hoc asscribit Jurisconsultus, quia * nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *Fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est sine suo merito.

L. transfugam. §. 1. D. D. de acq. rer. dom. L. in bello. D. de capt. & postl.

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim non ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & à butino distinguunt.

Salic. in l. ab hostibus. C. de cap. Tho. Gram. Decis. Neap. 71. n. 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est ut id juris gentium sit ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de

2. *Apud Hebræos*] Apud eosdem de agro qui bello captus esset rex tantum ferebat quantum singulæ tribus; notatum id Digestis Thalmudicis titulo de rege.

1. *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis asscribere.*

de feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At de his quæ quis actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eas populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominum nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit:

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπραθόμεθ', τὰ δὲ δόσκω.
Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.

Apud eundem Poëtam Achilles, de urbibus agens quas ipse expugnaverat,

Τάων οὐ πάσεων κειμήλια πολλὰ ἐϊφλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρεΐδῃ, ὁ δ' ὄπιθε μιν ὀδὸν νηυσὶ δόμεν,
Δεξάμενος δὲ παῖδα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔλασκε.
Omnibus his ingens pretio numeroque supellex
Nostrâ rapta manu: regi sed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres residens qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse sed cum Senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles:

Οὐ γὰρ σοί ποτε ἴσον ἔχω γέρας, ὁππότ' ἀχαιοὶ
Τρώων εὐπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
Nam neque me tecum prædæ pars æqua sequetur,
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Æn. II. *Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses*
Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

Plut. Aristide. Herod. l. IX. Plut. Lysandro.

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat Aristides. Post prælium ad Plataeas severe edictum ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis in publicum relata à Lysandro

præda. Et publici officii nomen * apud Spartanos, λαφυροπῶλαι *prædæ venditores.*

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos Virgilius, *prædæ ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus; idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant * sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset.

Homer Il. x. Eurip. Rheso. Plinius libro XXIII, c. 3. Plut. Alex. Curt. Diod. libro XVII. Strabo l. XV. Diod. libro XIII. Liv. l. XXIII. Greg. Tur. l. II, c. 17.

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τοῦτο οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει. *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem imperator exercitus. verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant nonnihil ad invidiam composita.

XV. Nam * populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, * ejus dispensandæ arbitrium imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi urbes,*

2. *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit.

3. *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud Turonensem lib. II, cap. 27. Aymonium lib. I. cap. 12. & in epitome edita à Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. Servius ad illud Æneidos III: *Sortitus pertulit ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur.* ut: *Et prædæ ducere sortem.* de prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos Johannem Magnum vide libro XI, c. II.

Populum dominum esse prædæ verum erat] Vide & hac de re Simlerum in Helveticis.

Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse] Polybius in Excerptis Peiresianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσεσθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι: *cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.*

Libro XXXVII. *urbes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum, ut Camillus, & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni Liv. lib. V. serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, * prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant à quæstore populi Romani percipi; sive res aliæ, eas per quæstorem sub hasta venumdari: ubi redactam pecuniam manubiarum nomine Lib. XIII. significatam Favorinus apud Gellium sensit. Hæc pecunia per quæ- c. 23. storem in ærarium deferebatur, prius tamen, si res triumphi esset ostentata publice. Livius libro IV de C. Valerio Consule: *Prædæ ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta Consul in ærarium redigere quæstores* Lib. II. *jussit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba, *Pecunia* Lib. II. *Tigranis, * sicut Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem* Epist. 7. *ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipso in literis ad Sallustium, *De præda meæ præter quæstores urbanos, id est populum Romanum, teruntium nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

Quos emi de præda de quæstoribus.

2. Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Liv. lib. I. Sic à Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Liv. l. III. Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum diis, interdum

1. *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse, præter gutturnium fictilem quo sacrificaret.* Scriptor vitæ virorum illustrium de Mummio agens: *Corinthum signis tabulisque spoliavit, quibus cum totam replesset Italiam, in domum suam nil contulit.* de nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: ἐδόκουν δὴ πλοῦτον αὐτὸς τῶν ἐλευθερότητα καὶ τῶν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνεν οἱ ἄνθρωποι, πολὺν μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν ἐξ ἰδίων ἐδωκόσι τῷ, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδίδοντα. *Nec minus liberalitatem ipsius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congestam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inspicere voluisset, sed quæstoribus in publicum defendendam dedisset.*

Sicut Pompejo moris erat] ut plurimum. vide quod sequente paragrapho ex Lucano adducetur.

1. *Ratio-*

interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus Jovi Feretrio suspendit; aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit. *Dion. Halic. lib. 11. Liv. l. 1.*

XVII. 1. Militibus prædam dare priscis Romanis ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in Senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam. *Liv. d. lib. Liv. l. v.*

Præda autem militi concessa aut dividitur aut diripitur. Dividi potest aut ratione stipendiorum aut * ratione meritorum. Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, si illud obtinere non posset ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vigilias partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam prædam mitti solitam: & quod quisque reperisset id jussum in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent, (quod & apud Hebræos regi Davidi placuisse, & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant. *D. loco. Lib. x. 1 Sam. xxx, 24. Liv. l. xlv.*

2. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, * tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset * ex præda Coriolana donatus est à Posthumio. *Ibid. Ibid. Suet. Cæs. c. 38. & App. VI. Civil.*

3. Utrovis modo fieret divisio * licebat imperatori ἐξαίρετον; hoc est præcipuum sibi accipere quantum vellet: id est, quantum æquum arbitraretur: * quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. *Liv. d. lib.*

Euri-

1. *Ratione meritorum*,] Id apud Hebræos factum docet Josephus libro III antiquæ historiæ.

2. *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait Appianus Civilium II.

Ex præda Coriolana] Vide Plutarchum Coriolano.

3. *Licebat Imperatori*] Vide Leunclavium in Turcicis.

Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum] Sic Nestor feminam possidebat —ἣν οἱ Ἀχαιοὶ
ἔξελον.
— *munere Græjûm*
Exceptam sorti.

Est id Iliados Λ. At Odysseæ Ξ Vlysses ait:

τ' ἐξαρεύμην Μενεοικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
Λάγχανον.
Eximiam accepi Meneæcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Cassandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.
Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.

de iis quæ Athenienſium duci Demostheni è præda ἐξηρέθησαν, præcipui jure data sunt, vide Thucydidem libro. II.

Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait:

τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
στρατοῦ.

Quæ principibus eximiæ datæ
Erant Achivis:

Et de Andromacha,

Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον:
Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium:

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
Excipiam sorti.

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præci-
Lib. IV. puam accepit rex Tullius. * Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum: ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην: *ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere:* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari, *prædæ*, ait, *decisio, & pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac*
Lib. I. *principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud Livium est, &
Liv. l. xlv. ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est Asconius
III Ver. Pedianus.

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, τὰ ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens:* quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum pau-
Plut. M. corum exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi
Catone. victoria, negans quicquam ad se perventurum è bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen, non à se culpari imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum à Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

Liv. lib. IV. 5. In divisione interdum & absentium habita ratio, ut capto
Idem. Anxure constituit Fabius Ambustus: interdum ob causam quorun-
l. III. dam quamvis præsentium non habita, ut Minutiani exercitus dictatore Cincinnato.

6. Quod

Fabricius] cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud Ammianum libro XXIV.

1. Epiri

6. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad magistros militum translatum ex Codice Justinianeo apparet, ubi à gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati Servilius, Coriolanus, Camillus, quasi amicis & clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono, ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου τὸν πόνων καρπὸν κομισάμενοι προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπαντῶσιν: *ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto ad alias expeditiones fierent promtiores*, quæ Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

L. Si quis in redempt. ¶ simili etiam modo. C. de Donat. Dion. l. VI. & VII. Liv lib. V. Dion. Halic. lib. VII. Diony. l. IV. Liv. lib. IV. Diony. l. IV, VI, IX, X. Liv. l. XLV. Ap. Mithr.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suessam Tarquinius militi diripiendam dedit: castra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus: castra Volscorum Consul Servilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fusis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo Perseo Paulus Consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem ex Senatusconsulto diripiendas dedit militi * Epiri urbes. * Lucullus victo Tigrane militem à spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus spoliandi hostes indulsit. Cicero de inventione primo inter modos acquirendi dominii ponit, siquid ex hostibus captum sit, * cujus prædæ sectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, * ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique

1. *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

Lucullus] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plutarchus. ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. Severus Ctesiphontis prædam concessit militi: idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant; Ælius Spartianus narrat. Makumetes II Constantinopoleos & prædam & mancipia promisit militi,

Cujus prædæ sectio non venierit] Varro sex modos numerat quibus dominus legitimus perficiatur: hæreditatis justæ aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, à præda sub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam sectione veneunt.

2. *Ut qui segnior sit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex Procopio adferemus ad §. 24.

culique præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri illud apud Xenophontem: ἐν τῇ ἁρπαγῇ οὐ οἶδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν. Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex accepisset alterius arbitrio.

Lib. VI. *Ibid.*

3. Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione Corruosæ Hetruscorum oppidi, narrante Livio, *publicari prædam tribunis placebat, sed imperium quam consilium segnius fuit. jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum castra à C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

Lib. VI. *Livius libro* XXXVIII.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam è præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes.

Dion. Hal. lib. V.

XX. 1. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa, aut partibus divisis aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda * Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat; quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed & urbem, & agros venire à pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ de Falisci pars maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum. Sic & L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit.* quæ Livii verba sunt.

Liv. l. V. *Ibid.* *Lib.* XXXVIII.

2. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretiosæ aut viliores. Q. Fabius Volscis devictis λείαν & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum ipse defert. Idem Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Romam misit, cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis præter pecuniam ex venditione captivorum nihil in publicum redegit; Hetruscis devictis, captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio posuit. Cosso dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est.

Dionys. lib. VIII. *Idem. l.* X. *Ibidem.* *Liv. lib.* X. *Liv. lib.* V. *Dionysius fragm.* *Lib.* VI. *Livius libro* XXXVII. *Liv. l.* XXV.

3. Fa-

1. *Apollini*] meminit & Appianus in Excerptis Peiresianis.

3. In

3. Fabricius ſuperatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, quadringenta talenta * in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum Hannonis capta eſſent caſtra prædam vendiderunt, diviſeruntque, donatis quorum opera fuerat ſingularis. Scipio capta Carthagine quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, donariis. Acilius capta Lamia partim diviſit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana ſuperſtitione hoſtium armis, cæteram prædam conferre omnes juſſit, & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquiſſima eſſet, in milites diviſit. *App. Pun. Livius libro XXXVII. Idem libro XXXVIII.*

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes plerasque prædam fuiſſe populi Romani, ſed ejus diſpenſandæ arbitrium aliquod imperatoribus conceſſum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus ſui populo deberent, quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus eſt peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe quam in ærarium retuliſſet: & aliorum quos ante retulimus. *Lib. V, c. 3. & Liv. lib. XLV.*

2. M. Cato in oratione quam de præda ſcripſit, vehementibus atque illuſtribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conqueſtus eſt: ex qua oratione hoc exſtat fragmentum: *Fures privatorum furtorum in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat, *mirari ſe, audere quemquam capta bello ſigna pro ſupellectile domi ſtatuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero, quod ſignum ſuſtuliſſet, & quidem captum de præda hoſtium. *Lib. II, c. 18. Priſc. Libro VII. Verr. IV.*

3. Nec imperatores tantum ſed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, ſi nempe eam in publicum non deculiſſent: adigebantur enim omnes ſacramento, ut ait Polybius. *ἐπὶ δὲ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ὑπὸ τῶν Ἀμβρακιωτῶν, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν καὶ τὸν ὅρκον: nihil quemquam ex præda interverſurum, ſed fidem ſervaturos ex religione ſacramenti.* Quo forte referri poteſt formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia paſſuum prope, quod pluris ſit nummi argentei, aut ſi ſuſtulerit ad Conſulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi poteſt quid ſit quod Modeſtinus dicit: *Is qui prædam ab hoſtibus furripuit peculatus tenetur:* quod vel unum ſatis eſſe debuit ut juris interpretes moneret ne ex hoſtibus capta ſingulis acquiri crederent, cum conſtet peculatum non eſſe niſi in re publica, ſacra, aut religioſa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod ſupra diximus, *Lib. XVI. c. 4. L. penul. ad l. Jul. pecul. L. 1. eod. tit.*

3. *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus diſpertiſſet.

mus, ſemota lege civili, & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

XXII. 1. Addidimus ſemota lege civili & primo ſive directe: illud quia de rebus nondum actu quæſitis lex ad utilitatem publicam poteſt imperare, ſive lex illa lex populi eſt ut apud Romanos, ſive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam conſuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut ſciamus ſicut res alias ita & prædam poſſe à populo aliis concedi, nec tantum poſt acquiſitionem ſed & ante eam, ita ut ſubſecuta captura conjungantur actiones brevi manu ut loquuntur Juriſconſulti: nec tantum ea conceſſio nominatim fieri poteſt ſed & in genere, ut viduis, ſenibus, & egentibus pupillis pars prædæ data eſt temporibus Maccabaicis, aut etiam perſonis incertis ad exemplum miſſilium quæ Romani Conſules capientium faciebant.

II. Mac. VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc juris tranſlatio quæ lege aut conceſſu fit ſemper mera donatio eſt, ſed interdum contractus, interdum aut ſolutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna quæ quis paſſus eſt, aut ob id quod ipſe bello impendit, ſive ſumtu ſive opera, ut cum ſocii aut ſubditi nullo ſtipendio militant, aut non tali quod operæ reſpondeat. Nam ex his cauſis prædam aut omnem aut ejus partem concedi ſolitam videmus.

Cald. conſ. 85. Joh. Lupus de bello. ¶. ſi bene advertas. Jaſ. in l. quod apud hoſtes: de Legatis 1. Franc. à Ripa in l. 1. de acq. poſſ. n. 5. Covar. ad C. peccatum, p. 2, ¶. 11. Bon. fin. l. IV. dre. V.

XXIII. Et illud quidem tacita conſuetudine ubique ferme inductum Juriſconſulti noſtri notant, ut ſua faciant quæ capiunt aut ſocii aut *ſubditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt. *Ratio in ſociis eſt evidens, quia naturaliter ſocius ſocio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præſtari vix ſolet. *Sic medicis*, ait Seneca †, *pretium operæ ſolvi quod deſerviunt, quod à rebus ſuis avocati nobis vacant.* In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipſa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit ‡ *omitti curas familiares ut quis ſe alienis negotiis intendat.* Credibile ergo eſt, niſi cauſa alia appareat, pura aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, *ſpem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem.

† IV de Benef. 15. ‡ Ann. IX.

XXIV. 1. In ſubditis id non æque evidenter procedit: quia hi operam

Subditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt] Vide Cromerum XIX Polonicorum.

Ratio in ſociis eſt evidens] Utitur eâ Amalaſuntha in epiſtola ad Juſtinianum Gotth. I.

Spem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem] Vide Plutarchum Marcello.

2. De

operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis à corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumptus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione, conceditur. Sic Poëta,

Præda sit hæc illis quorum meruere labores. Propert.

2. * De sociis exemplum est in federe Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo partem prædæ Athenienſibus dedit Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *Sane his qui secum fuissent, in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.*

Liv. l. IV. & XXIV. Dionys. l. VI. Polyb. l. XI. Plut. Demetrio. Livius l. XXVIII, Lib. I. de Abrah. c. 3. Num. XXII, 27, 47.

3. De subditis exemplum est in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat * his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod exinia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de præda omni ita sibi vindicanda ut nihil in ærarium deferrent.

I Sam. XXX. 22, & deinceps. II Mac. VII, 28, 29. Plut. Apopht.

4. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum * præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent*: unde non abit mos Hebræorum, qui victi regis coronam regi imponebant victori: eidemque assignabant (quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ

II Samuel. XII, 30. Tit. de Rege.

2. *De sociis exemplum est*] Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus præstabat: Plinius lib. XXXIX, 5. Pro modo missi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste Simlero: pro modo sumptuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam; Paruta VIII. Pomponius Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat.

3. *His qui in procinctu fuerant*] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant; Chalcocondylas lib. V.

4. *Præter regis tabernaculum*] Vide & Diodorum libro VI, & Plutarchum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem II de Cyro, & belli sui IV, & VII.

quæ durante certamine eripiuntur hosti, λάφυρα quæ post certamen: quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit.

Arius de bell. n. 162.

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita à Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum.

Bellin. p. 2. tit. 18. n. 3. Donell. l. IV. Com. C. 21. Sylv. in verbo bellum 1. in p. ex Rosell. Wesemb. ad §. item ex Inst. de rer. divis. App. civil. I.

Superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

Lib. VII. App. civil. IV. Tac. Histor. III.

6. Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *Imbelle vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod * ex Procopio jam modo attulimus.

Tac. Ann. XIII. Ann. XIV.

7. Sunt autem quædam tam exigua ut publicari digna non sint; hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, uter, follis, facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur. Galli despoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hispania * modo quinta, modo

Lib. XVI, c. IV. Const. Gall. lib. XX, tit. XIII. art. 10, & 16. Leg. Hisp. lib. IV. tit. XXVI, p. 2.

6 *Ex Procopio*] Is Vandalicorum II narrat, Salomoni in Levatas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. dicebat id se facere ut bello finito distribueret pro cujusque meritis. Et Gotthicorum II, omnem ex Piceno prædam convectam ad Belisarium qui eam pro meritis divideret; addita causa: ὃ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι, *non æquum esse ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem sine ulla molestia melle vesci.*

7. *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro III, & libro V.

Ex-

modo tertia, aliàs dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera sunt capientium: * exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

8. Est & ubi operæ, periculi sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui ex publico jus suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus decimam fert maris præfectus: sic & apud Hollandos: sed hic quinta prius prædæ pars à republica deducitur. Terra vero passim nunc usurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis suum quisque faciat quod cepit: in excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

Consulatus Maris cap. CLXXXV.

Lib. XIX, tit. XXVI, p. 2. l. 14. Const. Gall. l. XX, tit. 14. art. 1. Instruct. rei marit. c. XXII.

XXV. Hæc autem eo pertinent, ut sciamus si apud populum bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores populi à cujus partibus res capta est: quod si ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipsi populo adjudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est. Nam ex his quæ dicta jam ante à nobis sunt satis apparet non omnino verum esse id quod pro Thebanis adfert Quintilianus; in eo quod in judicium deduci potest nihil valere jus belli, nec armis erepta nisi armis posse retineri.

Lib. V, c. 4.

XXVI. 1. Quæ vero res hostium non sunt, * etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum est. Sic Romani Prusiæ dicunt: * *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus jus habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, servitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obstat.

Hoc cap. §. 5. Liv. lib. XLV.

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem ubique recte interfici

Exceptis navibus bellicis] Sic machinæ regibus exceptæ apud Gothos; Johannes Magnus historiæ Suediæ libro XI, c. 11.

1. *Etsi apud hostes reperiantur*] Vide supra cap. IV, §. 7.

Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ sed Bocchi liberorum fuerat; Appianus Exc. legatibnum 28. Simile vide apud Crantzium Saxonicorum XII.

fici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet potest lege sua prohibere ne id fiat; & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, sed à domino agri prohiberi posse accessum.

L. quod. enim. D. de acq. re. dom. L. Divus Pius D. de servit. præd. rust. Silv. in verbo bellum. I. §. 3. & ¶. II, vers. octavo.

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex jure gentium ut in aliis bellis locum non habeat, nam in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem inter cives, sive magna ea sive parva sint, nulla fit dominii mutatio nisi auctoritate judicis.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. *Omnes captos bello solenni jure gentium servos fieri:*
II. *Et eorum posteros.*
III. *In eos quidvis impune fieri.*
IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum sequi.*
V. *Causa cur id constitutum.*
VI. *An ita captis licitum sit fugere:*
VII. *An & domino resistere.*
VIII. *Ius hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos; & quid ei sit surrogatum.*

L. Libertus §. I. D. de statu hominum.

I. 1. SErvi naturâ quidem, id est citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, * ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod à Jurisconsultis dictum est, contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, * ut alibi quoque ostendimus.

L. postliminii, ¶. I. D. de captivis. L. in bello, D. de capt.

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt; ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum qui fato

Annotata ad Caput VII.

1. UT *& alibi diximus*] Libro II, c. XXII, §. II.

Ut alibi quoque ostendimus] Libro II, cap. V, §. 7.

3. Belli

fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset intra hostium fines deprehenduntur.

3. Polybius historiarum secundo: τί δ' ἂν παθόντες ὅτοι δίκαιον δόξειεν ἀδικήσεσθαι δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν παραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπὶ καλὲ πολεμούμενοι. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβεῖς ἐπιλεσταμένοις καὶ τὰς ἐξ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν. *Quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? Dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc * belli lege etiam illis ferenda sunt qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀδικήσαντες τὸ σφόδρα ἀσεβὲς τῶν ὑπ' ἀνάγκης ἀπέφυγον ἐλευθερίαν: *Multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.* *Libros omnem virum bonum esse liberum. Orat. xv.*

4. Dion Prusæensis cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτον δὲ κτήσεως τρόπον, ὅταν τις πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενος, *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus agens de Germani ducis uxore. *I. Et servorum ¶. 1. D. de statu hominum. Ann. 1. 1 Contr. 5.*

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpessio est quæ non impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde, fines huic potestati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium, *Quid non justum domino in servum?* *L. 1. D. de his qui sui sunt juris. Instit. de his qui sui vel alter. juris sunt. Andria actu 1. scen. 1.*

2. Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum persona acquiruntur domino.

3. *Belli lege*] Servius ad primum Æneidos de Hercule: *A cujus portu cum eum Laomedon arceret occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* idem ad x Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum.* Josephus libro XIV: αἰχμαλωτοθέντας ἐν νόμῳ πολέμου, *cum capti essent non belli jure.* τοῦ τῶν δορυαλώτων νόμου. & alibi: δορυληπτῶν θεσμῷ, *jure eo quod in captos constitutum est*, ait Menander Protector. multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

Re-

domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Justinianus, nihil suum potest habere.

Inst. per quas pers. cuique acq. ¶. item vobis.

IV. Unde refellitur aut certe * restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut jus patrium. Hæc enim si manere possunt manent penes personam: si non, exstinguuntur.

L. Pupillus. D. de V. S.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt quam ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent à summo illo rigore quo captos & statim & post moram interficere poterant, ut ante diximus. * *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent; neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius.

L. lex naturæ. D. de statu hominum. Lib. II, c. XIII. ¶. 26.

2. Eademque ex causa hoc jus etiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti ita ut nulla sufficiens præsumptio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani illud; *Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus.

3. Non frustra autem à gentibus introducta hæc jura exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis; & * Tacitus historiarum secundo.

4. Cæte-

Restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri] Valerius Maximus libro VI, cap. IX, II. de Cn. Cornelio Asina: *Qui consul à Pœnis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidisset*, δοῦλος ἄκυρος πάντων καὶ ἑαυτοῦ. *Servus, aliarum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit.* Philo, libro omnem virum bonum esse liberum.

1. *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & Servium ad V Æneidos, ubi originem vocis *saltem* explicat.

3. *Tacitus historiarum secundo*] Et tertio, de Cremonensibus captis, *Irritam prædam militibus fecerat consensus Italiæ.*

4. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Jurisconsultus libro II rerum quotidianarum: *Item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.* *L. naturalem & l. adeo: D. de acq. rer. dom.*

VI. 1. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt aut ex captis nati iis fas non esse fugere nisi ad suos; in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod * si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque injici religionis vinculum; cum multa sint jura quæ tantum exterius judicium spectant; qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit. *Less. l. 1. c. 5. dub. 5.*

2. Tale enim aliquatenus & jus est testamenta nulla dicendi ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. Probabilior enim sententia est etiam, quod tali testamento relictum est retineri salva pietate posse, saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles mala fide præscripsit: nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac distinctione facile solvitur nodus ille quem Aristoteles nectit de cavillationibus libro II, c. 5: ἆρα δίκαιον τὰ αὐτῶν ἔχειν ἕκαστον; ἀλλ' ἄν τις πείνοι καὶ δόξαν τῶν ἑαυτοῦ, ἂν ᾖ ψευδῆ, κύρια ἐστὶν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον. *Nonne jus est ut sua quisque habeat? At quæ ex animi sui sententia judex judicaverit, ex lege rata sunt. Erit ergo idem jus & non jus.* *Soto de just. & jure l. IV. qu. 4. art. 3. Less. lib. 2. c. 14. dub. 3.*

3. In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest cur gentes aliud spectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi servum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, sufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut si tam feri essent ut istis utilitatibus non moverentur, certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent * poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege quæ non ex æquitate naturali sed ma-

1. *Si ad suos fugiant bello manente libertatem consequuntur ex postliminii jure*] Vide infra cap. IX, §. 5. Plinius naturalis historiæ VII, 28, de M. Sergio: *Bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

3. *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] Bembus historiæ libro X, ab eo non attaminari furti crimina animum si res suas subducat.

majoris mali vitandi causa lata est ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus Jurisconsultus: *nihil interest, quomodo captivus reversus est: utrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est ut alio sensu plerumque & injuria sit, quo nomine & à Paulo Jurisconsulto nominatur: jus, quoad effectus quosdam: injuria, si id quod rei intrinsecum est spectetur. Unde & hoc apparet, siquis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari suti crimine animum si res suas subduc[illegible] * aut laboris sui mercedem si quam supra alimenta præstari æquum est; modo ipse neque suo neque publico nomine quicquam debeat domino aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt sed quia ipsis expedit.

L. Nihil. D. de capt.

L. postliminium est jus in princ. eod. tit.

Barnes 2, 2. quæst. 40.

5. Quod vero prohibent * canones nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt, præceptum est justitiæ; sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen à Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis

C. si quis servum 17, q. 4, & c. f. q.

4. *Aut laboris sui mercedem*] Huc pertinent ea quæ à nobis ex Irenæo & Tertulliano allata sunt supra ad libri II, capitis VII, §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egressis, ad quos & hoc Philonis pertinet de vita Mosis: οἱ δ' ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῇ αὐτῶν εὐχρηστίᾳ εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμυνόμενας οὖν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκεφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεπόρευζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, ἃ διὰ φιλοχρηματίαν, ἣ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῆς ἀλλοτρίας ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ παρόντων μὲν ὧν ἔχρῃζε πάντα τῆς χρόνου ὑπηρέτησεν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδικάσθησαν ἐν ἐλπίσι καὶ ἐν τοῖς ἴσοις ἀνταπωδοῦντες; & quæ ibi sequuntur plura. *illi autem cum ejicerentur fugarentque, nobilitatis suæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant, multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? sed primum quidem ut ministerii tam longi temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita pœnam non parem sed multo minorem expetentes.* Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab Hieronymo in epistolis, & Langobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde si placet & Confessionem editam ab Lanici Patricii nomine.

5. *Canones nonnulli*] ex Synodo Gangrensi. vide quæ supra libro II, fine capitis V.

magis videntur obedientiam à servis exigere dum serviunt; quod naturali æquitati consentaneum est. nam alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem quos indicare cœpi Theologis illud dictum recte arbitror, servum domino jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est à nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

Deuteron. XXIII, 15. Bodi. de rep. lib. 1, c. 5. Bart. in l. hostes. D. de capt. Covar. in c. peccatum, p. II. ¶. 11, n. 6. Vict. de jure belli, n. 42. Boer. decis. 178. Silv. in verbo bellum. 1. num. 1. Lib. IV. Plat. V. de rep. Bar. in l. nam & servus, D. de neg. gestis. Boer. decis. 178. Constit. reg. Hisp. l. VIII, tit. 26, par. 2.

VIII. Sed & hoc sciendum est, jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse nec apud gentes omnes: quanquam Romani Jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigetantes totius nomine. Sic * apud Hebræos; qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, perfugium erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nec quidem nunc tantum bello captis sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari.

IX. 1. * Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane; quia ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant aut esse debebant quam ut à miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc à majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos qui eandem religionem profiterentur scripsit * Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed com-

Apud Hebræos] Vide Præceptorum vetantium clxxx.

1. *Sed & Christianis*] Sed & Essenis à quibus ortum primi Christiani duxere. Vide Josephum.

Gregoras] Lib. IV, ubi hæc verba: νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κατιὼν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον ῥωμαίοις καὶ θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ ἰλλυρίοις καὶ τριβάλλοις καὶ βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα. *Mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græcoromanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis, & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in præ-*

commune cum Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum Græcis inter se servandum olim diceret Socrates nihil impetraverat.

2. Quod autem hac in parte Christiani idem & * Mahumetistæ inter se servant. Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris, nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus. Adamus Bremensis de sancto Ansgario: *Inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* meminit hujus moris & Boëtius Decisione clxxviii, additque servari in Francia, Anglia Hispania, ut si captus sit Dux, Comes, Baro, is non militum sit sed Principis bellum gerentis.

2. *Mahumetistæ inter se servant*] Chalcocondylas lib. iii. Leunclavius libro iii, & libro xvii: Busbequius epistola exoticarum tertia.

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*

II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:*

III. *Interdum hæc misceri.*

IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I. 1. QUi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & universos, sive illi civitas fuerunt sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione sive mere civili sive mere herili sive mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: *Servus est meus quem ego emi belli jure. vobis, Athenienses, expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in oratione ad Romanos: *Cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Arioviſtus apud Cæsarem *jus esse belli* ait, *ut qui victissent iis*

Apolog.

Livius l. xxxv.

De bello Gallico l. i.

quos

quos vicissent quemadmodum vellent imperarent: Item *populum Romanum victis non ad alterius præscriptum sed ad suum arbitrium imperare consuesse.*

2. Narrat Justinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gesserant, *non imperium sibi sed gloriam quæsisse, & contentos victoria abstinuisse imperio:* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret; & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Sallustium: *Ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Iugurtham expulerit, jure belli suam factam.* *Lib. 1. 1.* *De bello Iug.*

3. Post autem imperium victori acquiri vel tantum * ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam * ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent diximus alibi. *Lib. 1, cap. 111, ¶. 15.*

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut quæ civitas fuit civitas esse desi-

Annotata ad Caput VIII.

3. UT *est in rege*] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ salutatus. Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere πολέμου νόμῳ, *lege belli*; Appianus Excerptis legationum x, n. 28. Legati Gotthorum apud Agathiam 1, de Theuderico: Ὀδόακρον καθελὼν τὴν ἐπηλύτην τὴν Τύρηνον (lege Σκύῤῥηνον) τἀκείνου ἅπαντα κατέχει τοῦ πολέμου θεσμῷ: *Cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant; Meminit Menander Protector.

Ut in populo est] Persæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπεκλίθη, οὐκ ἀπὸ τρόπου καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς: *Cum urbs ipsa belli jure subjugata à se esset, rationis esse ut & quæ sub urbe fuerant ad se pertineant.* Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant; Procopius Vandalicorum 11. Henricus Friderici Barbarossæ filius capta Sicilia Epidamnum, Thessalonicam, aliaque à Siculis possessa sibi vindicabat. Nicetas lib. 1, de Alexio Isaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων: *Ad se eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuisset, qui Gepidæ victi essent ab Avaris.* Petrus Justiniani legatus in oratione ad Chosroem: ὁ γὰρ δεσπόσας τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λάζοι, οὔτε μὲν αὐτοὶ Σουανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἴποιεν ὡς οὐχ ὑπήκοον ἡ Σουανία Λάζων ἀνέκαθεν ἦν. *Nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam.* Utrumque est ex Menandro Protectore. Adde quæ hoc capite. §. IV.

desinat; sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ; sive ut nulli civitati adhæreat, ut si Rex suo sumptu bellum gerens populum sibi ita subjiciat ut eum regi velit non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperii non civilis. Aristoteles libr. VII de republica: ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου, τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων: *Imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus in posterum non civitas erit sed magna familia: Bene enim dictum ab Anaxandrida:

ὥσκ' ἔστι δούλων ὠγαθ' οὐδαμοῦ πόλις,
Vir bone servorum nulla est usquam civitas.

An. XII. 2. Et Tacitus hæc inter se sic opponit: *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* De Agesilao Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοντο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθοντο: *quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in qua liberi homines rectoribus parent.*

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua personali libertate. Sed populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos sermonem & vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res quæ singulorum fuerant jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, **ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est:* idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permit-

1. *Ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt*] Vide supra libro I, c. IV, §. 8. & lib. II, c. V, §. 31. & hoc libro cap. V, §. 2. & infra c. XX, §. 49. & adde Polybii hæc Excerpto legationum 142: οἱ διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους ῥωμαίους αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός. *Qui se dedunt in Romanorum potestatem, ii dant primum regionem quæ ipsorum fuit, & quæ in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac fœminas qui aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra religiosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII, §. 4. Justinus lib. XXXV, de Judæis loquens: *Postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere.*

3. Non

permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaptius apud Livium: *Agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.* Annibal in ratione ad milites apud eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.* Antiochus apud eundem, *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare suæ ditionis esse.* Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capto imperio suo adjecerat, populi Romani fecit.

Lib. III. *Lib. XXI.* *Lib. XLIII.* *Strabo l. XII.*

2. Ergo & incorporalia jura quæ universitatis fuerant fient victoris quatenus velit. Sic Albâ victâ quæ Albanorum jura fuerant sibi vindicarunt Romani. Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est, & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur non possidet sibi, nec in potestate habet qui non est suæ potestatis.

D'on III.

3. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, donato Dyrrachinis ære alieno quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris * non ex eo esse genere de quo jus hoc gentium constitutum est.

L. Qui in servitute est. de reg. jur. L. Sic eveniet. D. ad l. Iul. de adult. Cic. Epist. ad Brutum 6.

3. *Non ex eo esse genere de quo hoc jus gentium constitutum est*] Antonius Tyrios jussit reddere quæ Judæorum tenebant à Senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa; memorat Josephus. Vide & Bizarum Genuensis historiæ libro x.

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. *Origo vocis postliminii.*
II. *Quibus in locis postliminium sit.*
III. *Postliminio quædam reverti, quædam recipi.*
IV. *Ius postliminii esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?*
V. *Liber homo bello manente quando postliminio redeat:*
VI. *Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.*
VII. *Iura & in ipsum restitui.*
VIII. *Cur qui se dedunt jus postliminii*

liminii non habeant.

IX. *Populus quando postliminii jus habeat.*

X. *Quæ in his qui postliminio redeunt sint juris civilis.*

XI. *Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfugæ: quomodo qui redempti sunt.*

XII. *An subditi postliminio recipiantur.*

XIII. *Agros postliminio recipi.*

XIV. *Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.*

XV. *Quid circa res mobiles hodie juris?*

XVI. *Quæ res recipiantur, ita ut postliminio non egeant.*

XVII. *Mutationes ex lege civili, quoad subditos suos.*

XVIII. *Postliminium quomodo observatum inter eos qui hostes erant:*

XIX. *Quando id hodieque locum habere possit.*

I. 1. SIcut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sane prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res à veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce postliminii rejicienda Servii sententia, qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum à * *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim * ab antiqua voce *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, * contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus ejicere, & exilium * nominabant eliminium.

Cicero Top. & ibidem Boëtius.

II. 1. Est

Annotata ad Caput IX.

2. Post, *quod reditum notat*] Unde Postvorta dea.

Ab antiqua voce limo] Servius ad XII Æneidos, & Donatus ad illud Eunuchi *limis oculis*. Festus: *Limus obliquus id est transversus, unde & limina.* Isidorus libro XV, c. 14. *limites appellati antiquo verbo transversi nam transversa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros eatur.* in Glossario *Limes* πλαγία ὁδός.

Contagio & contages] compages & compago, quod ipsum olim fuit compagen, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & sanguis fuit sanguen.

Nominabant eliminium] Et collimimum in Solino est quod vulgo collimitium.

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur * ex reditu in limen, id est fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet etiam si quis homo, aut res ejus generis in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis * amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est, sed qui partes in bello easdem sequuntur; ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest homo aut res ad hos aut ad suos pervenerit.

L. Postliminii ¶. 1. D. de capt.

L. postliminium. ¶. postliminii ib.

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti statum non mutant nisi ex speciali pacto; quomodo in secundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginenses convenerat, ut qui à Carthaginensibus capti è populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent, in libertatem vindicari possent: utque Carthaginensium amicis par jus esset. Ideo * qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados Φ. Eurimedusam Odysseæ H.

Polyb. III.

Plut. Flaminio.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum*, (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo significationum quæ ad jus pertinent, aut esse eum, qui liber è qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit, eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos, redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus*

Fest. Pomp.

L. cum duæ D. de capt. & postlim. rev. L. in bello. D. eodem tit. de postlim.

1. *Ex reditu in limen*] Hinc sumpta translatione postliminium ecclesiasticæ pacis dixit Tertullianus de pudicitia.

Amici aut socii intelligendi sunt, non simpliciter quibuscum pax est] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex Thuani libro cxxx in anno cIↃ IↃ CIII.

2. *Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt*] Valerius Maximus lib. v, cap. 11, 6. Diodorus Siculus Excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant liberaliter Atheniensibus reddidere; Polybius Excerpto legationum, n. 3.

hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum à nobis ad hostes redire possunt. Sed posteriores Romani Jurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

IV. 1. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus competere ait in bello aut in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium nisi aliter convenerit est * his qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. Aliis autem captivis in pace postliminium non est, * nisi id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio. nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat*, inquit Zonaras. Et Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.* Paulus: *Si in bello captus pace demum facta refugit, postliminio redit ad eum à quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace ut captivi redderentur.*

Sem. lib. I. c. 7.
Tom. III. L. si capt.
L. si quid. bello d. tit.

2. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius loquitur ab antiquo minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium:

1. *His qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt*] Vide exemplum apud Parutam belli Cypri lib. I.

Nisi id pactis erat comprehensum] Vide Josephum antiquæ historiæ XIII, 2. Polybius pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi; excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat Zosimus. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ὅσ' ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι, *ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent.* Lib. I. similem pacem narrat Juliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania, libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII de rege Alemannorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat. & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros.* mox de Sarmatis; *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos*: de alia rursum Sarmatarum parte idem dicit. Apud Zonaram multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθέρους συνέθετο, *promisit captivis se daturum libertatem.* Nicetas libro II, captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui à Republica possidentur, ut apud Thucydidem V.

2. Ut

tium: potuit tamen inter causas esse cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati quam * ut id quod evenisset pro jure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat. nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales in pace semper libertatem obtinerent, ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque eandem ob causam * nec servi nec res bello captæ pace redduntur., nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: Ideo captivos si in patriam suam redierunt liberos esse, quia bello parta non nisi eâdem vi possideantur. Diximus de pace.

4. * In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

V. ‡ Liber homo ita demum postliminio redit si hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut à Tryphonino proditum est: nimirum quia ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, acquirere, quod non est nisi volentis: Cæterum * an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut à Florentino notatum

‡ *d. l. in bello* ¶. *manumittendo, & l. postliminii* ¶. *captivus, D. de capt. L. nihil. D. de capt. l. eum non redemptum. C. de postl.*

2. *Ut id quod evenisset pro jure acciperent*] Vide Priscum excerpto de legationibus 28. & Bezarum de bello Genuensium in Venetos libro 11.

3. *Nec servi*] Totilas Pelagio Diacono à Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est Gothicorum 111.

4. *In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*] Julianus oratione in malos Cynicos: ἄτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὁπόσους ἂν αἰχμαλώτων λυτρώμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδιδόασι τὴν ἐλευθερίαν. *Hoc modo servi essent etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.*

An vi bellica receptus sit ab hostibus] Ut illi quos à Slavis captos liberavere Hunni, apud Procopium itidem Gothicorum 111.

tum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus. Quid * si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia * apud Senecam in Olynthio quam Parrhasius emerat; quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus quo Olinthii juberentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc est verius.

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos rediit non se tantum sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales sive incorporales. Quia populi pacati sicut factum pro jure secuti erant in capto ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is qui belli jure eum possidebat non erat sine omni conditione; cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio.

2. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata cum sua causa & sub conditione; ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata sunt.

L. in Bello ¶. cætera, l. mulier. D. de capt. L. postliminio d. tit. L. postliminium ¶. induciæ. D. de capt. L. eos qui d. tit.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus loquitur ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte asscribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi à Pœnis capti apud Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam de jurio vincti forent.* Unde & induciarum tempore non esse postliminium recte à Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione postliminio reverti respondit Modestinus.

IX. 1. Quod de singulis personis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem,

Si ab hoste venditus commercio ut fit ad suos pervenerit] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ νῦν δὲ ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤθη ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατάγε τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔσται. *dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore.* Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

Apud Senecam] Libro v, controversia 34.

2. Ma-

tem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo quæ civitatem constituerat dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc jus alienare potuerat & alienaverat; & quia creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure, quo dissolubilia erant conjugia, * matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

L. non ut l. cum duæ, ¶. 1 D. de capt.

X. 1. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus, quod ea attinet quæ intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt exempti sunt transfugæ: etiam filii familias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero, suo dolore sanciviſse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis.

d. l. postliminium, ¶. transfugæ; & ¶. filius quoque.

De finib. 1. Dem. in Nicostratum. C. de postl. l. ult. L. si parto. D. de capt. L. si is qui se C. de postl. l. sæpissimæ eod. tit.

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis primum deinde Romanis constitutum est, ut qui redemptus est ad hostibus redemptori * serviat donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne adempta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postremarum in opusculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII, & responsum Stephani Papæ cap. 19, in Tomo II Conciliorum Galliæ.

2. *Matrimonium non censebatur postliminio restitui*] Aliter inter Christianos. Leo Papa ad Nicetam Aquilejensem Episcopum: *Ut sicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac possessionibus, in captivitatem ductis, postliminium reversis decapitivitate servatur, ita etiam & conjugia, si aliis junctis fuerint, reformentur.* Vide Hinc-

2. *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. Edicti Caroli Calvi Pistis.

postrema lege Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redempti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur; sicut & contracto inter redimentem & redemptum matrimonio remissum censetur: & redemptæ mulieris prostitutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & in pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt.

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione XV legimus, quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & servisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hæreditatem Calliæ à possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat, Messenios cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & quæ per usucapionem aut liberationem ex bonis subtracta, vel non utendo finita esse videbantur, actione rescissoria restituuntur: nam in edicto de majoribus in integrum restituendis is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

L. ab hostibus. C. de postliminio. L. 1, ¶. D. quibus ex caus. majores.

4. At lex Cornelia etiam hæredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans, perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus captus esset * bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt si hæres nullus sit, ex jure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

L. Divus. D. de jure fisci, l. bona. ¶. apparet. D. de capt.

XI. 1. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ, * etiam sæpe alienati, * etiam ab hoste manumissi: quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit: ut bene notat Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur necesse est ut aut revera habeatur à vetere

L. in bello ¶. manumittendo. L. ult. D. de capt.

4. *Bona ejus futura fuissent occupantium*] Vide legem Wisigotthicam lib. v, tit. IV, c. 15.

1. *Etiam sæpe alienati*] At edicto Teuderichi ita constitutum est: *Servi aut coloni ab hostibus capti & reversi domino restituantur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati.* Vide & Cassiodorum III, 43. At lege Wisigotthica mancipium bello receptum domino redditur. is qui recepit, tertiam partem accipit justi pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. v, tit. IV, § 1.

Etiam ab hoste manumissi] ut à Mithridate, qui retracti in servitutem. Appianus Mithridatico.

vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat; nondum receptus Paulo videtur. Ac sicut hac in parte à rebus inanimis distat servus, ita vicissim à libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut Sabinus scripsit *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.*

d. l. In bello. ¶. manumittendo.

2. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus nos docet: ne contrarium jus non tam ipsi iujuriosum sit qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur dictum est ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male à nonnullis trahitur, *Receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum.*

d. l. postliminium. ¶. si vero servus.

L. ab hostibus. C. de posl.

3. Qui ab hostibus redempti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla: & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militaribus à Rufo collectis.

L. si captivus. ¶. verum est, D. de capt.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjecti alieno imperio fuerunt in veterem causam recidant: quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset. Puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali fœdere aliter convenerit.

Strabo libro VIII. Nov. XXXVI. Nov. Valent. de episc. Iud. Proc. I, de bel. Vand. Cujac. obs. X. L. cum loca. D. de religiosis. L. in tantum, de divis. rer.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulsi autem hostes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non possunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam Athenienſibus ereptam * veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum hæredibus reddiderunt Justinianus aliique Imperatores; * non admissis

1. *Veteribus dominis*] nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap. VI, §. 7.

Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali præscriptionem tricenariam dominis nocere noluerat, meminit Procopius Vandalicorum I.

Va-

sis adversus dominos præscriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant.

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hæreditariæ postliminio redeant, majores omnino; minores, si intra quadriennium à receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

L. si ager. D. quibus mod. usufr. amit.

Reg. Const. lib. x, tit. 29. p. 2.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur, ut recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita exstant tum apud Ciceronem in Topicis tum apud Modestinum: Naves scilicet longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed clitellarii: equi & equæ, sed freni patientes. Et hæ res sunt quas & legari recte voluerunt Romani, & in præstationes familiæ herciscundæ venire.

L. 2. & 4. D. de capt.

L. id quod apud hostes, D. de leg. 1. L. item Labeo cum l. seq. D. de fam. herc.

2. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in histo-

Valentinianus in Novella, lege de Episcopali judicio: *Triennali definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis sæculis servabantur: Exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo triennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate consumpta.* In concilio Hispalensi relato in causam XVI, quæstione IV: *sicut per legem mundialem his quos barbarica severitas captiva necessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio.* convenit C. Ex transmissa. De præscriptionibus. vide & Cujacium ad titulum C. de præscriptione XXX annorum.

Id

storiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur usum habuisse in occidente, etiam sub Gothis, ad Boëtii usque tempora: is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt morum periti res mobiles postliminio non redire, & * id de navibus constitutum multis in locis videmus.

XVI. Eæ vero res quæ intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt non opus habent postliminio, ut Ulpianus & Iavolenus responderunt; quia jus gentium illis non concessit ut jus domini mutare possint: quo innixi Athenienses Halonesum quam ipsis prædones, * prædonibus Philippus eripuerat, ut reddi-tas à Philippo non ut donatas volebant accipere. Itaque res ab illis captæ ubicunque reperiuntur vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure alibi censuimus ei qui suo sumptu possessionem rei adeptus est tantum esse reddendum quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicuti * lege Hispanica naves à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est ut privata res publicæ utilitati cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obstabit exteris quo minus res suas vindicent.

XVIII. 1. Illud magis mirandum quod testantur Romanæ leges postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has esse sæculi Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia: ac ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit captivitatis jura inter eos introduci, cui consequens fuit ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat ad æquas pactiones, quæ à latronibus & piratis contemni solent.

2. Juris

Bart. in l. si quid bello. D. de capt. Arg. & Salic. in l. ab hostibus, C. de capt. Const. Gall. l. xx, tit. 13, art. 24. Consuetudo maris, c. 287. L. hostes, & l. Latrones. D. de cap. l. postlim. ¶. a piratis eod. tit. Demosth. de Halonneso.

Sup. lib. II, c. x, ¶. 9. Lib. XXXI, tit. 29, p. 2. Covar. ad c. peccatum, p. 11, ¶. 2, num. 8. Lib. II, c. 15, ¶. 5.

Id de navibus constitutum multis in locis videmus] Decisio Genuensis centesima prima.

Prædonibus Philippus eripuerat] Vide ipsam Philippi epistolam inter opera Demosthenis.

Lege Hispanica naves à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis] Idem apud Venetos. Patet ex literis Fraxinii Canæi Tomo I.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an qui apud nos serviunt ex populo fœderato si domum revenissent postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit Cicero primo de Oratore. Et Gallus quidem Ælius sic ait: *Cum populis liberis & cum fœderatis & cum regibus postliminium nobis est ita ut cum hostibus.* Contra Proculus: *Non dubito quin fœderati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.*

L. non dubito. D. de cap.

3. Ego arbitror distinguendum inter fœdera, ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait, *si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque fœdus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: Idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat: Hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fœdus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse fœdera quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos à se populos fœderatos intelligi qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *Etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant.* Quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fœdus amicitiæ causa habemus.

D. l. postliminii. §. in pace.

Obs. IX, l. 23.

Bod. lib. 1. de rep. c. 7.

XIX. 1. At nostris temporibus, non inter Christianos tantum sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura esse voluit.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc scribo judicatum est in summo Auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona quæ Francorum civium fuerant ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli jure mutasse dominum: ac proinde cum recepta ab aliis essent, facta eorum qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse quæ postliminio recipiuntur.

CAPUT

CAPUT X.

Monita de his quæ fiunt in bello injusto.

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure Gentium permissa diximus.*
III. *Interna injustitia injustum esse quod ex bello injusto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.*
V. *An res captæ bello injusto reddendæ sint ab eo qui cepit.*
VI. *An & ab eo qui detinet.*

I. 1. LEgenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus pene omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. nam cum primum hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum juris esse aut licere multa dici eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent à recti regula, sive illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude. *Lib. III. c. 4.*

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit,

Regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in Justinianeis Institutionibus legimus: *Fideicommissa appellata sunt quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.* Apud Patrem Quintilianum: *Non aliter salvo pudore ad sponsorem venit creditor quam si recipere à debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi.

Nondum justitiam facinus mortale fugarat:
Vltima de superis illa reliquit humum,
Proque metu populum sine vi Pudor ipse regebat.

Hesiodus: Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδώς *Operibus.*
Οὐκ ἔσται, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
--- nusquam Pudor: aurea nusquam
Iustitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII de legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς Δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται. Emendem πάρεδρος: ut sensus sit: *Comes Pudoris Iustitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato sic loquitur: θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρᾶται ἀνθρώποις αἰδώ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κοσμοί τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συνάγωγοι. *Deus metuens ne plane interiret genus humanum dedit homini-* *Protagora.* *Ad inerudítum præsulem.*

minibus Iustitiam ac Pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula: & Plutarchus simili modo δίκλω vocat

Vita Thesei.

ἔνοικον αἰδῶς, *Iustitiam pudoris cohabitatricem*, qui & alibi jungit

Lib. VI.

αἰδῶ & δικαιοσύνλω. Apud Dionysium Halicarnassensem simul nominantur αἰδὼς, νόμος & δίκη, *pudor, decorum, & honestum.* Sic &

Lib. XIII. antiq. c. 19. L.

αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat Josephus *Pudorem & Æquitatem.* Paulus quoque Jurisconsultus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero

adoptivus, D. de ritu nupt. Off. 1.

autem inter justitiam & verecundiam ita fines regit, ut justitiæ partes statuat non violare homines, verecundiæ non offendere.

Lib. I de Ira, c. 27.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis philosophicis. * *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse? Quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia extra publicas tabulas sunt.* Ubi vides jus à justitia distingui,

Lib. I de Clem. c. 18.

quia jus accipit id quod in judiciis externis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in servos. *In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit; sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

Liv. l. 26.

II. 1. Eundem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romano distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed quid isti pati debuerint:* ex æquo

Pol. 1, c. 6.

& bono scilicet. Idem discrimen Aristoteles innuit disputans an justa dicenda sit quæ ex bello oritur servitus: ὅλως δὴ οἱ ἀνθρωποφυεῖς πάντες, ὡς ὅσοι τοῦ δικαίου πόδος (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τῷ καὶ πόλεμον δεδέχθαι τῇ φύσει δίκαιον. ὅλως δὲ οὐκ φασί. τῷ γὰρ δόξαι ἀποδέχεσθαι μὴ δίκαιον εἶναι πολέμων. *Quidam respicientes justi aliquid (* nam & lex justum quid est) justam esse ajunt servitutem ex bello:*

at

Annotata ad Caput x.

3. *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse*] Idem Seneca de Beneficiis v. 21; *Multa legem non habent, nec actionem ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* Quintilianus Institutionum oratoriarum lib. III, c. 8; *Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed lege concessa; ut in XII Tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Cicero de Officiis libro III: *Aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias. Leges, quatenus manu tenere res non possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.*

1. *Nam & lex justum quid est*] Seneca ad Helviam c. 6, *alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena; sed conciliandа ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV, § 2.

n Le-

at omnino justam esse negant, quando accidere potest ut injusta fuerit bellandi causa. Simile est illud Thucydidis in Thebanorum oratione: οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε οὐχ, ὁμοίως ἀλγοῦμεν. καὶ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαχον: *de his quos in conflictu occidistis non adeo querimur, accidit enim hoc illis jure quodammodo.*

2. Sic & ipsi Jurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali; & Seneca servi nomen ex injuria natum, id quod sæpe accidit respiciens. Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracusanis bello ademerant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusæensis cum dixisset bello captos si ad suos rediissent libertatem recipere addit, ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, *ut qui per injuriam in servitute fuissent.*

* Lactantius de Philosophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox à Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse internâ injustitiâ omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero qui ad regnum cœleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit, * ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus * negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens justitium præcipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoscens sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire * non Judæos tantum & Christianos, sed & * Mahumetistas.

IV. Ad

Lib. III. L. postlim. in pr. D. de capt. Epi. XXXII. Libro XXVIII. Orat. XV. 1 Cor. VI, 10. Ion. II, 10. Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI. Silv. in verbo bellum, p. 1, n. 10, & 11, & 12. Covar. d. §. II. n. 8. Less. lib. II. c. 13. dub. 4. Adde l. vulgatis §. si duo. D. de furtis. Silv. d. loco num. 10. Vasq. lib. 1. controv. Ill. c. 9. num. 27. Molin. disp. 118. ¶. ut vero.

2. *Lactantius*] Augustinus vero epistola IV, quæ est ad Marcellinum: *Ac per hoc si terrena ista respublica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis Ecclesiæ observationibus: *Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella parata sunt.*

Ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Num V, 6. Hieronymus ad Rusticum: *Nec differtur ultionis sententia si non reddantur universa.* Augustinus in epistola ad Macedonium, quæ est LIV: *Si res aliena propter quam peccatum est reddi possit & non redditur, pœnitentia non agitur sed simulatur.* Retulit Gratianus in causam XI, quæstione VI.

Negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant] Locus est illustris Esaiæ LVIII, 5, 6, 7. habes eum Græce apud Justinum Martyrem in colloquio cum Tryphone.

Non Judæos tantum] Vide canones pœnitentiales Mosis Maimonidæ cap. II, §. 2. Et Mosem de Kotzi præcepto jubente XVI.

Mahumetistas] Vide Leunclavium Turcicorum V, & XVII.

IV. Ad restitutionem autem tenentur, secundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata sunt, belli auctores, sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ: ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. Sunt qui videntur existimare res bello captas, etiam si justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se cum bellum inierunt ista capientibus donasse intelligantur. Sed nemo suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest à contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio externi de quo diximus dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostræ videbantur, remisimus.* Videbantur ait, quia injustum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites.

Lib. IX.
Lib. VIII.
Vide supra, l. II, c. II.

2. Non dissimile est quod ex contractu sine dolo inito cui inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

VI. 1. Sed & qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *Populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, sines agris auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura* * *conquisitos redemit*

Vide supra. Lib. II, c. 9.
Lib. VI, c. 5.

1. *Conquisitos redemit, & prædia restituit*] Antonius Tyriós coëgit reddere quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi; Josephus XIV Antiquæ Historiæ. Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa fuisset cur Romani pacem rumperent; Herodianus libro XIV, in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia; Chalcocondylas libro IX.

Lieu-

demit & prædia restituit. Similiter Phocensibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et postea* Ligures qui à M. Pompilio venditi fuerant reddito emtoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit Senatus, addita causa, quod injustum bellum illatum iis esset.

Liv. lib. XXXVIII.
Liv. lib. XLII.
Lib. XLIII.

2. Poterit tamen, si quid sumtus aut operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exsors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

Ligures] Vide excerpta Peiresiana Diodori Siculi.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.

I. *In bello justo actus quosdam interna justitia carere, quod exponitur:*
II. *Interfici qui possint secundum justitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes sequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Distinguendos auctores belli ab his qui sequuntur.*
VI. *In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hostibus sæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum quantum fieri potest ne innocentes, etiam præter propositum occidantur.*
IX. *Pueris semper parcendum; fœminis nisi quid gravius admiserint, & senibus.*
X. *Parcendum & his qui sacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac similibus:*
XIII. *Et captis:*
XIV. *Recipiendos qui dedere se volunt sub æquis conditionibus.*
XV. *Parcendum & his qui sine conditione se dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera nisi grave delictum antecesserit: quod quomodo accipiendum.*
XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obsides nisi ipsi deliquerint.*
XIX. *Abstinendum ab omni dimicatione inutili.*

I. 1. SEd nec in bello justo admittendum est quod dicitur

Omnia dat qui justa negat. *Lucanus.*

Melius Cicero: *Sunt quædam officia etiam adversus eos servanda* *Off. 1.*

vanda à quibus injuriam acceperis. * *Est enim ulciscendi & puniendi modus.* Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant aut mites aut necessarii. Crudeles vocat Seneca qui *puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides Leuctrica prima: ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀμωμοφόρους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἂν τις οἷς τοὺς πωλοῦντας ἀναστληροῖ, ὥσθ' τ' ἀδικήμασι τούτοις ὑπερβῇ δοῦπερ, ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam qui se vindicant injusti esse si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor.* Sic, Ovidio judice, rex quidam

Off. II.

II. de Clem. cap. 4.

De Ponto.

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

2. Platæenses in Isocratea oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστι ὑπὲρ τηλικούτων ἐξαμαρτόντων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας: *an æquum sit ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀφ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' ἔστιν ὅλως καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τί μέγεθος τῶν τιμωριῶν: *non hoc tantum respicite quas ob causas pœnas iis exacturi, sed & qui sint de quibus sumenda sit pœna, qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos:

Victor erat quamvis, * *æquus in hoste fuit.*

Sed & Ovidio: *Leges captis justissimus auctor*
Hostibus imposuit.

III. Quan-

Annotata ad Caput XI.

1. *Est enim ulciscendi ut puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II, cap. XX, §. 2, & 28. & loca Augustini de Christianorum in ipsis bellis benevolentia quæ modo produximus. Aristoteles Politicorum V, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, φαυλοτικῶς factionis studio. Et Thucydides III, Τιμωρίας μείζους, ἢ μέχρι τοῦ δικαίου, *pœnas justo majores.* Tacitus III Annalium: *Pompejus gravior remediis quam delicta erant.* idem eodem libro Augustum culpat quod in puniendis adulteriis clementiam majorum suasque ipse leges egressus sit. Juvenalis:

exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla doluri
Concessit.

Quintilianus: *Non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* M. Antoninus Imperator referente Vulcatio vita Cassii; *ad Senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut pœna crudelior.* Ausonius;

vindictaque major
Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI: *sævitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* Similis est apud Agathiam locus libro III.

2. *Æquus in hoste fuit*] Ovidius Tristium I, elegia 8.

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

2. Necef-

II. Quando autem justa sit intersectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri à nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi à justitia stricte dicta non abeat, à caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus disseremus, quia quicquid ejus sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de pœnis. *Vict. de jure belli. n. 36. & 43.*

III. 1. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace & in bello supplices) discrevimus ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα, *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco quærit, utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi qui non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Vellejus Paterculus: *Si quis hoc rebellandi tempus quo Athenæ oppugnatæ à Sulla sunt imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re quicquid sincera fide gereretur id Romani Atticâ fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis; cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes intra muros habebant.* quæ pars postrema ex Livio sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginenses, animum apud Romanos ait fuisse. *Lib. II. Lib. XXVI.*

2. *Nimirum*, ut ait Cicero, *omnes quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant quid possit is cujus in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere.* Idem pro Ligario: *Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit; quod si est criminosum, necessitatis crimen est non voluntatis.* Atque hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium teste Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset adjicit, *Residui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem * necessitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum de Corcyrensium captivis *Pro Quinctio. Lib. XXI.*

2. *Necessitas egerat, non voluntas*] Addit mox: *Id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens.* Thucydides libro III, in oratione Cleonis: οἱ πνες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω.

ptivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ μετὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας. *Ostendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Platæenses in dicta oratione apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν: *non volentes sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus.* Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ εὐνοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* Herodotus de Phocensibus dixerat: ἐμήδιζον οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀνανκαίης: *Medorum partes sequebantur, non sponte sed vi necessitatis.* Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuissent in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracusanus apud Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τοῦ κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν. διόπερ εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσῆκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν.

Vran.

Lib. I.

Lib. XIII.

ἔχω. *Ignosco illis qui defecerunt à nobis cogente hoste.* contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur Paulo sententiarum v, Tit. 1. certe enim, ut Synesius ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον, *Res est valida ac violenta necessitas.* Juvenalis de Calaguritanis:

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania passis?

vide de famis necessitate Cassiodorum IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *Paruerunt inviti Commodo: sed ubi habuerunt facultatem, quod semper voluerunt ostenderunt.* Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ οὔτε σε οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταλειφθεὶς δὲ δὴ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων: *Ego neque te neque Nigrum noveram: sed in in parte quam ille obtinebat relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre sed Julianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingressus ubi multi Zenobiæ partes secuti fuerant edictum proposuit, τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς. *magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem quæ acta erant referens.* Belisarius apud Procopium Vandalicorum I: Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις οὔτι ἐθελουσίους, *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* Apud eundem Gotthicorum III Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. Nicetas autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ ἐνοικοῦν ἐνδοὺς εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ' οὐ Χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκόψαι, μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκουσιότητι. *Qui urbem incolebant eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales qui Blachis non verborum suasu sed vi succubuerant neque sponte eis paruerant.*

4. Ve-

ἀξιῶν. *Socii vi imperantium adacti sunt militare: quare sicut par est eos puniri qui data opera injuriam inferunt, ita æquum est ignosci his qui præter voluntatem suam peccant.* Sic & apud Livium Syracusani Romanis se purgantes ajunt, se metu ac fraude turbatis pacem oppressam. Similem ob causam Antigonus bellum se cum Cleomene non cum Spartanis habuisse dicebat.

Lib. XXV.

Justinus lib. XXVIII.

IV. 1. Sed notandum est, inter plenam injuriam & merum infortunium medium sæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quasi conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque mere aut ignorantis aut inviti dici possit.

2. Aristoteles huic generi nomen posuit ἀμάρτημα: Latine culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille Moralium libro quinto capite decimo: *Eorum quæ sponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur quæ præeunte consultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea quæ ab ignorantia procedit infortunium dicitur, ut si quis egerit quippiam non in quem existimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa credidit, sed evenit quod ipse non proposuerat sibi; puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo: Ergo si ita præter id quod expectari potuit damnum detur, erit infortunium. At si ita ut exspectari ac prævideri aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua, nam culpæ affinis est qui in se habet agendi principium: qui vero extra, infelix. At quoties quis id quod facit sciens facit, non tamen deliberato; fatendum est adesse injuriam: ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque tamen injusti aut improbi dicuntur: at siquis idem consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur quæ per iram fiunt censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi non facti sed legitima fiat quæstio. nascitur enim ira ex eo quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant: ibi enim, nisi quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed an juste factum sit quod factum est exquiri velint. At qui prior struxit insidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum si alter sibi injuriam factam putat, alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa lædit injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic justus est qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato.*

4. *Cæterum eorum quæ non sponte fiunt alia venia digna sunt, alia minus.*

minus. * *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & ob ignorantiam fiunt. At si qua ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna sunt quibus ignoscas.* Locum sane egregium & usus maximi integrum Latine posui, quia minus recte verti ideoque nec satis intelligi solet.

VII. Nic. 11. 5. Michael Ephesius eum locum interpretans ejus quod exspectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum Jurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria: *Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. infortunia autem sunt, quæ nec provideri potuerunt nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo:

D. & C. de juris & facti ign. Lib. 1.

Οὔτε γὰρ ἐστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

I. perspiciendum, D. de pœnis. 6. Similis est divisio apud Marcianum: *delinquitur aut proposito, aut impetu, aut casu. proposito delinquunt latrones qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Casu vero, cum in venando telum in ferum missum hominem interfecit.* Duo illa quæ præposito & impetu fiunt hunc in modum distinguit Cicero: *Sed in omni injustitia permultum interest,* * *utrum perturba-*

De Oss. 1.

4. *Venia digna quæ non ab ignorantibus modo sed & ob ignorantiam fiunt*] Dionysius Halicarnassensis libro 1: ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non sponte fit, omne dignum venia.* Procopius Gothicorum III: ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ προλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγινομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *Qui aliis molesti sunt, sive quod occupaverit eos ignorantia, sive quod oblivio supervenerit aliqua, his etiam ipsos qui mala sunt passi æquum est veniam dare.*

6. *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria*] Seneca de Ira 1, 16: *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt, animo inhærere.* deinde: *Nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit, si illa lapsu non crudelitate commissa sunt: his inest latens & aperta & inveterata calliditas.* idem: *delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curavit ut nocens esset.*

Phi-

turbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, aut consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt quam ea quæ meditata & præparata inferuntur. * Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς ἀμφοίας μὴ προκαλεσαμένης ὑπὸ μακρᾶς τοῖς μιάσμασι. *dimidiatum esse facinus ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue sunt * quæ necessitas si non defendit tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem, αἱ ἀναγκαίας χρείας τὸ τί πρακτέον ἢ μὴ λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥστ' ἐ πάνυ τοῦλα ἀκριβολογεῖας δεῖ τὴ δικαίας ἐξετάζοντα. *Necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι καταστάντι ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ παρὰ θεῶν. καὶ γὰρ τὴν ἀκυρίαν ἀμφοτέροις τῶν κινδύνων εἶναι τοὺς βωμούς, τὴν παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ἀνομοθετῆσαι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τῆς ξυμφορᾶς τι τολμῆσαι. *Credibile esse * apud Deum quoque paratam esse veniam his qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt. nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis asscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cerites apud Livium ad Romanos, *Ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Justinus: *Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic Isocrate judice, qui salutis causa prædatur, ἔχει πρόφασιν τὴ ἀδικίας τῶν ἀνάγκῃ, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides Leuctrica

Lib. VII.
Lib. VIII.

Philo] Libro II Specialium legum.

7. *Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat*] Adde quæ supra lib. II, cap. XX, §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III, Alcidæ Lacedæmonio cum captivos Chios occideret hæc dicunt: ἐ καλῶς τὴν ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτόν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, ἅτε χεῖρας ἀντειργομένους, ἅτε πολεμίους, Ἀθηναίων δ' ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους. *Non recte eum se dicere venisse ad liberandam Græciam qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios nec animo infestos, Atheniensium quidem socios sed necessitate adactos.* Chrysostomus de Providentia V: καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πρός τινα τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς: *Norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* Misimiani apud Agathiam III: γένος πολεῖται πρὸς δικαιοπραγίας, ἅπῃ τε ἐλαυνόμενοι εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἀνοίᾳ, ἐ μὲν παντάπασι γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔφασιν εἶναι. *cum plurimas perpessi injurias ita trusi essent ad talionem, barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos se quibus ignosceretur parceretur que.*

Apud Deum quoque paratam esse veniam] Deuteronomii XXII, 26. Moses Maimonides Ductore dubitantium III, 41.

Neque

Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν: *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis quod ab Athenis exsules non recepissent ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ συγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρως εἶχε. *Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, ἡμιπονηρὸς καὶ οὐκ ἄδικος. οὐ γὰρ ἐπίβουλος. *semipravus, non injustus; * neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τάγε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῶν ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τοὺς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. * *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium.* * *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.*

8. Idem

Neque enim insidiator] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud Thucyd. III: ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν. ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον: *Non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* Philo libro de constituendo principe: Διακρίνει δ' ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τὸν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾷν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς. *Si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos qui vitam agunt insidiatricem & eos qui longe alterius sunt animi. In omnes enim etiam qui minima deliquerunt grassari cædibus animi est immansueti ac feri.*

Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium] Seneca Naturalium II, 44, ubi de Fulminibus: *Voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.*

Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅσῃ ἐν λόγοις οὐ μετέσχε. τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *illius exactæ eruditionis in verbis positæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat;* Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο: *Solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat.* De Macrino Xiphilinus: τά τε νόμιμα οὐχ ὅτως ἀκριβῶς ἠπίστατο ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο, *leges non tam norat exacte quam fideliter exsequebatur.* Da nostro sæculo, Deus, vel tales principes.

Di-

8. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διανόημα ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα. καὶ ὅτι προσήκει τὴν βασιλείαν, τὸ μὲν οἰκτίρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι: *quid distet infortunium, culpæ aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Josephum Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργα reipsa, multitudinem μέχρι λόγου *sola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnam merentur nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci: *Lib. v. belli Jud.*

At quibus invito maduerunt sanguine dextræ,
Si sors sæva premat miseros, sed proxima culpæ;
Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius * distinguendos qui auctores belli fuerunt ab his qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus Græcos pœnas sumpsisse de his qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. Eodem auctore, Valerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæsos securi percussit: cæteros prædamque vendidit.* Idem alibi: *Atella Calasiaque in deditionem acceptæ: ibi quoque in eos qui capita rerum erant animadversum.* Rursum alibi, *quoniam defectionis auctores meritas pœnas à Diis immortalibus & à vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Tandem ignotum est illis, & civitas data.* nimirum, ut idem ibi loquitur, *ut unde orta culpa esset ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus, quia *Gal.* *Lib. IV.* *Lib. XXVI.* *Libro XXVIII.*

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quæ passim mali
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Et Athenienses, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην ἀναστῆσαι μᾶλλον ἢ ἐς τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro Demetrius captis Thebis decem solos interfecisse auctores defectionis. *Lib. III.*

VI. 1. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem sed tamen tales ut non improbis possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, siquis quæ peccavit non odio neque crudelitate sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens Senecæ, *hostes* *Vict. de jure belli, n. 59.* *Lib. II.* *Lib. II de Clem. c. 7.*

Distinguendos qui auctores belli fuerunt] Vide Gailium lib. II de Pace publica, n. 18.

hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro
Lib. VII. *fide, pro federe, pro libertate in bellum accincti sint.* Apud Livium
* petunt errori veniam Cærites quod fuerint auxilio consanguineis
Phocensibus. Chalcidensibus & aliis qui ex federe Antiochum juve-
rant data à Romanis venia. Aristides Leuctrica secundâ Thebanos
qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant ait
κοινωνεῖν μὲν ὑ δικαίᾳ παρανομίᾳ, δικαίῳ ὃ ἑτέρῳ πιστεύειν τοῦ
μέμψιν, τῷ πιστὸς εἶναι τοῖς ἡγεμόσι: *in partem quidem venisse*
injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in Principes sui
federis.

2. Cicero de Officiis primo conservandos eos dicit qui non cru-
deles in bello non immanes fuerunt: tum bella quibus imperii
gloria proposita est minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex
Demetrio significat, ὑ περὶ πάντων ἄμφι, περὶ δόξης δὲ ἡ δόξης
πολεμητέον αὐτοῖς. *Non de rebus omnibus, sed de imperio & gloria*
Lib. III. *inter ipsos certamen esse.* Severus * apud Herodianum: *Cum bellum*
adversus Nigrum gessimus non ita sane speciosas inimicitiarum causas
habebamus. nam positum in medio Principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.

3. Sæpe habet locum quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud
Cic. epist. ad Brut. 2. Ciceronem: *Erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos*
Pro M. *duces: multi dubitabant quid optimum esset.* Et quod idem alibi: *etsi*
Marcello. *aliqua culpa tenemur erroris humani, à scelere certe liberati sumus.*
Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna quæ fiunt μὴ μετὰ
κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίας. De Dejotaro idem ille Cicero:
non ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Sallustius
in historiis: *Cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post*
alius alium quasi prudentiorem secuti. Quod de bellis civilibus Brutus
scripserat, putem non male ad pleraque bella alia referri posse:
* *acrius esse prohibenda quam in superatos iracundiam exercendam.*

VII. 1. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit
bonitati, * convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo*
auxisse

1. *Petunt errori veniam*] *Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignoranti.* ex Isocrate transscripsit Ammianus in librum xxx.

2. *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες οὐχ ὅπως δικαίους εἰχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. ὁ γὰρ παρ' ἡμῖν πρωτοπαρεχόμενος ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, εἰς μέσον ἠωρημένος καὶ ἀμφίβολον ἑστῶν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνθεῖλκεν. optimè.

3. *Acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam*] Bembus IX.

1. *Convenit modestiæ*] Rex Theuderichus apud Cassiodorum II, 41: *illa mihi feliciter bella provenerunt quæ moderato fine peracta sunt. is enim vincit assidue qui novit omnia temperare.*

2. Luce

auxisse populi Romani magnitudinem ait Sallustius. Taciti est: *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* At Seneca: *Ferarum, nec generosarum quidem, permordere & urgere abjectos. Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt.* Sæpe opportunum est illud Maronis, *Ann. XII.* *De Clem. I. cap. 5.*

Non hic victoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

2. Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium: *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? Quia viri fortis est, qui de victoria contendant eos hostes putare: qui victi sunt, eos homines judicare; ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille si vicisset, num idem fecisset? Quid igitur ei parcis? quia talem stultitiam contemnere non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus est Constantino Constantii filio: *Cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renovasti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum à portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur, unus pro seipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: *unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis * luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum quam exaspe-* *Vide Plut. Paulo Æmilio.*

2. *Luce privati aliis regibus dedere documentum*] Nolim reduci hunc morem, tamen & Josua reges captos interfecit; Josephus Antiquæ historiæ v, 1. & de Sossio Dion: Ἀντίγονον ἐμάστιγωσε σαυρῷ προσδήσας, *Antigonum virgis cecidit alligatum cruci.* sed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἐπεπόνθει, *quod nemo regum à Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud Josephum libro xv. De Maximiano Herculio Eutropius libro x: *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus; quos etiam bestiis, cùm magnificum spectaculum muneris paravisset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide Ammianum xxvii. Theuderichus rex Wisigotthorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante Jornande historia Gothica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent se quoque subjectos si Deo ita visum humanis vicibus, &, quod in simili periculo à Solone dictum meminerat Cræsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

exasperare justitiam. Sed & hic nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur qualis Pontius Samnis, non de his quibus regium esset nomen. Verborum sensus Latine sic habet: *Finis triumphi erat, postquam ad Capitolium Iovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare imperatores mos antiquus patriæ jubebat, donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Ioræ filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo in forum trahitur, verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero Verrina de Suppliciis.

3. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut * de Aristonico, Jugurtha, Artabasdo: sed tamen præter Persea * Syphax, Gentius, Juba, & Cæsarum tempore Caractacus, atque alii tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata à Romanis, quos tamen æquo asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt: itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Persei causa Romanos Senatores monet, εἰ μὴ τὴν ἀνθρώπινον φόβον ἐλαβοῦν, τήν γε τοὺς ὑπερηφανῶς ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι. *Si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem qui victoria insolentius utuntur.* Et * Plutarchus notat bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentiâ dignitatis.

Exc.

4. Hostis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propriæ quæ ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus: αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παραδοξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται. ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται. *Vrbium expugnationes, secunda prælia, & si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius providentiæ opus*

Lib. XXVII.

3. *De Aristonico*] Vide Appianum Mithridatico in fine.

Syphax] variant de eo historici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decessisse: Polybius in triumpho ductum: Appianus dum de eo deliberatur morbo obiisse.

Plutarchus notat] Agide.

I. Pueg

opus est. Apud Curtium legimus: *Alexander quamquam belli auctoribus poterat irasci, tamen omnibus venia data.*

VIII. De nece autem eorum qui casu non destinato occiduntur tenendum quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro v sic loquitur: *ὁ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγωνιζομένοις πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεθοδείᾳ τῶν ἡμαρτημένων. οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συστρώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις* (male editur *συναιτίοις*) *τοὺς δικαίους ἀδικεῖν. Bonorum virorum est etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum, sed hactenus ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

IX. 1. His cognitis, de his quæ magis specialia sunt non difficilis erit definitio. * *Puerum ætas excuset, feminam sexus*, ait Seneca libris quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus, extra

Lib. III. 24.

Deuter. XX. 14.

1. *Puerum ætas excuset, feminam sexus*] Plinius historiæ naturalis libro VIII, cap. 16: *Leo ubi sævit, in viros prius quam in feminas fremit, in infantes non nisi magna fame.* Ad illa Horatii libro IV, Ode VI, de Achille:

Nescios fari pueros Achivûm
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Dolenter declamat in sævitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeò sævus erat ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset. Philo de Principis constitutione: *παρένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθεέωσαν*, *dimittantur autem virgines & mulieres:* causam reddit, *τὸ προσδέκλιν ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναίκας, ἀνόμερον. Virorum qui bella fabricant accessionem facere mulieres, immitè.* Idem de specialibus legibus II: *πρὸς μὲν γὰρ τὰς τελείας μυείας προσάσεις βίλοφι προσπερυμάτων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῆ νηπίοις ἀεὶ παρελλυθοῦσιν εἰς φῶς καὶ τὸ ἀνθρώπινον βίον, ἀεὶ ἐπιφθόνεσθαι κατηγορίαν ἀκακίαν τοῖς δοκεῖν εἰδέχεται. Nam in justæ ætatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venêre, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* Josephus Antiquæ historiæ libro IX de Manaemo: *μηδὲ νηπίων φειδόμενος, ἀμότητος ὑπερβολῇ ὑπερκαταλείπων ἀεὶ ἀγρότητος. ἀ γὰρ ἐδὲ ἀλλοφύλων πολὲς συγγνωστὸν δραπέτας μυρομένας ὑποχειρίους, ταῦτα τὰς ὁμοφύλους ἅπως εἰργάσατο. Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur si in externos bello victos essent edita, ea fecit in populares suos.* Idem Josephus Judam Maccabæum narrat Bosra & Emphrone captis interfecisse *πᾶν τὸ ἄρρεν καὶ μάχιμον δυνάμενον*, *quicquid virilis sexus & pugnæ idoneum erat.* & alibi pœnam quam Alexander Thracides dictus de Judæorum pueris & mulieribus sumpserat, vocas *ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκαιον*, *ultionem ultra hominum morem.* Agathias libro III:

tra paucas gentes speciali jure exceptas, adversus quas quod erat bellum non erat hominum sed Dei atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina ignorat: Cui similis est apud Senecam sententia: *Nam quis irascitur pueris quorum ætas nondum novit verum discrimina?* Et apud Lucanum:

Num. XXXI, 18.
Ion. IV, 2.
De Ira II, c. 9.

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum jus tribuit in homines quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

Vict. de jure belli, n. 36.

2. Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adversus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur, sed adversus armatos.* Addit hoc esse inter belli jura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens, *Sunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud apud bonos, ut hoc jus ab eo quod in moribus & impunitate positum est discrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Apud Livium alio loco est: *à qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

Vita Camilli.
Lib. I.
Lib. XXIV.

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in feminis plerumque obtinet, id est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius

ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιτέμνεται παρανεῖν, ἔτι καὶ ἀφυβρίζειν, ἔκειν αὐτοῖς οὐδὲ δοκοῦσι τοῦτο ἡμάρτησαν. *Quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita sævire atque insanire, ideo hæc ipsis non impune abiere.* Nicetas, aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπουμαγίδια τῶν παιδίων τοῦ κακοῦ ἐφάνη ἀνώτερα, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος· ὀμαράναντα, ὑπὸ τοῦ ἐλέου ἀναλωτῶν ὀπείνων ἀνδρῶν καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὸν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸ ἀνθρώπινον, ὁ πρᾶττεται τὸν νικῶντα καὶ τοῦ κρατεῖν τὸ ἀκατίσχυν θυμοῦ χαλινῶν. *Ne infantes quidem lactentes adhuc mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordia intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra quamvis hostes vincat aut subigat extendit iram.* Adde quæ Beda habet libro II, cap. 20. de Garævollæ feritate, & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Elisabethæ reginæ pia mandata apud Camdenum in anno CIↃ IↃ XCVI.

3. Fe-

Statius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri.* Neroni hostem vocanti Octaviam in Tragœdia reponit præfectus, *Octavia.*

------ Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud Curtium: *Cum captivis & feminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet quem oderim.* Grypus apud Justinum: *à nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adversus feminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare.* *Lib. v. Libro xxxviii.*

4. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum Carthaginenses Selinunte narrantur interfecisse feras, feminas, infantes, ἀδεμίαν συμπαθειαν λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu.* Et alibi hoc ipsum ὠμότητα *crudelitatem vocat.* Latinus Pacatus de feminis: *sexus cui bella parcunt.* Simile Papinii de senibus pronuntiatum: *Lib. ix, c. i. Lib. xiii. Lib. xiv.*

Nullis violabilis armis
Turba senes.

X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Iure belli in armatos repugnantesque cædes*; ut ait Livius, id est, eo jure quod naturæ congruit. Sic Josephus æquum ait ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. Camillus Vejis expugnatis edixit ut ab inermi abstineretur. In hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant, nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Judæorum non nocebant * collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre est 1 Sam. x, 5 & 10. Et sic ad alium locum ubi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum injuria cum Samuele confugit David, 1 Sam. xix, 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur omnem noxam abstinuisse * à sacerdotibus, & iis quos humandis mortuis præpositos κηδευτὰς vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet, *Vict. d. loco. Libro xxviii. Ant. xii, cap. 3. Liv. lib. v. Quæst. Gr. Lib. viii.*

ἀδὲ

3. *Femina hoc nomen capit*:] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus ubi deliberat Æneas an Helenam occidat.

1. *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur Procopio Gotthicorum ii qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoariorum, & legem Langobardicam libro i, tit. xi, 14.

A sacerdotibus] Servius ad vii Æneidos: *Nam cum defendebat à bello, si non ætas, saltem religio sacerdotis.*

ἐδὲ πυρφόρῳ ὑπελείφθη. * Notat Strabo, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote Jovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & conversi, id est pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant.

C. de treuga & pace.

XI. Deinde agricolas, quos & canones asscribunt, Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀδλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας. *In prœliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν. *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari jussit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐὰν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν: *paratum se eos qui agros colerent illæsos indemnesque sinere.* De Belisario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσοῦτον φειδοῦ τε καὶ εὐνοίας ἐχρᾶτο, ὥστε βιαιοθανεῖν μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου πεπόνθεσαν. *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.*

Libb. II. Bibl.

Xen. de Cyri inst. V.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis; nam & horum vita ab armis aliena est; ac sub hoc nomine continentur simul alii opifices & artifices quorum quæstus pacem amat non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum fœminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini: *hostem pugnantem * necessitas perimat non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon de Agesilao: φθονηρὸς τοῖς στρατιώταις τὸς ἀλισκομένους

Ad Bonif. Epist. I.

Notat Strabo] & Polybius libro IV, & Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac securitatem.* Docent Thucydides lib. V, & VIII, & Plutarchus Arato.

1. *Necessitas perimat*] Gratianus posuit *deprimat.* Plutarchus Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίζοντο. λέγουσι δὲ Θηβαῖοι μηδὲ ὀργισθείσας ἄν ὕστερον μετακτείνεσθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecerunt*

μῶς μὴ ὡς ἀδίκους πιωρεῖαζ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους οὕτως φυλάττειν: *monuit milites ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Diodorum Siculum est: πάντες ἀναπείνοντι μὲν τοὺς ἀντιπαπομένοις, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι. *Omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones qui sub Alexandro πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσφέρονται τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.* Lib. XIII. Lib. XVII.

2. Sallustius historia Jugurthina cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait contra jus belli: quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium est: *Parcitur victis, & est locus inter arma clementiæ.* Laudat Tacitus primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας καθείργειν τοῖς ὅπλοις. τοὺς δὲ ὑποπεσόν- Lib. v. Hist. IV. De pace II.

cere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt, creduntque non facturi fuisse Thebani quod fecere in Orchomenios si illi adfuissent. Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum in Catone Vticensi. *Cabadæ Persarum regi cùm Amida vi cepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere:* Narrat Procopius Persicorum I, qui & Persicorum II dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον: *sævire in captos pietati adversatur.* Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli Gotth. I. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, suadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροί, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι. *Etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* Gregoras libro VI, τὲ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμῃ ἔχει τῷ πεπραχότι, φειδαπιμένα τότε τοῦ λογισμοῦ καὶ τὴν χεῖρα τότε μεθυόσης καὶ λόγον ἀκὲ ἐχούσης χειραγωγὸν, καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τὴν δὲ ἀκμὴν τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῶν φρονιμοτέρων εἰλικρινίας μὴ σάθμης τινὸς καὶ κρίσεως, τοὺς τῶν πεπραχότων ἀρχὰς παρελέσθαι τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τῶν πεπραχότων, εἴ τι μὴ κῆ τὸ φρόνιμον γένοιτο. *Quæ in prælio actuque belli fiunt, ea qualiacunque sunt facienti veniam imperant, ideo quod tali tempore obsideretur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat si quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem Gregoræ locum alterum quem in his Notis posuimus ad finem capitis VII libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalcocondylam lib. v. Julianus laudatione secunda Constantii, sub cujus persona bonum Principem describit: κρατήσας δὲ μὴ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν πόνων, μίασμα κρίναν τὸ ἐκ ἀμυνόμενον ἐπὶ κλείειν καὶ ἀναιρεῖν. *Armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans homini non ultra se defendenti vitam adimere.*

πεσεῖν ἢ πῶς μεταχειρίζεσθαι. *Hominum est nostri ingenii resistentes armis coercere, prostratos tractare leniter.*

21 Reg. 11. 3. De captivis Propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *An quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus:

Quæ me necabunt non erunt puræ manus.

Lib. XII. Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii quod captivos satis multos interfecissent hoc elogio notantur: ἐπιπόνησαν τραχύς ὠμότητι ἀφερούσας: *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem alibi * captivis parcere vocat τὸ κοινὸ νόμιμον, *jus commune*: qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in Philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

v. De benef. cap. 18.

XIV. 1. Easdem ob causas * vitam salvam paciscentium, sive in prælio sive in obsidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam à Thebanis stragem ait, fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὸν σφάγιον. Ac similiter Thucydides libro III, ἐκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας παρεκτείνοντες. ὃ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους: *Volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις: *moris est in bellis servare supplices.*

2. In obsessis oppidis observatum in Romanis antequam murum aries percussisset. Cæsar Advaticis denuntiat se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset se dedidissent. qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ igniariæ explodantur: in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero, non tam quid fiat quam quid natura æquum sit respi-

Lib. II de bello Gall.

Off. 1.

3. *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *Æquitatem etiam circa captos hostes custodivit.*

1. *Vitam salvam paciscentium, sive in prælio sive in obsidione non repudianda deditio*] Romani Persis qui in arce Petræ erant Gotth. IV: ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατῶντων φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸ βίον ἀδιαφθορωτοιδῦς τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν. ὡς ῥωμαίοις Χριστιανοῖς νόμος. *Nos vero vestrum miseremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiscentibus parcere volumus, & vitam delicate fastidientes servare, ut decet Christianos & Romani Imperii cives.* Vide Serranum in rebus Francisci I, & Henrici II.

1. Par-

respiciens, sic ea de re pronuntiat: *Et cum iis quos vi deviceris consulendum est, tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse, ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, sed * partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

XV. Eadem æquitas jubet parci his qui sine conditionibus se victori permittunt, aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sævum* censente Tacito. Sallustius similiter de Campsanis qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset addit, facinus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, sed supplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, *jure belli in armatos repugnantesque cædes.* & alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adversarios τοὺς εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιΐππευσεν φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων: *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit; parci jubens ut mox suis futuris.*

Ann. XII. Bell. Iug. Lib. 1 de rep. ord. Lib. XLV.

XVI. 1. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget qui eorum meminerit quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo juste occidantur oportet crimen antecedat, & quidem tale quod æquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti, tamen in armis perstitissent, si immanibus convitiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut aliud gentium jus, ut legatorum, si transfugæ essent.

Vide Vict. de jure belli n. 49. & 60.

2. At talionem natura non admittit nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi quæ de pœnarum communicatione supra à nobis tractata sunt. Apud Aristidem legimus: πῶς τοὺς ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *Nonne absurdum, ea quæ accuses & prave facta dicas tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tanquam quod Hicetas Dionis uxorem sororem & filium interfecisset.

Lib. II, c. XXI. ¶. 18. De pace II. Plut. Tim. & Dione.

3. Utilitas etiam quæ ex terrore in posterum speratur, ad jus dandum cædis non pertinet; sed si subsit jus, potest inter causas esse ob quas jus non remittatur.

4. Ob-

2. *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus cùm Carthaginem eversurus esset edixit, fugerent qui vellent. Polybius.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium disserunt Neapolitani: aut siqua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander cum in oppido quodam quod acrius restiterat puberes omnes jussisset interfici visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor cum ob pertinacius defensam urbem à Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum:

Lib. I Gotth.

Polyan. libro IV.

Vincat, quicumque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives quod signa adversa tulerunt
Non credit fecisse nefas:

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
* *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia ut morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos severitas imperatoris distringitur: at necessaria est venia ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis?* * *Turba peccantum.* Et Lucani illud:

de Ira, p. 10.

Tot

5. *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad x Æneidos Servius.

Turba peccatum] *quicquid multis peccatur, inultum est.* Scholiastes Juvenalis ex Lucano. Livia apud Xiphilinum ex Dione: ἄν τε τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας. *Si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri ut maximam hominum partem interimat.* Augustinus epistola LXIV: *Magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. severitas autem exercenda est in peccata paucorum.* Adde Gailium de pace publica lib. II. cap. 9, 36.

1. Sed

Tot simul infesto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinæ,
Aut cœli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam subirent sortitio comparata est, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *Neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vastatur quam corrigitur.* *Pro Cluent.*

XVIII. 1. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta à nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso à singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico cui & suus includeretur. At postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, sequitur ut solo consensu nemo jus cuipiam dare possit in vitam aut suam aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sumere narrat Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat se non in obsides innoxios * sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi sed ab armato hoste pœnas expetiturum. *Vict. de jure belli, n. 43.* *Lib. 1.* *Livius libro XXVIII.*

2. Quod autem ex recentioribus Jurisconsultis non ignobiles, conventiones tales valere dicunt si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem, quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin à peccato immunes putant qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem à se datam in re magna fefellit, fieri potest ut supplicium injuria vacet. *Menoch. arb. q. 7.*

3. At Cloeliæ quæ * non sua sponte sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, *apud regem Ethruscum non tuta solum sed & honorata virtus fuit*, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt. *Lib. II.*

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes commissiones quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio *Art. lib. I.*

1. *Sed in ipsos qui defecissent sæviturum*] Idem ait Julianus apud Eunapium Excerpto legationum 9.

3. *Non sua sponte*] Confer historiam obsidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud Nicetam libro II.

Rari

officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: * *rari excursus & fortuitæ pugnæ.*

Rari excursus & fortuitæ pugnæ] Demetrium reprehendit Plutarchus φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντος. *quod gloriæ magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet, prælisque objiceret.*

CAPUT XII.

Temperamentum circa vastationem, & similia.

I. *Quæ vastatio justa sit & quatenus.*
II. *Abstinendum à vastatione si res nobis fructuosa sit & extra hostis potestatem.*
III. *Si magna sit spes celeris victoriæ:*
IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentet:*
V. *Si res ipsa ad bellum fovendum nullius sit usus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ sacra sunt aut sacris accedunt:*
VII. *Item religiosis:*
VIII. *Utilitates quæ ex tali moderatione sequuntur annotatæ.*

I. 1. REs alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium unum antecedat necesse est: aut necessitas talis quæ in primi dominii institutione excepta debeat intelligi; ut si quis tertii gladium quo usurus sit furiosus periculi sui evitandi causa in amnem projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resarciendi ex veriore sententia alibi diximus: aut debitum aliquod procedens ex inæqualitate; nimirum ut res perdita imputetur in illud debitum quasi percepta, alioqui enim jus non esset: aut meritum aliquod malum cui pœna talis par sit aut cujus mensuram pœna non excedat; nam ut recte notat sani judicii Theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur, æquitas non fert: quod & Polybius vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed usque eo ut delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt ut absit injuria.

Lib. II, c. 11, §. 9.
Vict. de jure bel. n. 52, & 56.
Lib. V.

2. Cæterum nisi causa utilitatis suadeat, stultum sit nullo suo bono nocere alteri. Ideo qui sapiunt, utilitatibus moveri solent, quarum præcipua est illa quam annotavit Onesander: τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ κοπτέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ νόσος τεῖφος. *Hostium terram perdere, urere, populari memi-*

Strat. c. 6.

*meminerit. Nam & *pecuniarum & frugum penuria bellum minuit quantum auget copia:* à quo non discrepat illud Procli, *σρατηγικὸν τὸ τῶ ἀγωνιζῶν πανταχόθεν τὴν δύναμιν, boni est imperatoris hostium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset.*

Herod. l. I. Pol. lib. IV. Front. Strat. III, c. 4. Liv. l. V, III, XXXIV, XL. Cæs. de bello Gal. lib. VI.

3. Et illa quidem populatio ferenda est quæ brevi ad pacem petendam hostem subigit; quo genere belli usus Halyattes in Milesios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hispanos, Ligures, Nervios, Menapios. At si recte rem expendas, plerumque admittuntur talia odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit ut aut causæ illæ suadentes cessent, aut ut aliæ sint validiores quæ dissuadeant.

II. 1. Id evenit primum, si nosipsi rem frugiferam ita teneamus ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat lex divina quæ in vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero asservari ad victum; addita causa, quod non ut homines ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint, quod ex rationis similitudine *Philo etiam ad agros frugiferos producit legi hæc verba affingens: *Quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mites fructus ferunt irasceris? An vero in morem hominum qui hostes sunt inimicitiæ*

De Creat. magistr.

Annotata ad Caput XII.

2. Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit] Philo de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶ ἀντιπάλων χώραν, ἵνα ἀσάνῃ τῶ ἀναγκαίων πεσόντες ἐνδῶσι. *solent hostes vastare & arboribus mutare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessariarum penuria.* Idem in Diris: δυπὰν ἐργαζόμθοι συμφορὰν λιμὸν μὴν φίλοις, ἐχθροῖς ᾖ πενίαν. *duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.*

1. *Philo*] Alter ejusdem scriptoris locus de Humanitate dignus & ipse qui huc transferibatur: ἐπιδυμολυόμθω τὸ ἐπιεικὲς, πόλιν πλησίον ἀυτῶ καὶ κατακόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὴν τῶ λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ ᾖ τῶ ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, πρὸς ὧν ἀυτίκα λεκτέον, ἐπειδήπερ πρὸς τῶ πρότερον ἀνθρώπων, καὶ τῶ ὅσα ψυχῆς μεμοίρηται, λέλεκται. ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρας ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σαρκοφορῆσιν πρὸ καιρὸ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσία μὴν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶ ἀνθρώπων γένω, πρεσπάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶ ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶ πρὸς τῶ ἀβρόδιαιτον βίον. ἀναγκαῖον μὴν γὰρ ὁ τῶ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκρυθεὶς. πρὸς δὲ τῶ ἀβρόδιαιτον βίον, αἱ τῶ ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι, γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις πολλάκις ὅτι καὶ τροφαὶ δεύτεραι, καὶ πρὸς συμπαραλλάττων, ἔτι πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ. Δρίγγελλει δὲ ἀνέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς ἄπτα κακῶ. ἐπεστα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν προσορᾶν, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς λεω-

citiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur stirpitus evellendæ sint? Quin prosunt victoribus, præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem. non soli

χρωμένων, ὡς εἰκὸς, εἶναι τοὺς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἀρξάντας, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευσαμένους τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλότητα. πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἰρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀποτεμνώσκοντας ἐχθραν, καὶ προσαιρετέον ὡς φιλίας ἐσομένης ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηται τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀποτυμνάθεις ἐν ἔργοις, καὶ λόγοις μετανοῇ τὸ ἄγαν δυχρεείας, ὅτ' οὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τοῖς πόλεσι, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένους τὸ κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τὸ κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς ἀ χρησιμοῖς μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς ἀ δυναμένοις ποτὲ μεταθεμένοις πρὸς τὸ ἔνσπονδον. εἰ μὲν τοι μηδὲν ὑπερεχθρὸν πρακτέον δι' ἐλπίδα κατάλλαγῆς, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα. τὰ δ' ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ἢ ὁ καρπὸς ἢ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῆς κτῆμα. ἃ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια τέμνοντας ἢ κείοντας ἢ ῥίζας αὐτοῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιῤῥοίας καὶ θέρους ὀκρυόεσσας ἐτελειοῦσα, δασμὸς ἐτησίους οἴσουσα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν. ἐμέλησε δ' αὐτῇ καθάπερ ἀγαθῇ τροφοτόκῳ ἄλλοις μὴ μόνον ζῴοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ ἀχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔρρωται, γεωργικῆς ἐπιστήμης δέελθρα τρὸς κρατιστέραν δύναμιν. Æquitatem suam etiam largius dispensans Moses valde ea ubertim ac liberaliter utitur, descendens à rationes

utentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea quæ è terra nascuntur, de quibus nunc dicendum est; quando de hominibus ut præstantissimis & aliis quæ animam sentientem nacta sunt jam egimus. Diserte itaque vetuit aut exscindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut ullos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum instruatur humanum genus. abundent autem non modo necessaria, sed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Necessariæ enim fruges ad homines nutriendos sepositæ res. ad delicias vero, omnium de arboribus nascentium varietas. quæ sæpe ubi alia deficiunt succedunt in alimentorum locum: Ultra procedens, terram etiam hostilem vastari non sinit: præcipue vero excidiis arborum abstineri jubet, iniquum existimans iram in homines conceptam erogari in ea quæ causa mali nullius sunt. Hoc ipso & illud docet, non præsens tempus spectare tantum, cum nihil in suo statu maneat, sed cuncta vicibus ac mutationibus subjecta sint, ita ut facile sit eos qui nunc sunt hostes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rursum federatos fieri. At amicos necessariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam asservari debuerant quæ usui esse possunt. Verissime enim dictum antiquis, ita amicis utendum ut non putentur nullæ supervenire posse inimicitiæ, & ita tractandas offensas ut amicitia speretur, nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat quo tutus sit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ suæ vehementiæ, seque accuset ubi res sanari amplius non potest. oraculum hoc & civitatibus observandum est, ut pacis tempore parent quæ ad bellum sunt opus, in bello vero quæ ad pacem: ac neque amicis supra modum fidant, tanquam qui non

soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur. Josephus vero ad eundem locum si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se cum belli causæ non sint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud Jamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν: *mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.*

2. * Porphyrius vero, mores Judaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, consuetudine ut puto interprete, etiam ad animantia ruris operi inservientia producit. nam his quoque ut in bello parceretur à Mose præceptum ait: Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, * legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ sine causa peritura sit; ut si ædificiâ comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante Polyæno: οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν· οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν, *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exscindi.* Exstat & lex Platonis de Republica quinto, μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίαν ἐμπιπράναι, *ne terra vastetur, ne domus incendantur.*

3. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat Cicero, ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius Romanorum lenitatem victâ Capuâ, quod non sævitum sit incendiis ruinisque * in tecta innoxia murosque Agamemnon apud Senecam:

Off. 1. Pro domo sua ad Pont. Lib. XXVI. Troadibus.

Equidem

non possunt in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum quæ terra fert hostile; quin amica omnia, utilia omnia. mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nesciis, non secare, non urere, non exstirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æstatum sereno tenerè educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præsidi fuit, illæsam præstare non animantibus tantum sed & terræ fœtibus vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad silvestrium morem fœcunda sunt sed peritam culturam desiderant ut firmitatem consequantur.

2. *Porphyrius vero*] Verba ejus sunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει καὶ τῇ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *parci etiam jubet lex in terra quamvis hostili animantibus operum sociis, ita ut ea occidere non liceat.*

Legem hanc porrigendam] Contra vero, restringendam, addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediant jaculatores.

3. *In tecta innoxia murosque*] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam Gotthicorum III: πρότερον μὲν κάλλη οὐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἄνθρω

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari solo,
Etiam arcuissem.

Jos. VI. 11 Reg. III. 19.

4. Sane docet nos sacra historia urbes quasdam à Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitarum jussas

ἀνθρώπων ἂν φρονίμων δίκημα εἶεν καὶ πολιτικῶς βιατοῦειν ἐπιστάμενοι. ὄντα γὰρ ἀφανίζειν τόνδε ἀξυνέτων εἰκῶν, καὶ γνάρισμα τοῦτο τῶν αὐτῶν φύσεως ἐκ αἰχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμη μὲν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑπὸ ἡλίῳ τυγχάνουσι ἔσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὁμολόγηται εἶναι. εἰ δὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴρηται. εἰ δὲ χρόνῳ βραχεῖ δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφίκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πολύθεν. ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ χρόνῳ τε μῆκος καὶ πλέτῳ ἐξικνοῦσιν ὑπερβολῇ, τάδε ἄλλα πάντα ἐν πάσῃς τῆς γῆς καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. ἔτω τε τῶν πόλιν τοιαύτην, οἵαν περ ὁρᾶς χρόνῳ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῶν πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἀπέλιπον. ὥστε ἡ εἰς ταῦτα ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τε παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται μὲν γὰρ τοὺς προγεγενημένους τῶν τῆς ἀρετῆς μνήμων, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγιγνομένους τῶν ἔργων τῶν δέαν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων ἐκεῖνο δοκεῖ, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὰρ ἡσθήσῃ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ δὲ τῷ πόνῳ ἢ σφέτερα, ἂν ἔτω τύχοι. ἢν μὲν ἐκ νικῶσι Ῥωμαῖοι γε κρείττων, οὐ τῶν ἑτέραν σε, ἀλλὰ τῶν σαυτοῦ ἀποκτεκτῶν ἂν, ὧν βέλτιστε, εἶης. καὶ διαφυλάξας κτήματα, ὡς τὸ εἰκός, τῶν πάντων κάλλιστον πλουτήσεις. ἢν δέ γε τῶν χείρω σοι τύχῃ κληρωθῇ ξυμβαίνοντα σώσαντι μὲν Ῥώμῃ, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε ἐδεὶς ἔτι λελείψεται λόγος, καὶ φρονήσεως τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόλαυσις. κατελήψεται δέ σε καὶ δόξα τῶν πεπραγμένων ἀξία παρὰ πάντων ἀνθρώπων, ἥπερ ἐφ' ἐκάτερα σοι τῶν γνώμης ἑτοίμως ἔσται. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν ἐπ' αὐτῶν ὄνομα φέρειν. *Antehac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientum esse & civilis vitæ scientium: structa demoliri, stultorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescentium. Romam constat urbium quas Sol adspicit maximam esse ac spectatu dignissimam; ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa sæcula, divitiarum stupenda congeries, tum alia tum artificum primos huc traxerunt; ita illi tanta urbe paulatim effecta monumenta suæ virtutis post futuris reliquere. Quare in eam sævire id vero injuriam sit facere humanogeneri omnis ævi, eripiendo iis qui olim fuere debitæ laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in medium se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu victor, eversa Urbe, non aliena sed tua perdideris: eadem servata, possessione frueris omnium speciosissima si adversa tibi sors ceciderit, Roma per te incolumi, reposita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, sed & digna facto fama te ab hominibus universis sequetur. Ea in utram velis partem tibi parata est: Nam potentum quales sunt actiones talis existimatio.* Vide & legem Friderici I apud Conradum Abbatem Urspergensem, & de Friderico Comite Palatino Chronica Melanchthonis.

1. Pat-

jussas exscindi. Verum non factum id odio hostili, sed in justam detestationem facinorum quæ aut publice erant cognita aut Deo judice tanti æstimata.

III. 1. Secundo eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Justino, à populatione Asiæ prohibuit, * *parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea quæ possessuri venerant.* Sic Quintius Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam per concessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens ne Lydiam populandam militi daret: *non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.* *Lib. 21.* *Vita Flaminii.* *Herod. l. 1.*

2. Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa Jocastæ ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

Petendo patriam perdis: ut fiat tua
Vis esse nullam. quin tuæ causæ nocet
Ipsum hoc quod armis vertis infestis solum,
Segetesque adultas sternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua.
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Par sensus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupissent hostium esse confessi.* Unde non longe abeunt ea quæ Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro Polybii XVII, cujus verba Latine hunc in modum vertit Livius: *In bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum Reges sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?* *Lib. IX.* *Ep. 7, 9, 10.* *Lib. XXXIII.*

IV. 1. Tertio idem fiet si hostis habere possit aliunde quo se sustentet: puta si mare, si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios suos à bello in Athenienses dehortatur,

1. *Parcendum suis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. Procopius initio Vandalicorum secundi. Apud Helmoldum lego lib. 1, cap. 66: *Nonne terra quam devastamus terra nostra est, & populus quem expugnamus populus noster est? Quare ergo invenimur hostes nostrimet, & dissipatores vectigalium nostrorum?* cum his conveniunt quæ Bembus habet libro IX. Parum vero contra Germanos libro historiæ VI.

hortatur, quærit quas belli gerendi spes habeant: an forte, quod militum copia valeant, sperent Atticum agrum à se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat: quod sub tributo utrique parti præstando factum diu in Belgico Germanico bello nuper vidimus.

2. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos ut * Diodorus Siculus loquitur, τὸ γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐκμένειν οἱ πλησίον τὸ δικαιόξενον γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσὶ: *Agricolæ intacti sunt ac veluti sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi à periculo.* Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων ὅτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν: *Hostium agros neque urunt, neque exscindunt arbores.* Postea: οὐδεὶς ἂν πολέμιος δικαιοῦχον γεωργὸν καὶ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινὸς εὐεργέτης κοινῇ πᾶσι τοῖς ἀδικίας ἀπεχόντοις; *Hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus ut in commune beneficium ab injuriis omnibus immune præstatur.*

3. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait Xenophon ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum.* * Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: imo quod Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendium præbebat militi: Quod à Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus. Idque ipsum in eo quod diximus Belgico-Germaniæ bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

Oecon. II.

C. 2. de trebug. & pace.

Nic. Damasc.

Ælian. v. 14. Dion. Chrys. orat. LXIV.

l. executores C. quæ res pign.

4. Hos mores humanitatis magistri canones Christianis omnibus ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, sed & animalia quibus arant, & semina quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam ex qua civiles leges quæ ad arandum usui sunt verant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, postea * apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

V. Quarto

2. *Diodorus Siculus*] Libro II.

3. *Sic Timotheus*] De Megarensibus idem prodidit Plutarchus quæstionibus Græcis; de Totila cum Romam obsideret Procopius Gotthicorum III: τὰς μὲν τοι γεωργὰς οὐδὲν ἄχαρι κατὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευον ἀδέως ὅπερ εἰώθεισαν, ἐπεὶ γεωργεῖν, τὰς φόρας αὐτῷ ἀναφέροντας. *Agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed jussit eos ita ut soliti erant terram perpetuo securos colere, modo ad ipsum tributa perferrent.* Cassiod. XII, 5: *Defensorum maxima laus est, si cum illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere.*

4. *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneso. Varro II de re rustica: Columella principio libri VI. His adde Plinium VIII, 45. Ælianum de historia animalium II, capite ultimo. Porphyrium II de abstinentia: Vegetium III de arte veterinaria.

Rho-

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus sint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet * Rhodiorum oratio ad Demetrium urbicapum pro pictura Ialysi, sic à Gellio Latine expressa: *Quæ malum ratio est ut tu imaginem istam velis incendio ædium facto disperdere? nam si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres ne turpe tibi sit quia non potueris Rhodios vincere bellum cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius rabiosi esse animi ait ea perdere quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus, laudante Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis, sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda venisset.* Idem postea: *Majores nostri relinquebant iis quæ jucunda victis, nobis levia videbantur.*

Lib. XV. c. 31.

Lib. V.

Verr. II.

Lib. IV.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus causam, ita specialis ratio accedit in iis quæ sacris usibus dicata sunt, quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit conservari talia ædificia & quæ eis accedunt * suadet rerum divinarum reverentia, inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus dissideant.

2. Thu-

Rhodiorum oratio ad Demetrium] de hac re vide Plinium historiæ naturalis VIII, 38, & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Sensus idem epistola Belisarii modo à nobis recitata.

1. *Suadet rerum divinarum reverentia*] Polybius in Excerptis Peiresianis: τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον. *Cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere summæ stultitiæ signum est.* Merito sane. nam & *Severus rescripsit melius esse ut quomodocunque illic Deus colatur quam popinariis detur*, Lampridio referente. *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale Plinius Naturalis historiæ XVI, 11: ἱερὰ ἂν οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφαιρούμεθα: *Templa hostibus nec externis eripimus*, Appianus id habet civilium II. De Agesilao scriptor Latinus vitæ ejus: *Neque hoc solum in Græcia fecit ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summa religione simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat mirari se non sacrilegorum numero haberi qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici qui religionem minuerent quam qui fana spoliarent.* De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla: εἰς μνήμην ἐβάλοντο τοῦτο μὲν τοι τὴν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολ-

Syl. de bello, p. 3, n. 5.

2. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, ἰόντας ἐπὶ τὸ ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *ut qui in hosticum impetum facerent à locis sacris abstinerent.* Alba à Romanis diruta Deum templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII.

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes.
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.

Lib. XLII. Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat Livius: *Obstringere eum religione populum Romanum ruinis templorum tanquam non idem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.*

Lib. XLIV. At Marcius Philippus ad Dium cum venisset metari sub ipso templo,

Lib. IV. ne quid in loco sacro violaretur jussit. Narrat Strabo Tectosages qui cum aliis pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrasse.

Lib. II. 3. Ad Christianos ut veniamus, commemorat Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam, quippe cum morem hunc ἡμετέρῳ τῷ Ἑλλήνων νόμῳ Scriptores vocent) * in Gothis Romæ capteribus sic laudat Augustinus: * *Testantur hoc Martyrum loca & basilicæ*

Diod. l. XIX.

Libro I de Civit. Dei.

ἀνῆν προσετάξησαν. *In memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille Antiocho ejecto è Græcia, hi vero debellatis Macedonum regibus, nim modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea multeque honore ac sanctimonia auxerant.* Adi & Vitruvium lib. II. Dionem XLII. Plutarchum Cæsare: Brodæum V Miscellaneorum. Cabao Manrus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum Ecclesiis contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore quisquis ille esset Christianorum Deum. Testatur hoc Procopius Vandalicorum I, qui & Persicorum II, Chosroen Persam non Christianum Ecclesiæ Antiochiensium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, retinere apud se non ausus est res illas quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia à Mahumetistis servata loco in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus Benjamin.

3. *In Gothis Romæ capteribus*] sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud Cassiodorum XII, 20: *Rex Alarichus, Apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiserat scelus devotione largissima deleret excessum.*

Testantur hoc Martyrum loca] Exscripsit hunc locum Isidorus in Chronicis Gothicis Æra CCCC XLVII.

Ma-

basilicæ Apostolorum quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt, hucusque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur à miserantibus hostibus, quibus (* malim *qui*, nam distinguit mitiores à durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant ne in eos incurrerent qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes* * *posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

VII. 1. Quod de sacris dixi idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contempta humanitate. Summam esse rationem ajunt Jurisconsulti quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus: *L. sunt personæ. D. de religiosis.*

Μῶρος ὃ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
Ναούς τε τύμβους θ', ἱερά τ' κεκμηκότων,
Ἐρημίᾳ δὲς αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.
Homo quisquis urbes vastat & dis Manibus
Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:
Nam similis ipsum pestis excidii manet.

Apollonius Tyanæus * de cœlo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus, qui *Deum face miscuit aras.*

2. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit Appianus: *exceptis qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum à Mithridate structum Cæsar, ut narrat Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐκπολεμίοις θεοῖς ἱερωθέν, *tollere ausus non est, ut belli diis sacratum.* Marcus Marcellus quæ victoria profana fecerat religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta: & ibidem addit, hostes esse aliquos qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum, nefarium dixit. Pyrrhi factum, qui Proserpinæ *Punic.* *Lib. XIII.*

Malim qui] omnino sic legendum ostendit Orosius eandem historiam referens lib. VII, c. 28.

Posteaquam ad loca illa veniebant] Eisdem Apostolorum basilicis Gotthi sub Vitige Romam obsidentes pepercerunt, teste Procopio Gotthicorum II. Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca profuit; vide Zosimum libro IV de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud Simlerum: Nicetam Alexio, Manuelis filio: eundem lib. I de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochiensium Ecclesias.

1. *De cœlo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur*] ut & alterum de Epopeo, Diodorus Siculus.

Liv. XIV. næ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεὸς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium, quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus de eodem: * *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit judicium; τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικυρέοντα μέλλοντα, μηδ' ἡντινῶν ὠφελεῖν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν ποιεῖν γε τὸ συνεχῶς πόλεμον, οὐ τοιαῦτα καὶ ναοὺς, ἄμα δὲ πόλεις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεται, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπον καὶ θυμὸν λυττῶντος ἔργον; *Quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* Atque ibidem talionis non admittit excusationem.

VIII. 1. Quanquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu sit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum aut inter licita melius est, tamen ipsa virtus vilis hoc sæculo ignoscere mihi debet, si quando per se contemnitur ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus quæ bellum non morantur magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τῶν γῆς τῆς πολεμίας, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ μὴ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξεργάζωμαι, ἢν φείδεσθε χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καθιστάντες αὐτοὺς ἀλλοτριωτέρους ἔχειν. *Terram hostilem non aliud quam obsidem censete, tantoque meliorem quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat invictiores:* * idem Agesilai consilium cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, liberam reliquit sementem, ajens quo plus sevissent eo pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit Satyra: *Spoliatis arma supersunt.* Livius narrans captam à Gallis urbem: *Placuerat*, inquit, *principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis id pignus ad flectendos hostium animos haberent.*

Xen. histor. Gr. IV.

2. Adde quod speciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modestiæ militum aut ducis nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Augustus Cæsar de Pannoniis

Lib. XXXIV.

2. *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit*] Simile Prusiæ factum detestatus Polybius, cujus verba Suidas servavit in vocabulo Prusiæ, & excerpta Peiresiana.

1. *Idem Agesilai consilium*] Meminit & Plutarchus Agesilao.

2. De

noniis rapina abstinebat: causam Dio adfert, ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *Sperabat enim fore ut sic eos sine vi sibi adjungeret.* Timotheus ea cura quam supra narravimus præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait Polybius, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat.* * De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, addit: *Hujus modestiæ non multo post fructum cepêre. nam ut in Thessaliam perventum est defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero renuntiata Philippi amicitia societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat sic narrat Frontinus, *quod contra exspectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei.*

Lib. XLIX. *Lib.* III. *Lib.* V. *c.* 3.

3. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus. Exemplum dat Livius in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum consilium cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientiam modo abalienabantur animi, sed cæterorum etiam: quippe ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.*

Lib. XXVI.

4. Verissimum autem sentio quod à Theologis quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & à Deo & ab hominibus haberi volunt officium esse, violentis urbium direptionibus & siquid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum quam olim Græcorum fuit, quorum bellis nequa urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei à se actæ magis ductum pœnitentia quam quod Thebas evertisset.

Ægid. Regius de actibus supern. disput. 31. *dub.* 7, *num.* 127.

2. *De Quintio*] nempe T. Quintio Flaminio.

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retinere ad modum debiti:*

II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*

III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*

IV. *Humanitatis esse, summo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare aut à restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe * si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam ad securitatem necessariam res possunt detineri, sed restituendæ cessante periculo, in se aut in pretio, secundum ea quæ libro II cap. II tractavimus. nam quod & in re pacatorum liceret multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est capiendi quoddam jus sine acquirendi jure.

Rict. de jure belli, n. 55. 56. Cajetan. in sum. pecc. verb. belli damnum. Covar. ad d. cap. peccatum, p. 11. n. 11.

2. Cum autem deberi aliquid nobis possit aut ob inæqualitatem rerum * aut ex pœna, potest ex utraque causa acquiri res hostilis sed cum discrimine tamen. nam supra diximus, ex debito illo priore non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus quam illud quod in impunitate sola aut externa vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras ex consensu privato nostro ei quicum actum est non externum modo sed & internum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex πόλεως συνθήκη κοινή, *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non sola majoris mali vitandi causa sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

Rict. de jure belli, n. 39. Grat. Molina II. tract. disp. 117.

II. At in altero debendi genere quod pœnale est non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc & in priore debendi genere. nam prius illud est in bonis, posterius hoc non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est judicium reddere in sontem, quod debitum ex officio ad prius illud non ad posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed

Lib. III. cap. 2.

Annotata ad Caput XIII.

1. *Si id quod recte fit spectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud Bembum I.

2. *Aut ex pœna*] Romani Prusiam Attalo jusserunt & damnum resarcire & pœnam insuper pendere.

sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta non puniunt.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt non tantum ad consecutionem debiti primarii unde ortum est bellum, sed & subnascentis, secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est quod scribunt Theologi quidam, capta in bello non compensari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, * impensam quæ in bellum facta esset omnem præstare regem æquum censebant cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Justinum est *impensas belli lege justa suscepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello justo extorquetur.

IV. 1. Cæterum sciendum est quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. * Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

2. Quare * exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relinquantur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id quod eo modo amiserunt à civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus mili-

Silv. verb. bellum, n. 10. dict. n. 51. Bart. in l. si quid bello, D. de cap. Lib. XXVII. Libro XXXIII. Ægid. Regius de actibus supernaturalibus, disp. 31. dub. 7, n. 117. L. in agris de acq. rer. dom. d. l. in agris l. si verberatus, §. non si ager. D. de rei vind. Vict. de jure belli, n. 40. Sil. in verb. bellum, p. 1. §. 10. num. vers. 3. Arr. lib. III.

Impensam quæ in bellum facta esset] meminit Polybius Excerpto legationum 23. Sic & à Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis Appiano. morem hunc pro se allegat Rex Poloniæ apud Thuanum libro lxxiii, anno cIↃ IↃ lxxxi. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem τιμὴν Scholiastes interpretatur πρόστιμον τοῦ πολέμου λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῆς ἐν πόλει κτημάτων. *belli æstimationem: dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.*

1. *Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum*] Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire quam si recipere à debitore non possit. Bene salvo pudore; nam sponsores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait Cicero ad Atticum XVI, 15.

2. *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus, sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud Marianam lib. XI, cap. 16.

militibus dixit: οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς. *Injuste quidem non possidebitis quæ tenetis: sed si quid non auferetis hostibus, id vestræ erit humanitatis.*

3. Notandum & hoc, cum in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula.

4. Exempla hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi ut in civitatem venirent, id est victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum honoris gratia * veteri possessori relinquebatur. Sic à Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Uxiis Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus, non personis tantum sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio Canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & mercibus concedi à bello immunitatem.

4. *Veteri possessori relinquebatur*] Appianus civilium 11, τὴν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο. *Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes agros adimebant, sed cum eis partiebantur.* Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gotthos fecisse historiæ nos docent.

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

Vict. de jure belli, n. 41. Decl. li. 11. c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum, p. 11. ¶. 1. Molina. disp. 120. & 121. Valentia disp. 3. q. 16.

I. *Quousque capere homines liceat justitia interna:*
II. *Quid interno justitiæ dominio in servum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo servi.*
VII. *An servis fugere liceat.*
VIII. *An è servis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.*

I. 1. QUibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet eo usque licita sit talis acquisitio quousque debiti aut primarii aut subnascentis quantitas

titas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque in alios valide transfert.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere discrimina quæ cum de interficiendis hostibus ageretur supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem * quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset: καὶ γὰρ οὔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτὰ, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν. *Neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. 1. Sed primum notandum hic est, jus illud quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur neutiquam tam late patere quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus quidam * captivum se dicebat non servum. nam si rem recte inspicimus, jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt: demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον δορυαλωτοὺς γενέσθαι: *Res acerbissima est belli jure captivum fieri*, teste Isocrate. *Plataico.*

2. Est ergo servitus hæc perpetua obligatio operarum pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea definitio huic generi servorum optime congruit: *Servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat, Deut. XV, 18, 40, 53. & in redemtura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut *Sen. de benef. lib. III. c. 22.*

Annotata ad Caput XIV.

2. *Quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset*] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit servituti & sacerdotes & eos qui decretis in se factis non adsenserant; Narrat Plutarchus in vita ejus.

1. *Captivum se dicebat, non servum*] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, ὡς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι γράφουσιν ἐλευθέρους. *Nam & patres pro filiis & filii pro parentibus sæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, scribunt liberos.* Nimirum ut apud Theodecten Helena loquebatur:

Θεῶν ἀπ' ἀμφοῖν ἐκγόνον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;
Utraque generis parte prognatam deis,
Eritne servam nominare qui audeat?

3. Et

sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino, Deut. XVIII, 50.

3. Multum ergo distat id quod impune in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supra citavimus: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit:

I de Clem. c. 18.

Κἂν δοῦλος ᾖ τις οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
Ἄνθρωπος ὅτός ἐστιν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
Here, quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.

Alibi item Seneca: *Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo homines amici: servi sunt, imo conservi.* quæ & apud Macrobium legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque Dominum esse in cœlo.* Et alibi vult dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi Dominum in cœlo habeant qui ad talia qualitatum discrimina non attendat. In Constitutionibus quæ Clementi Romano asscribi solent legitur, σὺν ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ * ὀν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, εἰ ἔστί σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφόν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου. *Si servum habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

Ep. XLVII. Colos. IV. 1. Epist. VI, 9.

Lib. VII. c. XIV. Paed. ultim.

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat ut domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem religione exercendam qua publica exercetur. Hoc voluit * Seneca cum dixit *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui & alibi, *Quid interest,* ait, *quali quis teneatur imperio si summo tenetur?* quo loco comparat subditum servo, & ait dispari titulo paria in illos licere: quod certe in hac parte vitæ adimendæ & si quid eo accedit verissimum est. *Majores nostri,* ait idem Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt:* & Plinius: *Servis respublica quædam & quasi civitas domus est.* Cato Censorius, narrante Plutarcho, si quis servus capital admisisse videretur de eo supplicium non sumebat nisi postquam damnatus esset etiam conservorum judicio. Quicum conferenda verba Job. XXXI, 13. & deinceps.

I de Clem. 18.

Lib. III. de Benef. c. 18.

Ep. XLIII.

IV. Sed

3. Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epistola Barnabæ est: ἐὰν μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε ἐ φοβηθῶσιν τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις θεόν. *Noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.*

Seneca] epistola XLVII.

Non

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum*, * *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræo, quod nunc prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deut. xv, 17, 45, 53. Ad quem locum sic * Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονες κέκρανται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταπεσόντες τοῖς δεσπόταις, τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κοινὸν τὸ δίκαιον ἐστιν ἀ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόττον· διὸ εὐσχήμων τὰς κυρίας μὴ κακοῦν χρῆσθαι τοῖς ἐξουσίαις καὶ τὸ οἰκεῖον, ἀλαζονείαν καὶ ὑπερορίαν καὶ δεινὸν ἀμότητα ἐπιδεικνυμένας. τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸ ὑπαύθυνον (male editum ἀιδύθυνον) κολαζόντης καὶ τυραννικὸν δυναστεύειν. *Servi fortunæ quidem inferiores sunt, natura autem pares dominis: ac divinæ legi justi regula est non quod fortunæ sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ ferritatis. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Numquidnam æquum est*, ait Seneca? *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui æquum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister; fiet enim formidolosus & contumax nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse?* Hinc est quod Hebræa lege servo aut ancillæ * non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur. *Exod. XXI, 26, 27.*

V. 1. Sed

Non dominaberis ei dure] Vide Mosem de Kotzi præceptis jubentibus 147, 175, 178, & collationem legum Mosis & Romanarum titulo III. Priscus in Excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: ἀμείνον δὴ καὶ τοῖς οἰκέταις διαπτλέσι ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ δίδασκαλον εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ' ᾧ τὸ φόβου ἀπεχόμενοι μετέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας. ἀ δὴ γὰρ ἐδεῖ αὐτοῖς θνήσκειν, ὥσπερ Σκύθαις ἐπιτάττειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόπος παρ' αὐτοῖς πλεῖστοι, ὃν ἀ μόνον τεθνάντες ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατιθέντες καὶ τὰ τεθνεώτα ὃν βέλονται τρόπον. καὶ νόμος ἐστὶν ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν τοῦ τὰ θεραπόντων βεβουλεύτο. *multo melius servos suos Romani tractant, patruique aut magistrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abstrahant ab iis quæ moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes quasi filios suos castigant: neque enim jus est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum sed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re sua statuerint id legis vim habet.* Adde legem Wisigottlicam lib. VI, tit. 1, c. 12.

Philo] de specialibus legibus secundo: Cyprianus ad Demetrianum: *Nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.*

Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso] Philo dicto loco:

ἅπερ

V. 1. Sed & * operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis servorum humane habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in Sabbathi institutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Et C. Plinii epistola ad Paulinum quæ sic incipit: *Video quam molliter tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo Homericum illud* ἑκυρὸς ἦ φαίδης ὡς ἤπιος ἦεν, *& hoc nostrum paterfamilias.*

Exo. xx, 10. xxiii, 2. Deut. x, 14.

2. In eadem voce veterum humanitatem observat & Seneca: *Ne illud quidem videtis quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt,* * *servos familiares.* Dion Prusæensis optimum regem describens: διαπότλω δ' ἀχ' ὅπως τοὺς ἐλευθέρους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς δούλους χαίρειν καλοῦμεν; *domini nomen adeo in homines liberos non usurpat, ut & in servos eo abstineat.* * Ulysses apud Homerum servos quos fidos reperit apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Tertullianus: * *Gratius est nomen pietatis quam potestatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus sive Paulinus ad Celantiam: *Familiam tuam ita rege & constitue ut te matrem magis*

Ep. xlvii. Od. i.

ἔπω δ' ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, διπλῶν ἐπιδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ πλὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθεὶς: καὶ τρίτον ἑκατέρῳ τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκάζομεν οἱ τοῖς μείζοσι διεγείρειν ἐχθρόν, ὃν ἴσως ἤυχετο κακὸν ἀεὶ διώκειν. ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παραγωγίαν ἕξει διπλῆν, ἐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργολέον καὶ ὠμὸν δεσπότλω ἐκφυγών. *Sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio, atque accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse. alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus sed à tam fero sævoque domino exolutus.*

1. *Operæ cum modo exigendæ*] Vide c. 14. in epistola Episcoporum ad Ludovicum regem quæ inserta est in capitulare Caroli Calvi. Seneca epistola xlvii: *non tantum hominibus sed tanquam jumentis abutimur.* De Athenienſium vero in servos lenitate vide Xenophontem de republica Athenienſium.

2. *servos familiares*] amicos Epicurus; Seneca epistola cvii.

Ulysses] cujus paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odyssææ ξ.

Gratius est nomen pietatis quam potestatis] Notat & Cyprianus Testimoniorum iii ad Quirinum: *dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere:* probatque id Apostoli Pauli ad Ephesios verbis. Lactantius libro v, cap. 15: *Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore sed spiritu metiamur, tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen servi non sunt: sed eos & habemus, & dicimus spiritu fratres, religione conservos.* Augustinus de Moribus Ecclesiæ Catholicæ x, 30. *Tu dominis servos non tam conditionis necessitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos servis, summi Dei scilicet communis domini consideratione placabiles, & ad consulendum quam ad cuercendum propensiores facis.* Adde Isidorum Pelusiotam lib. i, epistola 471. Repete quæ modo ex Prisco posuimus.

3. Δωρο-

magis tuorum quam dominam videri velis, à quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam. Augustinus: *Domestica pax à justis patribus ita olim administrata est, ut secundum hæc temporalia bona filiorum sortem à servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita præscribit, ut nomen patris familias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patres familias sunt, omnibus in familia sua tanquam filiis ad colendum & promerendum Deum consulunt.* Lib. XIX de Civit. Dei, cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum qua servos significabant annotavit Servius ad illud Maronis, *Claudite jam rivos pueri*; nec dissimile quod Heracleotæ servos suos Mariandynos * δωροφόρους, id est *donatarios* appellabat, ἀφαιρεῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in epistola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε λίαν τι κόπον κάμνωσι, μήτε ἀδυναλῶσι λίαν τῶν ἐνδεόντων. *Iustus mancipiorum hic est usus, ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.* D. Off. I. 1. Oecon. V.

VI. 1. Pro opera ut diximus * alimenta servo debentur. *Servis*, ait Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti ut mercenariis: operam exigendam, justa præbenda.* Aristoteles: δούλῳ μισθὸς τροφή, *Servo pro mercede alimenta.* Cato: *Familiæ ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. Est aliquid*, ait * Seneca, *quod dominus præstare servo debeat: ut cibaria, vestiarium.* In cibariis erant quaterni modii frumenti in mensem, quos præstitos servis Donatus auctor est. Martianus Jurisconsultus esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare, Lib. III. de Ben. Ad Phorm. act. I, Sc. 1. L. Peculium nascitur. D. de peculio. Thuc. l. VII. Diod. libro XII.

3. Δωροφόρους *appellabant*] Athenæus VI, 18.

1. *Alimenta servo debentur*] Sirachides XXXIII, 25: ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ. *Panis & disciplina & opera servo.*

Seneca] Idem de Tranquillitate: *Familia vestiarium petit victumque.* Romania ad Bessam apud Procopium Gotthicorum III, χρῄζειν τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφῶν ἐν ἀρκεῖσαν, ἐσθῆτα τῶν χρεῶν ἡμῶν δοπεῖν ἔχουσιν, ἀλλ' ὅς γε δοπεῖν διαρκῶς ἔχουσιν. *Date nobis saltem ut captivis vestris alimenta, non dicam quæ sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat sed quæ mortem arceant.* Chrysostomus ad Ephesios V, 2: ὅταν ἕτερος μὲν τῶν σωματικῶν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ ἕτερος δουλείας ἐστὶ τρόπος. ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τῶν σῶν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τῶν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρέφοντα τοῦτο ποιεῖν. *Ubi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut præter victum habeat quo induatur, quo calcietur, est & hoc servitutis quoddam genus. nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum sed liber erit, neque ulla eum lex constringet si non alatur operas præstare.*

Sicu-

ſtare, ut tunicas & ſimilia. Damnatur ab hiſtoriis * Siculorum crudelitas qui captivos Athenienſes fame necabant.

2. Inſuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum eſſe ſervum, & beneficii quoque habere materiam ſi quid fecerit quod ſervilis officii modum excedat, quod non ex imperio ſed ex voluntate præſtetur, ubi ex miniſterio in affectum amici tranſitur, quod late explicat. His conſentaneum eſt, ut ſi quid ſervus, quemadmodum * apud Terentium eſt, ſuum defraudans genium comparſit, aut ſuccisivi temporis diligentia quæſivit, id aliquo modo ſit ipſius. Non male Theophilus peculium definit ὑπόσεον φυσικὸν * naturale patrimonium; quaſi contubernium definias naturale matrimonium; ſed & Ulpianus peculium dixit puſillum patrimonium. Nec refert quod peculium dominus ſuo arbitrio adimere poteſt aut minuere: neque enim quod æquum eſt faciet, ſi ſine cauſa id faciat. Cauſam vero intelligo non pœnam modo, ſed & domini neceſſitatem: nam ſervi utilitas utilitatibus domini ſubeſt, magis etiam quam res civium civitati. Appoſite ad hanc rem * Seneca: *non ideo nihil habet ſervus quia non eſt habiturus ſi dominus illum habere noluerit.*

Inſt. quod cum eo qui in alt. p. I. depoſiti, ¶. 5. D. de peculio.

VII de benef. 14.

3. Et hinc eſt quod dominus non repetit ſi quid ſervus in ſervitute debitum poſt manumiſſionem ſolvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligitur: Dominus autem ſervo debere naturaliter poteſt. Itaque ſicut clientes in uſum patronorum & ſubditos in uſum regum, ſic ſervos in uſus heriles contuliſſe legimus; ut ſi filia dotanda, ſi captivus filius redimendus, & ſi quid his evenisſet ſimile. Plinius, ut ipſe in epiſtolis narrat, ſervis ſuis concedebat etiam quædam quaſi teſtamenta facere, id eſt dividere, donare, relinquere intra domum. Apud aliquas

I. ſi quid. D. de cond. indeb.

Dionys. l. 1. Lib. VIII. epiſt. 16.

Siculorum crudelitas] Et Iſaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. 1, qui & epiſtolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

2. *Apud Terentium eſt*] Phormione actu 1, ſc. 1.

Naturale patrimonium] Eumæus Odyſſeæ Ξ.

Οἷά τε δ' ὀτρῦνῃ ἄναξ ἐνδυμεὲς ἔδωκε
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.
Qualia dat famulis domini prolixa voluntas.
Fœdera conjugii ſocialia, remque, domumque.

Ipſe Vlyſſes Odyſſeæ Φ Eumæo & Philætio dicit:

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω
Οἷά τ' ἐξ ὑμέτερο τετύλμεα.
Veſtrum utrique thori ſociabo, largiar & rem
Vicinasque domos noſtræ.

Varro de Servis: *Studioſiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut veſtitu largiri, aut remiſſione operis, conceſſioneque ut peculiare aliquid in fundo paſcere liceat.*

Seneca] Ejuſdem eſt ibidem: *Numquid dubium eſt quin ſervus cum peculio domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus.*

quas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus à nobis alibi tractatum est.

4. Ad hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat πρᾶσιν αὐτῶν *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, aut præsidum implorare opem contra sævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, & post longas operas aut valde magnas libertas detur servo. *Lib. II. c. III.* *Inst. de his qui sui vel al.*

5. Posteaquam jure gentium servitus invasit secutum est beneficium manumissionis, ait Ulpianus. Exemplo sit illud Terentianum: *L. manumissiones, D. de Just. & Jure.*

feci è servo ut esses libertus mihi
*Propterea * quod servibas liberaliter.*

Salvianus in usu quotidiano esse ait ut servi etsi non optimæ saltem non improbæ servitutis libertate donentur. addit, *& illa quæ in servitute posiii conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, * nec sine donis; de cujus legis contemtu graviter queruntur Prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod servos senectute confectos venderet, immemor ejus quæ est inter homines communis naturæ. *Lib. III.* *Deut. XV. 13.*

VII. Quæstio hic incidit, an fugere fas sit ei qui bello justo captus est. non de eo agimus, qui suo proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione ut diximus gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis XVI. *Silv. verb. servitus. §. 3. Fortunius in l. manumissiones, D. de just. & jur. Æg. Reg. de act. superni. disp. 31. dub. 7. num. 119.*

VIII. 1. † Movimus alibi dubitationem, an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam mortis erant commeriti, poterunt eorum posteri qui sperabantur ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioquin exsituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin desuturia prolem suam paren-

5. *Quod servibas liberaliter*] Ita Manuscripti, recte: Varro narrat in Feroniæ luco dictum servis: *Benemeriti sedeant servi, surgant liberi*: in quibusdam locis mos liberari servos ubi octuplum pretii quo empti erant paraverant.

Nec sine donis] Consuetudo id interpretata ne minus xxx siclis detur: vide præcepto jubente 84.

parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis Deus concedit.

L. II, c. 5. Deut. XV, 13. 2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant ut pars civitatis obligari poterant non minus quam parentes ipsi. at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque duntaxat usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus necessariis: nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: * ut apud Græcos olim mina, nunc inter milites menstruo stipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *mansuete & ita ut populos consanguineos decebat.* Si quis captus esset, cum à captore habitum ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum domum: unde natum δεδυξένων nomen:

Quæst. Gr.

2. Excelsioris animi est illud Pyrrhi à Cicerone laudatum:

* *Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:*
Ferro non auro vitam cernamus utrique:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit
Eorundem libertati me parcere certum est.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus justum à se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati quos probabiles causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon; Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea Polybius; Alexandri in Scythas Curtius; Ptolemæi regis & Demetrii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate certantium, Plutarchus. Lysimachum vero * Getarum rex Dromichætes bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum perpulit ut talibus amicis quam hostibus uti mallet.

II Cyrop. Vita Dem. Strabo lib. VII.

CA-

1. *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hispanis in Italia eques redemptus quarta parte annui stipendii, non comprehensi qui ordines ducerent eisque superiores: nec qui justo prælio aut oppido per vim capto venirent in potestatem. Mariana XXVI, 18.

2. *Nec mi aurum posco*] Similem Tiberii Christiani Imperatoris in Persas bonitatem laudat Menander Protector: Sisebuti Mariana, item Sanctii Castellæ regis libro XI.

Getarum rex Dromichætes] meminit & Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis.

Anno-

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere.*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

I. QUæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut in populorum partes quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda tum in utenda victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia. In publico autem periculo quæ modum excedit securitas immisericordia est. Isocrates ad Philippum *τῶ βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσῃ προελθεῖν ὅσον ἂν ἀσφαλείας κομίσῃσθε τῶν σωῖῶν χώραν: barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.* *Vict. de jure belli, n. 38, & 95.*

II. 1. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant præter injuriæ licentiam.* Digna quæ à Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem convenit: *Sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel dixerat, *πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν ὀχολῆς, bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum effatum: *Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc simile: *Sic suscipienda bella sunt ob eam causam ut sine injuria in pace vivatur.* *Jugurth. De rep. VII. c. 14, & 15, & x. Nic. c. 7. De Off. 1.*

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religioni Theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini- *Th. 1. 2, q. 40, art. 1. ad 3. Wil. Mac. de belli sec. re. quis. q. 7.*

tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii * tueri magis quam proferre mos erat; intra suam cuique patriam regna finiebantur: Reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum ait: *Videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos * gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum habere concordem quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis Propheta Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

De civ. Dei lib. IV, 15.

C. I. V. 13.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium,* ait Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus,* ait apud Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit:* addit exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus nihil aliud fuisse quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo, *Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. nihil separatum clausumque.* Et mox: *Proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem, quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt Ulpiani. ex eo ut Modestinus ait Roma communis patria est. Et de ea Claudianus:

L. II, de Ira, c. 34. Ann. V.

Lib. I.

L. in orbe, D. de stat. hom. l. Roma. D. ad munic.

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ species est, victis aut regibus aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami

Sen. Troad.

Hostis

Annotata ad Caput XV.

2. *Tueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: δεῖν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν ἀιωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον, ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ. *Manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quenquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.*

Gaudere de imperii latitudine] Vide Cyrillum libro V contra Julianum reges Hebræos hoc nomine laudantem quod suis contenti essent finibus.

1. Sic

Hostis parvi victus lacrymis,
Suscipe, dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptra fide meliore tene.

Idem Victo Neleo filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio: * Sic Poro Alexander. Laudat hoc * Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολιτεύμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum ac libertatem.* quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur. *Æl.* IV. 5. *Herod.* VII. *de Clem.* I, *cap.* 21.

2. Sic Cappadocibus permissum à Romanis uti qua vellent reipublicæ forma: Et multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus τοὺς εἰλημμένους ἐθνῶν τινὰ μὲν ἀπέλυσε φίλα, inquit Appianus, *ex devictis gentibus * quasdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse nisi Philippus Macedo regno pelleretur dixit sententiam, eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi: addidit: *Adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere.* Apud Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.* *Livius lib.* XXXII. *Mithrid.* *Ann.* XII.

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. * Sic à Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem quam ad securitatem & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero de Græcis: *Simul illud Asia cogitet, nullam à se neque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic *L.* I, *ad Qu. fratr. epist.* I. *Hist.* IV.

1. *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aistolfo Langobardo.

Seneca] Totus locus dignus inspici, ubi & hoc egregie dictum: *Hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos invenisse.* Tigrani pars regni à Pompejo relicta. Eutropius VI.

2. *Quasdam reliquit liberas*] Earum ut noscatur conditio vide Polybium Excerptis legationum num. 6. Suetonium in Cæsare ubi de Galfia. Habet & quædam Guillemanus non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

Sic à Quintio decretum] Remissum id tamen postea. Polybius excerptis legationum num. XI. Plutarchus Flaminio.

sic disserit: *Nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expressimus cum de inæquali fœdere ageremus, * tradere arma, classem, elephantos, non habere arcem, non exercitum.

Lib. II, c. XV. ¶. 7, 3.

VII. 1. Ut autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est sed sæpe & consilii. Inter Numæ instituta laudatur, quod à Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit: significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime Florus: *Difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non dissimile apud Livium illud: *facilius parari singula quam teneri universa:* & Augusti dictum apud Plutarchum: μεῖζον ἐν κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis legati Alexandro: *Periculosum est peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quædam vincere quam tueri: quam Hercule expeditius manus nostræ recipiunt quam continent.*

Plut. quæst. Rom. 15.

Libro XXXVII.

2. Quod * Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant corii similitudine, quod alia parte se tollat si simul aliam pede presseris: Et T. Quintius apud Livium * comparatione testudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in suum tegmen est, obnoxiæ atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III de legibus huc aptat Hesiodi dictum; *Omni dimidum plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice jam suis temporibus tantum Roma possidebat ut avidum esset quicquam ultra appetere: abunde felix si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & lustri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, * ita emendavit, precatus ut eas perpetuo incolumes servarent.

Livius libro XXXVIII. Val. Max. IV. 1.

Thu. I. Isoc. Pan. Dem. oratione de Chers. Diod. Lib. XIII, & XV.

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienses, in captas civitates nullum sibi indicabant imperium: tantum eas republica uti volebant

Tradere arma, classem] Vide de Persis Agathiam libro IV.

2. *Calanus Indus*] Habet id Plutarchus Alexandro.

Comparatione testudinis] Plutarchus sic narrat: Ἀχαιοὺς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύειν ἄν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι. *Achæos Zacynthum insulam appetentes cùm dehortari vellet, dixit periculum eos adituros si testudinis more caput extra Peloponnesum extulissent.*

Ita emendavit] Utitur hac historia Claudianus Julianus Consul in epistola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Augustus qui Dione narrante, ἐπηνεῖτο ἐφ' οἷς οὐκ ἠξίου ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου. *Laudatus est quod nihil novi acquirere voluit, sed quæ jam habebantur sufficere est arbitratus.*

Latio

bant ad suam accommodata. Lacedæmonii quidem sub primorum potentia, Athenienses sub arbitrio populi, ut Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica capite XI, & quinti VII, quod ipsum in comœdia sic notat Heniochus illorum temporum scriptor:

Γυναῖκε δ' αὐταῖς δυ' ἐπιρρᾴπετόν τινε,
Ἀεὶ στασιῶσαι. δημοκρατία θαλέρα
Ὄνομ' ἐστί, τῇ δ' ἀριστοκρατία θαλέρα,
Δι' ἃς πεπαρωνήκασιν ἤδη πολλάκις.
Tum geminæ ad illas accesserunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: Optimatitas
Est nomen alteri, alteri Popularitas,
Quarum incitatu pridem externatæ furunt.

Simile est quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *Plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant, non est nostræ inspectionis. *Ann. VI.*

IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus ut haberet *instrumenta servitutis & reges.* Eidem *Antiochus inservientium regum ditissimus*, βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, in commentariis de Musonio: & apud Strabonem circa finem libri sexti: Lucanis, *Hist. II.*

Atque omnis * *Latio quæ servit purpura ferro.*

Sic apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio etiam post confiscationem Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, * ut ipse imperaret aliis, parêret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars. *Lib. XV. Lib. XVII. Lib. I. cap. II, ¶. 17. Lib. III, c. VIII, 3.*

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores * suæ leges suique mores

Latio quæ servit purpura ferro] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

Ut ipse imperaret aliis, parêret Alexandro] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: Servius ad X Æneid. Sic apud Æschylum Persis:

Βασιλεῖς βασιλέως ὑπουχοι μεγάλου.
Reges regis magni subices.

Sic & apud Tuscos teste Leunclavio libro XVIII.

Suæ leges] Philo legatione ad Cajum: Σεβαστὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τὴν βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν. *Augustus non minus curæ suæ duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum.*

Lib. x, epist. 56, & 84. & 111. & 113. Ib. epist. 93.

res & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit * suo arbitrio rempublicam administrandi, ut Plinii epistolæ nos docent; & alibi, Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto Amisenorum civitas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars est * avitæ religionis usum victis nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse Josephus tum Titus imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur recte curabit victor, quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

Xen. de Cyri inst. l. IV.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo, eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege, mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset hactenus; Quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *Populo Romano melius visum amicos quam servos quærere: tutiusque rati * volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parêrent, nondum ut servirent.

Vit. Agr.

2. Pri-

Suo arbitrio rempublicam administrandi] Vide epistolam XCIII Plinii, & sequentem Trajani libro X. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem; Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis; Vide Ciceronem lib. VI ad Atticum epist. 1; Plinium lib. VIII, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat; Cicero ad Atticum V, 21.

1. *Avitæ religionis usum*] *melius est ibi aliquem Deum coli quam nullum:* ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. II, dicunt se ad suam religionem adegisse neminem.

1. *Volentibus quam coactis imperare*] Lacedæmonii apud Thucydidem V: νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἂν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλέω τοῦ πολέμου κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸς νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο μετρίως ξυναλλαγῇ. *Sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.*

Anno-

2. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *Si bonam dederitis*, ait, *& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam:* ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione cujus eum pœniteat diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat, firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: *Inter dominum & servum nulla amicitia: etiam in pace, belli tamen jura servantur.* Hermocrates apud Diodorum: κάλλιστόν ἐστι τοῦ νικᾶν τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως: *non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ usum Taciti sententia: *Bellorum egregii fines quoties ignoscendo transigitur.* In Cæsaris Dictatoris epistola est: *Hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.*

Liv. l. VIII.

Liv. l. VIII. Curt. l. VII.

Lib. XIII.

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea quæ jure gentium postliminio carent.

I. *Internam justitiam exigere ut reddantur quæ hostis noster alii injusto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci possit.*
IV. *Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant si ab hoste injuste occupati sint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia causa.*

I. 1. QUousque ex bello justo res capientium fiant diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure, sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre potest quam ipse habuit, ajunt juris Romani auctores; quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare.* Dominium internum non habuit qui primo cepit; quare nec illud habebit qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus; id est commodum hoc ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe.

L. Si noxale, ¶. ex his, D. de nox. act. l. traditio. D. de acq. dom. Lib. V. de benef. c. 12. L. Latrones, D. de capt. Ægid. Regius de act. supern. dist. 31, dub. 7, num. 122. Can. X.

2. Nam quod de servo qui à latronibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt Jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei

impedimento esse; idem ex naturali jure respondendum est de eo qui bello injusto captus mox bello justo aut alia ratione in alterius venit potestatem. nam in jure interno bellum injustum à latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus respondit * Gregorius Neocæsariensis cum Pontici quidam res civium à barbaris captas recepissent.

Lib. III. II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ. quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset à L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo Martio prædam ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum Lib. X. narrasset, Volscos à Posthumio dictatore fusos: *Prædæ pars sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.* Alibi: *Biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod lætissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum: accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incomposuti cæduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *Ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cetera vendenda quæstori data:* Lib. XXIV. *quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini* Hist. l. II. *cognovissent*, eodem Livio auctore.

Plutar. Apoph. App. Punic. 2. De L. Æmylio Gallorum victore Polybius τῶν λείαν ἀπέδωκε τοῖς κεκτημένοις, *prædam iis reddidit à quibus abacta fuerat.* * Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthagine capta

Annotata ad Caput XVI.

2. G*Regorius Neocæsariensis*] sequuntur Petr. de Potestate Principis c. 3, quæst. 4. Bruningius de Homagiis concl. 241.

2. *Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam Diodorus Siculus Excerptis Peiresianis. Et Valerius Maximus lib. 1, cap. 1, num. 6: *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates liberas misit, ut ornamenta Templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

Si

capta multa ibi invenisset donaria, quæ è Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero Verrina de Jurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina de Signis. Rhodii naves quatuor Athenienſium captas à Macedonibus recuperatasque Athenienſibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent, nec negabat T. Quinctius * si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

Livius libro XXXI.

Livius libro XXXIII. *Strabo libro* XIII.

III. 1. Quod si commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei cui res fuit erepta pretium à se numeratum imputare? Consentaneum est his quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait Moses, *Reduxit omnes illas res:* nempe quas à regibus captas superius narraverat.

Lib. II, *c.* X. ¶. 9.

Genes. XIV, 16.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At ipse Abrahamus* vir non pii tantum animi sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam

Com. 20, 21, 22, 23, 24.

Si de urbibus bello captis ageretur] Pompejus Attalo & Pylæmini Paphlagoniam reddidit. Eutropius VI. in fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V, & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet; Paruta VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in Anna Comnena, ubi de Gothofredo agit.

2. *Vir non pii tantum animi sed & excelsi*] Bene hoc notavit Iacchiades ad Danielem V. 17. Sulpitius de Arahamo: *Reliqua his quibus erepta erant reddidit.* Ambrosius lib. I de Patriarchis: *Ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit à Deo accepit.* Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere*; Valerius Maximus libro VI, cap. V, num. I. De Timoleonte Plutarchus: ἐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ μεγαλοψυχίας τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δέομενον: *Non, accipere in talibus, turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis & in iis quæ licita sunt ostendentis se & his carere posse.* Confer quæ supra lib. II, c. XIV, §. VI. & hoc libro c. IV, §. I.

(nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit.

Liv. l. II. Id. lxxiii. Xen. Hist. Gr. III.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, * ita & populi & partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum restitutumque sociis Camilli ævo ex Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt Lacedæmonii. Græciæ civitates quas Macedones invaserant à Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ.*

Lib. XXXIV.

V. Solet & de temporis spatio quæri, quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi quantum instituto nostro sufficit.

Lib. II, c. 4. Cic. Off. II.

VI. Quod si valde ambiguum sit jus belli, optimum erit * Arati Sicyonii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

Ita & populi] Exsules Saguntini post sex annos à Romanis restituti. Antonius Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus quibus erepta à Mauris erat reddita à rege Castellæ aliisque. Mariana lib. XI. Confer quæ supra hoc libro cap. X, §. 6.

Arati Sicyonii consilium sequi] quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. XXIX, c. 14.

CAPUT XVII.

De his qui in bello medii sunt.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate cum restitutione pretii.*

II. *Exemplæ abstinentiæ & præcepta.*

III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri posset, agere nos de his qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim,

tim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam summam esse debere: requiri præterea ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est, si custodia sufficiat non sumendum usum, si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium. *L. 11, c. 11. ¶. 10.*

II. 1. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si venales commeatus præberent, neque esculenta se neque poculenta cuiquam erepturos.

2. Dercyllides, narrante eodem Xenophonte, παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos ita ut nullo detrimento socii afficerentur.* Livius de Perseo rege: *Per Phthiotidem, Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πρᾴως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον: *spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene * sine strepitu peragrantes Peloponnesum.* De Sulla Vellejus: *Putares venisse in Italiam, non belli vindicem sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* * De Pompejo Magno Tullius: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* De Domitiano ita Frontinus: *Cum in finibus Vbiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum quæ vallo comprehendebat pretium solvi jussit, atque ea justitiæ fama omnium fidem sibi adstrinxit.* De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: *Tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites sed senatores* *Lib. 11.* *Pro lege Manilia.* *Libro 11, Strat. c. 11.*

Annotata ad Caput XVII.

2. *Sine strepitu peragrantes Peloponnesum*] Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet Plutarchus.

De Pompejo Magno Tullius] Et Plutarchus: ἀκούων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγίδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν, ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο. *Cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigillum gladiis eorum apposuit; quod qui non custodisset is puniebatur.*

De

tores dicerentur: quacumque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant. * De Gothis, Hunnis, Alanis qui Theodosio merebant Panegyrista: *Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut à barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus idem tribuit:

Tanta quies, tantusque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

*Et Belisario Suida.

3. Hoc præstabat exacta cura * provisus rerum necessariarum, & bene

De Gothis] multa de hujus gentis modestia habemus apud Cassiodorum, ut v, 10. & II, 13. Eodem autem libro epistola 25. *Nec possessorum segetes aut prata vastetis. sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra occursio possit. Quia ideo exercituales gratis subimus impensas, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas.* lib. IX, 25: *Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.*

Et Belisario Suida] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum Procopius. vide egregiam ejus orationem huc pertinentem quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gotthicorum autem III integrum huc locum apponam: εἰς ὃ τὰς ἀγροῖκας ἐπ τοσαύτη φιλοδοξία καὶ σωφροσύνη ἐχρῆτο, ὥστε βιαιοῦσθαι μὴ αὐτῶν ἑνὶ πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τυγχάνει. πλεῖστον δὲ ὅσον δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοῖ, στρατιᾶς πλήθει. ἀποδίδοντο γὰρ αὐτοῖς καὶ γνώμῃ τὰ ὤνια πάντα. καὶ οὐδὲν μὴν ἀμιλλῶντο τὰ λῖα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφυλάττε, μήτοι παρῶσι οἱ ἵππου λυμαίνοντο, τῶν δὲ ὠραίων ἐν τοῖς δένδροις ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγένετο. *Adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Belisario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite advenisset: vendebant enim illi militibus res suas suapte arbitratu. & cum maturæ essent segetes sollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemo omnino permittebatur.* Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum Sepulchrum vide apud Nicetam Manuele Comneno. Gregoras autem libro IX idem in Veneris prædicat: ἥστάν γὰρ οἱ Βένετοι, ὃς ἐ μάλα ἐξέπλητε ἡ τῶν Βενετικῶν ὀυταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίουν τῶν πάντων ἑκείνων ὀδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀγορεύειν. *Nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.*

3. *Provisus rerum necessariarum*] Plinius historiæ Naturalis XXVI, 4: *cur ve Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habuere?* Cassiodorus IV, 13: *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10, & 13.

Apud

bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis * apud Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud Vopiscum Aureliano: *Nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat.* Item apud Cassiodorum: *Vivant cum provincialibus jure civili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI, μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὄ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοιεν διδόναι: *civitatem amicam cogendam non esse ut quicquam daret invita.* *Lib. XVIII. Aurelian.*

4. Ex quibus dictis optime interpretatis illud magni Prophetæ, imo Prophetâ majoris monitum: μηδένα διασείετε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν: *A concussione, * à calumnia in quosvis abstinete. * contenti estote stipendiis vestris.* Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum dicto loco: *annona sua contentus sit; de præda hostis non de lachrymis provincialium habeat.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre, sed præstari non posse. Neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut sapientes legum auctores præciperent si crederent impleri non posse. Denique * necesse est concedamus fieri posse quod factum videmus. ideo attulimus exempla, quibus accedat illud insigne quod * ex Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem quam in sede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam. *Luc. III. 14.* *Lib. IV. c. I.*

5. Livius cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem pro- *Libro XXVIII.*

Apud Ammianum] quem vide & libro XXI.

4. *A calumnia*] possis vertere *à rapina.* quo sensu ea vox sumitur in Græca versione Jobi XXXV, 9. Psalm. CXVIII, 121. Prov. XIV, 33; XXII, 16; XXVIII, 3. Ecclesiastæ IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem Græcam vocem per defraudare vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 1.

Contenti estote stipendiis vestris] Ambrosius ad hunc Lucæ locum: *Iccirco stipendia constituta militiæ: ne dum sumptus quæritur prædo grassetur.* Quæ transcripsit Augustinus Sermone XIX de verbis Domini secundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem constitutiones apud Gregorium Turonensem libro II, cap. 37. in capitulis Caroli & successorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in concilio Galliæ Tomo II. in Capitulari II Ludovici Pii capite XIV. & Tomo III, in Concilio ad S. Macram. Adde legem Bajoariorum tit. II, 5. Friderici I legem sic refert Guntherus:

Si quis pacificæ plebis villasve domosve
Usserit, abrasis signabitur ora capillis,
Et pulsus castris post verbera multa recedet.

Necesse est concedamus fieri posse quod factum videmus] Sic & Guicciardinus disserit libro XVI.

Ex Scauro memorat Frontinus] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

I. Æquos

procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *Socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt, rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequiquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prædatur. Idem Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de Prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti.*

Lib. xl.

Ann. XII.
Hist. III.

6. Atque hic omittere non possum Theologorum sententiam, quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non solvit non tantum militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

Ægid. Regius de actibus supernaturalibus disp. 31, dub. 7, n. 95.

III. 1. Vicissim eorum qui à bello abstinent officium est nihil facere quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum bellum gerentis motus impediantur, secundum ea quæ dicta à nobis supra sunt: In re vero dubia * æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud Thucydidem Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. Philippo Macedonum regi objectum à Romanis dupliciter ab eo fœdus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit. & quod hostes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide: *Vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus: summam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

Libro III. cap. 1.
Lib. I.

2. Apud Agathiam legimus hostem esse qui faciat quod hosti placet; & in Procopio, * in exercitu hostium eum censeri qui quæ proprie ad bellum usui sunt hostili exercitui subministrat. Demosthenes

Lib. III.
Goth. 1.
Phil. III.

1. *Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

2. *In exercitu hostium eum censeri*] Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat, in Epistola Amalasunthæ ad Justinianum.

Anno-

nes olim dixerat: ὁ δ' οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείω δοῦπε πράττων καὶ κακοποιούμενος, ὅτι ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλῃ μηδὲ τοξεύῃ. *Qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* M. Acilius Epirotis qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Tejos arguit, quod commeatu classem hostium juvissent, vinum promisissent: addens, ni eadem Romanæ classi darent se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris Augusti dictum: ἔκπτωσιν πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχειν πρὸς αὐτῆς: *pacis jus amittere civitatem quæ hostem recipiat.* *Lib. XXXVI.* *L. XXXVII.* *Plut. Brutus.*

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente fœdus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate à bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud Livium est: *pacem, quod medios decet amicos, optent: bello se non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis cum viderentur in Arcadum partes inclinare epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία: *bonum est quiescere.* *Lib. XXXV.*

CAPUT XVIII.

De his quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione juris naturalis, Gentium & civilis.*

II. *His qui suo sumtu militant, aut naves instruunt, quid per internam justitiam liceat respectu hostium.*

III. *Quid respectu suæ civitatis?*

IV. *Quid Christianæ dilectionis regula ab ipsis exigat.*

V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*

VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent qui aut summum in bello arbitrium habent aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompilii imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat, cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset. Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse qui miles non sit pugnare cum hoste;

Plut. Quæst. Rom. 39, & Marcello. De Ira c. 9. Lib. III. cap. 6. L. desertorem D. de re milit. Liv. l. VII.

*Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus, qui hosti imminens repressit ensem simul ac receptui canere audierat. & Seneca: *inutilis miles dicitur qui signum receptui datum negligit.*

2. Sed falluntur qui venire hoc putant ex jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, Modestino notante, ut qui mandata non servasset capite puniretur etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus * inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius ubi Romanam disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius vindicatum in eos quos contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.* Laco quidam cum hosti imminens audito receptus signo ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι: *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit causam reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: οὕτω πρυγκάτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν; *tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exequi.*

Lib. II, c. 20, §. 3. 1. §. 10, 1. 6. 7. Serv. ad VIII. Æneid.

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere quæ parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per Euangelii legem restrictum sit ex his quæ supra à nobis tractata sunt intelligi potest.

4. Mandatum autem esse potest aut generale aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat *qui rempublicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum jus datur occidendi etiam extra sui tutelam ubi id publice expedit.

II. 1. Spe-

Annotata ad Caput XVIII.

1. *Sic & Chrysantam*] Vide Xenophontem Cyri institutione.

2. *Inconsultis præliis implicaretur*] ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *Evenire potuisse ut essent insidiæ*, narrat Volcatius.

Quæ-

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt sed & qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat illæsa justitia interna & caritate non immerito quæritur. *C. quando liceat unicuique l. 1. & 2.* *L. III, c. 6.*

2. Justitia aut hostem respicit aut ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut ab initio belli aut ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur; sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum qui belli partem suo sumtu administrant. quod hostes attinet hactenus, ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. Adversus suam autem civitatem justum justitiâ internâ id ipsum erit, si contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus & pericula tanti sunt quanti prædæ alea: nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac siquis nimium vili pretio jactum incertum quidem sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano indignus censeri debet * quæstus ex sola temporum infœlicitate. *Syl. in verbo bellum, n. 8, vers. 5.*

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus im- *Lib. II, c. 1.*

Quæstus ex sola temporum infelicitate] Nam & Crassum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ὃν πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. *Pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.*

impetret jus ex rebus hostium damna sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra à nobis sunt tradita.

L. III, c. 2.

VI. At siquis miles aut alius etiam in bello justo ædificia hostium incenderit, agros vastaverit, atque id genus dederit damna, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte à Theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, si justa causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati cujus leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo: sed utrum jure an injuria. nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fœdus fieri.*

Syl. in verbo bellum, p. 1.

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

I. *Fidem deberi hostibus quibusvis.*

II. *Refellitur sententia quæ prædonibus & tyrannis fidem servandam negat.*

III. *Solvitur argumentum sumtum ex eo quod tales pœnam merentur; & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.*

IV. *Non obstare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promisit metus illatus non sit:*

V. *Aut si juramentum accesserit, quanquam id adversus prædonem impune quod homines attinet violatur.*

VI. *Eadem aptata ad subditos bellantes.*

VII. *Specialis difficultas circa promissa subditis facta ob supereminens dominium tractatur:*

VIII. *Et ostenditur talia promissa firmari civitatis jurejurando:*

IX. *Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.*

X. *Mutatio status publici quomodo fiat.*

XI. *Metus exceptionem ad bellum solemne juris gentium non pertinere:*

XII. *Quod intelligendum de metu tali quem jus Gentium agnoscat.*

XIII. *Servandam fidem & perfidis:*

XIV. *Non si conditio deficiat: quod locum habere si alter parti pactorum non stet.*

XV. *Nec si justa compensatio opponatur:*

XVI. *Quamvis ex alio contractu:*

XVII. *Aut damno dato.*

XVIII. *Imo & ex pœna:*

XIX. *Quomodo hæc in bello locum habeant.*

I. 1. Quid

I. 1. QUid quantumque in bello liceat diximus partim inde ſpectari, partim ex promiſſo antecedente. Parte priore abſoluta reſtat poſterior, quæ eſt de fide hoſtium inter ſe. Egregium eſt conſulis Romani Silii Italici dictum: *Lib. XXV.*

Optimus ille
Militiæ, cui poſtremum primumque tueri
** Inter bella fidem.*

Xenophon oratione de Ageſilao, οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. *Tanta tamque præclara res eſt in omnibus quidem ſed præcipue in ducibus religionis & fidei obſervantes eſſe atque haberi.* Ariſtides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται: *in pace aliiſque publicis conventionibus ſervandis maxime ſpectantur qui juſtitiæ ſtudent.* ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto, *nemo eſt qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, ſed contra utilitatem etiam conſervatur fides.*

2. Publica fides, ut apud patrem eſt Quintilianum, inter armatos hoſtes inducias facit, deditarum civitatum jura conſervat. Apud eundem alibi: *Fides ſupremum rerum humanarum vinculum eſt: ſacra laus fidei inter hoſtes.* Sic & Ambroſius: *Liquet igitur etiam in bello fidem & juſtitiam ſervari oportere.* Et * Auguſtinus: *Fides quando promittitur etiam hoſti ſervanda eſt contra quem bellum geritur:* Nimirum hoſtes qui ſunt, homines eſſe non deſinunt. At homines omnes qui ad rationis uſum pervenerunt capaces ſunt juris ex promiſſo. Camillus apud Livium ait, ſibi cum Faliſcis eam eſſe ſocietatem quam ingeneravit natura. *Lib. II. c. 29. Epiſt. CCV. ad Bonif.*

3. Ex hac autem ſocietate rationis & ſermonis naſcitur ea de qua agimus obligatio ex promiſſo. Neque vero putandum eſt, quia hoſti falſum eloqui aut licere aut crimine vacare ex multorum ſententia ſupra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri poſſe. Nam verum eloquendi obligatio eſt ex cauſa quæ belli fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus poteſt: at promiſſio per ſe jus novum confert. vidit hoc diſcrimen Ariſtoteles quum de veriloquio agens *Nic. IV, 19.*

Annotata ad Caput XIX.

1. *INter bella fidem*] Archelaus Philoſophus apud Appianum Civilium IV, σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐσπένδετε, καὶ δεξιὰς ἐτίθεσθε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι: *federa juraſtis, dediſtis dexteras, quæ etiam inter hoſtes valent.* Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in Excerptis Peireſianis.

2. *Auguſtinus*] qui idem argumentum late tractat epiſtola CCXXV.

agens ait: ἐ τοῖς ὀρθολογίαις ἀληθεύοντες λέγεται, καὶ ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης δὲ οὐ εἴη τοῦτ' ἐρίτης. *Non de eo loquimur qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.*

4. Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: σφαττόν ἀγαθὸν οὐκ ἂν τις ὀρθῶς καλέσειε αὐτόν, ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν καταπατήσειν ἀεὶ, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο πίστιν τε ἠπίστει μάλιστα ἀνθρώπων. *Bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *Bellum adversus populum Romanum & Italiam professus adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum semet accusant adacti conscientia Trojani:

Lib. x.

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
Ψευσάμεθα· μαχόμεθα τῷ ἐ νύ περ κράτιον ἐστι.
Rumpentes federa sacra
Iuratamque fidem pugnamus non quibus est fas.

II. 1. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *Pirata non est ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet nec jusjurandum commune.* De tyranno etiam Seneca: *Quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem * adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam * Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

Lib. VI, cap. XIII. §. 15.

Lib. VII. de benef.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. * Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus, & sedes in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæsar belli civilis tertio, à Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis qui in Pirenæis erant montibus actum de compositione, scribit, quis dixerit si quid convenisset nullam inde exstituram fuisse obligationem? Non habent quidem ista specialem istam communionem quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt communionem habent juris naturalis,

1. *Adulterium non committi*] Seneca in Excerptis IV, 7: *Non putans adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere.* Julius Clarus in §. Homicidium num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

Judæorum magistri] Rabbi Levi Ben-Gerson & Rabbi Salomo ad Levit. XX, 10.

2. *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improba Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

1. Si

lis, ut recte disserit Porphyrius libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollonio à Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit, ab Augusto Crocotæ latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur. L. 56.

III. 1. Videamus tamen ecquid à Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi à quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi à nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem Cicero: *Non est contra naturam spoliari eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est & hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc si non tanquam cum malefico actum esset; at* si quando cum tali qua talis est actum est, simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio quæ cavet ne actus in vanum recidat. Off. III. Lib. II, c. XI. ¶. 7.

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius; *De nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum eundem esse qui fui cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti.* Et mox: *Iam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi meæ inconstantiæ: cum vos mutetis, vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα. *Civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt quo tempore factum est fedus.*

IV. Deinde objici potest quod alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso teneri liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est ad liberandum promissorem teneatur, opus est ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est qui ad contrahendum sponte venit. Lib. II, cap. XXI.

V. Adde

1. *Si quando cum tali, qua talis, actum est*] Terentius in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernities communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi à me nulla est orta injuria.

vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter Principes & ordines imperii.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri pote-
Lib. III, c. IV, §. 10. rit accedente jurisjurandi religione, nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum sed & Deo obstringitur, adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva domini lege. at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus quæ adversus eos etiam vitiose committuntur dissimulare.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges aliasque summas potestates? His, etiamsi causam per se non injustam habeant, jus tamen per vim agendi deesse ostendimus alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, pœna promisso opponi non potest secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos quod Tenarenses servos contra pacta occidissent. Et Diodorus Siculus notat fidem servis datam in fano Palicorum nunquam à quoquam domino fuisse violatam. Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut * M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit quod L. Manlio metu coactus promiserat.

Lib. I, c. IV.

Lib. VI, 7.

Lib. XI.

VIII. Sed hic supra priores specialem difficultatem facit jus legis constituendæ & jus supereminens dominii in res subditorum quod civitati competit, & ejus nomine à summam potestatem habente exercetur. Id enim jus ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsenti statu tuendo alibi dicta à nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum à rege aut senatu sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæ-

M. Pomponius tribunus plebis] *Juravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit.* | *Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere*; Seneca de Beneficiis III, c. 37.

1. Le-

cedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses Solon, & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret repeti quotannis jusjurandum. Id enim si fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum à promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *Lege legem quæ te jurejurando obstrictam tenet.* Romani hoc genus * leges sacratas appellabant per quas ipse populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur. *Lib. v, c. 3.*

2. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum Juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur, nam jusjurandum intercesserat, quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto: Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεθέλδυε τοῖς δημότοις ἱερὸν καὶ ἄσυλον, ἀποδείξας τὸν δεσμὸν νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιοῦν ὡς αὐτοῖς τὸ ἀσφαλές, ἐδόκει τοῦτο πᾶσι. *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis * factum Tiberii Gracchi cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem à populo habere sanctimoniam, non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

IX. Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates. Natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo * pace cum Romanis inita jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus. *Livius libro XXXIX.*

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum ita & in mixtum transiri pactis potest: ita ut subditi qui fuerant incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bel-

1. *Leges sacratas appellabant*] Vide Manutium de legibus.

2. *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum Plut. in ejus vita.

Pace cum Romanis inita jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus] Est simile exemplum apud Parutam lib. VI.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est publicum utrinque & indictum, sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida ut ex causa metus injuste illati invito eo cui promissa sunt in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, * ita & metus qui tali bello utrinque infertur. quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta.

De Off. III, Verr. IV.

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit salva pietate salvis viri boni officiis posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum ut stet pactis sive juratis sive injuratis. Intus enim, & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur, * de eo metu intelligi debet quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu exortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

Lib. II, c. XIII, ¶. 16.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius: quod haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos, quales Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præstabatur aspexit*, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Sallustius: *Bellis Punicis omnibus cum sæpe Carthaginenses & in pace & per inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.*

Lib. VI, c. 6.

2. Appianus de Lusitanis fœdifragis, quos Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους. *Perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea à Libone tribuno plebis accusatus est: quam rem narrans Valerius Maximus, *Misericordia*, inquit, *illam quæstionem non æquitas rexit:* (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat abso-*

Lib. VIII, c. 2. Cic. de Orat. Lib. I. & Bruto.

1. *Ita & metus qui tali bello utrimque infertur*] Vide dictum scriptorem de compositione pacis.

De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat] Sic nihil prodest extorquenti promissio quam legato capto is extorsit; Mariana XXX.

Com-

absolutio, respectui puerorum data est. Cato in Originibus scripserat, nisi pueris & lacrymis usus esset pœnas eum daturum fuisse.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse ut quis à perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, defectu scilicet conditionis, & per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo Tullus Albanus respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit ut in eum omnes expetant clades belli. Nam tenebitur pro socio*, ait Ulpianus, *qui ideo renuntiavit, quia conditio quædam qua societas erat inita ei non præstatur.* Hanc ob causam quoties alia mens est solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat cætera non eo minus rata maneant. *L. si convenerit, D. pro socio.*

XV. * Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possimus id quod penes nos est, sive corporale est sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. * Seneca libro de beneficiis sexto: *Sic debitori suo creditor sæpe damnatur ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet qui dicat pecuniam credidisti. Quid ergo? agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede qui creditor veneras.* *Lib. II, c. VII, ¶. 2.*

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut * idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum est qua ducimur. Jus gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget non contraxerit, sed damnum dederit. * Seneca ibidem: *Colonum suum non tenet*

Compensationis originem alibi indicavimus] Libro II, cap. VII, §. 2. Tertullianus Scorpiaco: *Nulli comparatio invidiosa est, in qua aut gratiæ aut injuriæ communis est ratio.*

Seneca libro de Beneficiis] cap. 4.

Idem Seneca] eodem libro capitibus 6 & 7.

Seneca ibidem] dicto cap. 6.

Dein-

tenet quamvis tabellis manentibus qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit. Mox alia addit exempla: *Pecus abegisti, servum ejus occidisti.* * Deinde: *licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Postremo & quod ex pœna debetur ei quod promissum est potest contribui, quod eodem loco late explicatur. *Et beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero absolvimur.* mox: * *comparatione facta inter se beneficii & injuriæ videbo an etiam ultra mihi debeantur.*

XIX. 1. Sed sicut si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis. nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi: nec forte male huc aptem quod * apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam est: *Nullam excusationem receperunt (majores) ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat à paucis etiam justam excusationem non accipi quam ab omnibus aliquam tentari.*

2. Quæ ergo sunt quæ compensari cum eo quod promissum est poterunt? nimirum si quid alter quamvis ex alio contractu inter bellum initio debet: si damnum dedit intra induciarum tempora: si legatos violavit; aut aliud quid fecit quod inter hostes jus gentium damnat.

3. Observandum tamen ut inter easdem personas fiat compensatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur; ita tamen ut subditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus.

Libro III, *c.* II. §. 2. *Philost. lib.* III, *c.* 9.

4. Addamus & hoc, generosi esse animi stare federibus etiam post aliquid injuriæ acceptum: quo nomine sapiens Indus Iarchus laudabat regem, qui læsus à vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν: *non discessit à jurata fide, ajens tam sancte se jurasse ut alteri ne post acceptam quidem injuriam nociturus esset.*

Lib. II, *c.* XI. XIII. XV. XVI.

5. Quæ vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones, ferme omnes solvi possunt si adhibeantur regulæ supra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promissorum, tum speciali jurisjurandi, federis: ac sponsionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpre-

Deinde] dicto cap. 6.
Comparatione facta] eodem cap. 6.
1. *Apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam est*] De Beneficiis VII, 15.

terpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum usus sit manifestior, & siquid præterea controversi est discutiatur, specialium quæstionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.*

II. *Pacem facere in regio statu esse regis.*

III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captivus, exsul?*

IV. *In procerum aut populi statu jus pacis faciendæ esse penes plures.*

V. *Quomodo imperium aut pars imperii aut regni bona pacis causa valide alienentur.*

VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores teneantur.*

VII. *Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam, sed cum onere damni rejarciendi.*

VIII. *Quid de rebus jam bello amissis.*

IX. *Non distingui hic inter quæsita jure gentium & jure civili.*

X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*

XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*

XII. *In dubio credi conventum ut res maneant quo sunt loco, quod quomodo accipiendum.*

XIII. *Quid si convenerit ut restituantur omnia in eum statum quo ante bellum fuerant?*

XIV. *Tunc, qui sui juris cum essent sponte se alicui subjecerunt, non reddi.*

XV. *Damna bello data remissa in dubio censeri;*

XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*

XVII. *Pœnas etiam ante bellum publice debitas in dubio remissas censeri.*

XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*

XIX. *Ius quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.*

XX. *Capta post pacem reddenda.*

XXI. *De pacto reddendarum rerum quæ bello captæ sunt regulæ quædam.*

XXII. *De fructibus.*

XXIII. *De nominibus regionum.*

XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem stetit.*

XXV. *De mora.*

XXVI. *In dubio interpretationem*

nem faciendam contra eum qui leges dedit.
XXVII. *Distinguuntur, novam bello causam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod omni paci inest:*
XXIX. *Quid si socii vim intulerint?*
XXX. *Quid si subditi? & quomodo eorum factum approbatum censeri debeat:*
XXXI. *Quid si subditi alii militent?*
XXXII. *Quid si subditis nocitum sit? ubi distinctio adhibetur.*
XXXIII. *Quid si sociis? ubi item distinguitur:*
XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace dictum est.*
XXXV. *An facienda distinctio capitum pacis.*
XXXVI. *Quid si pœna sit adjecta?*
XXXVII. *Quid si necessitas obstiterit?*
XXXVIII. *Pacem manere si id velit is qui læsus est.*
XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod est de speciali natura cujusque pacis.*
XX. *Amicitiæ nomine quid veniat?*
XLI. *Subditos & exsules recipere an contra amicitiam sit.*
XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
XLIII. *Quomodo condicto certamine, & an id licitum.*
XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
XLV. *Quis victor censendus.*
XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi sine provocatione.*
XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adstrictos juri:*
XLVIII. *Arbitros de possessione pronuntiare non debere.*
XLIX. *Quæ sit vis deditionis puræ.*
L. *Quod officium victoris circa eos qui sic se dedunt.*
LI. *De deditione conditionata.*
LII. *Obsides dari qui possint & debeant.*
LIII. *Quod jus in obsides.*
LIV. *An fugere obsidi liceat.*
LV. *An obses in aliam causam recte retineatur.*
LVI. *Mortuo eo pro quo quis obses venit obsidem liberari.*
LVII. *Rege qui obsidem dedit mortuo, an obses teneatur?*
LVIII. *Obsides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*
LIX. *Pignorum obligatio qualis?*
LX. *Luendi jus quando amittatur.*

I. INter hostes quæ conveniunt fide aut expressa aut tacita constant. Fides expressa aut publica est aut privata. Publica aut summarum potestatum aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum aut bello finem imponit aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, sive actu suo, ut pactiones, sive

sive ex consensu ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio, quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire quæ bellum finiant, eorum est quorum est bellum. rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit qui summi imperii exercendi jus habent. * Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum. *Vide lib. II. c. XV, ¶. 3.*

III. 1. Nam rex qui ætatis est ejus quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est * de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est à populo imperium delatum ea lege ut & à non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii * non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit. *Vide lib. I. c. III, ¶. 24.*

2. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit Rex, * pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium vivere: cæteroqui parum à captivo sors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in Senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur non esse se Senatorem. *Cic. de Off. II.*

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium sententiæ dicendæ jus ex more habentium, secundum ea quæ diximus alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: Livius, *Ubi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit pro bono atque utili federe defendendum.* Dionysius Halicarnassensis, δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειόνων κριθεῖσιν, *parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus, δεῖ πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν: *Omnes decreta* *Lib. II, c. V. ¶. 17.* *L. XXXII.* *L. XI.*

Annotata ad Caput XX.

Regis igitur hoc erit.] Mariana XXI, 1.

1. *De rege captivo*] Vide Guicciardinum lib. XVI, & lib. XVIII, non semel.

Non quidem jus totum] Arumæus in aureæ Bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus à Treverensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

2. *Pacemne facere poterit*] Lucanus:

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit.

Vide Chassanæum de Gloria Mundi, parte V, consid. 89.

Qua-

decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione. Plinius: *quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, iisdem & volentibus prodest.

L. VI, Epist. 13.

V. 1. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperium aut omne aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique, regnum habentes non in patrimonio sed tanquam in usufructu, paciscendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id quod interest obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti subditorum bona pro debito regis caperentur, ac si de non alienando imperio vana esset cautio.

Vas. Cont. ill. l. 1, c. 4. ibi multos allegat. & c. 5. vide supra libro II, c. VI. ¶. 3. & seq.

2. Ergo ut imperium totum valide transeat populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis de qua agitur, ut quæ invita à corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu, in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est exceptam cum societas civilis coita est.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, transscribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum.

Lib. II, c. 13.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte id appareat ex primitiva lege aut more cui contradictum nunquam sit.

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur alibi diximus: nempe * quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam

Lib. II, c. XIV, ¶. 10. & seq. Vasq. d. c. 5, n. 9. Supra lib. III, cap. VIII, ¶. 2.

* *Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est: quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet*] Vide Reinking. lib. I, Classe III, cap. 5, num. 30. Vide & supra lib. II, cap. XIV, §. 7, & 12.

Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset.

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent quam regium. Alibi diximus* res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed addendum est, id cum fit, civitatem teneri his qui suum amittunt sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen & ipse qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quandocumque copia suppetit exseret sese quasi sopita obligatio.

Vas. lib. 1. c. 5. Rom. cons. 310. Syl. in verb. belli, 1, §. 43. Lib. 1. Cont. Ill. c. 4. in fine. Lib. III, c. VI. §. 2, c. X, ¶. 5. L. cum dueb. ¶. quidam. D. pro socio.

VIII. Neque illud indistincte admitto quod dicit Ferdinandus Vasquius, agnoscere civitatem non debere id damnum quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli populos alios spectat, ut alibi exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint æquum est ut communia habeant damna quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut rei bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea quæ civium sunt ex gentium jure & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: Perverse: nam dominium ex qualicunque causa ortum sit suos semper effectus habet ex ipso jure naturali, ut scilicet auferri nequeant nisi ex causis quæ aut dominio insunt suapte natura, aut ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inspectio ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumptionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob gentium jus, quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur.

Lib. III, c. 11. L. II, c. 16. ¶. 11, 12.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra à nobis est traditum, quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum: quo longius abit, eo restrictius. Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in eo esse videtur ut suum quisque consequatur, quo Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ: & proinde videtur ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma

1. *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*] Gail. II, obs. 57.

arma habuit id consequatur ob quæ arma sumpsit, & damna sumptusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius.

2. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut * ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de federum generibus disserit) aut ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

Livius libro XXXIV.

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod à Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximus supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam * transfugas jure belli recipimus: id est per jus belli licet nobis admittere & nostris ascribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

L. in bello. D. de captivis. Supra hoc libro, c. 9. L. quanquam. D. de acq. rer. dom.

2. Illud autem tenere non civiliter sed naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam insessionem ut per stativa hic non spectari. Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait à Philippo ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt, dum ne in solo quod hostium fuit exercenda sint.

Dec. T. III. cons. 74. Supra libro III, c. 6, ¶. 4. Supra l. III, c. 11, §. 4.

XIII. In altero illo paciscendi genere quo restituitur possessio bello turbata notandum est, ultimam quæ ante bellum fuit possessionem respici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani * Platæam retinuerunt, dicen-

2. *Ut quarum rerum turbata bello possessio est ex formula juris antiqui componatur*] Vide Parutam lib. v.

1. *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. 1, in fine. in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Justiniani cum Chosroe apud Menandrum Protectorem.

Platæam retinuerunt] Locus hic est apud Thucydidem v. Præcesserat similis lib. III: μὴ ἀνάδοτος εἴη ἡ Πλαταιὰ, ὡς αὐτῶν ἑκόντων πρὸς χωρησάντων. *Ne reddenda sit Platæa, cùm ejus urbis homines sponte accesserint.*

De

dicentes, ἐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν παραχωρησάντων καὶ ἐ παραδόντων ἔχειν τὸ χωρίον, *habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur T. Quinctius: *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.* *Livius libro XXXIII.*

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio non sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

XVI. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata censeri debent: nam hæc non belli jure quæsita sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademptum censeri debet, (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutæ sunt, ut recte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur. *Dec. Cons. 61.* *L. II. Off.*

XVII. * De jure ad pœnas non æque. nam id jus quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginensibus mersos ignorabant Romani, narrante Appiano. κρείττω δ' ἀλλαγαὶ αἳ οὐδὲν ἐπὶ ἔγκλημα οὐδὲ μνησίκακον, inquit Dionysius Halicarnassensis: *optimæ conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent.* Isocrates Plataica: εἰρήνης οὔσης οὐ παρέστη μνησικακεῖν περὶ τῶν πρότερον ἠδικημένων: *In pace non decet ante peccata exsequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censeatur: quia sine bello judiciis expediri potest: Tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura sufficiet ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademptum facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est, in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba ut conjecturæ non improbabiles suppetant: maximе vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis: οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἐν τῷ παρόντι ἔχθραν ἀφανιζόμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' ἀνδίς ποτε πολεμή- *L. III.*

De jure ad pœnas non æque] Gail. de arrestis c. XIV. n. 7.

λεμήσωμεν ἐπὶ δεῖ τῶν ἀφισεδυάσαις. ἐν δὲ ἀναβολαῖς ποιησώμεθα τὸν κρατῶν, συνηλυθεμεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *Non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda sed ad auferenda mala convenimus:* quæ postrema verbo tenus ferme desumpta sunt ex Isocrate, oratione de Pace.

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt reddenda satis constat. sublatum enim jam erat belli jus.

Alc. v, resp. 17.

XXI. At in pactionibus quæ sunt de reddendis his quæ bello capta sunt, primum latius interpretandæ quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo possessa quam oneroso, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

Cic. de Off. II.

App. civ. v.

XXII. Cui pace res conceditur ei & fructus conceduntur à tempore concessionis, non retro, quod recte defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

XXIII. *Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam à peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas: Et pro faciente habendum qui facere voluit si per alterum quicum controversia est stetit quo minus fieret.

Quint. decl. ccxlviii.

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti, *verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quæritur quid melius sit imo nec quid à quoque religio & pietas exposcat, sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat interpretatio* qui conditiones elocutus est, quod esse solet potentioris:

Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis.] Vide Guicciardinum libro v.

Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit] Vide Albertum Argentinensem.

Qui conditiones elocutus est] Plautus Persa: *Tua merx, tua indicatio est.* In hac re solet prior loqui is qui plus valet: Ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. Plutarchus Sulla: τὸ δεομένων ἐστὶ τὸ πρότερον λέγειν. τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. *Eorum est prius loqui qui opus habent pace. Victori satis est tacere.*

ris: (est ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod sibi imputet qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem, unde alienum non est quod Aristoteles dixit: Ἀφ' ὧν χρήσιμον τὸ φιλίας ἔστι καὶ τοῦ πάθους· ὠφέλεια μέτρον ἐστίν, *Ubi utilitatis causa amicitia est, ibi ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.* *L. Veteribus. D. de pactis.*

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est, quando pax rupta censeatur: quod Græci vocant ἀπροσπόνδημα. non enim idem est novam bello causam præbere & pacem rumpere: sed multum inter hæc interest, tum ad committendam pœnam à peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci inest, aut contra id quod in pace dictum est aperte, aut contra id quod ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia quam cum perfidia admissam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι; ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες, * *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent sed qui priores vim inferunt.* Hoc posito, à quibus & quibus illata vis armata pacem solvat videndum est.

XXIX. Qui socii fuerunt siquid tale faciant, pacem rumpi video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, partim potestativa partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit. ergo

Pacem rumpunt non qui vim vi arcent sed qui priores vim inferunt] Vide Ammianum Marcellinum initio libri XXIX, qui sic de Romanis: *Opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur discissi federis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroen apud Procopium Persicorum II. λύουσι μὲν δὴ τὰς εἰρήνας οὐχ οἱ ἐν ὅπλοις γιγνόμενοι πρότεροι, ἀλλ' οἱ ἂν ἐπιβαλλόντες ἐν σπονδαῖς τὰς πέλας ἀλοῖεν. *Rumpunt pacem non qui primi in armis sunt, sed qui federis tempore deprehenduntur insidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II, Mauri: λύουσι δὲ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐπὶ τοῦ ἐμφανοῦς τὰς πέλας κατηγορεῖν ἀφίασιν, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν πολέμιον σφίσι ποιοῦνται, οὐχ οἱ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιζόμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβαλλόντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται. *Frangunt pacis federa, non qui injuriis affecti, palamque id dequesti ad alios se transferunt, sed qui quæ federatos habere volunt violant, Deumque sibi faciunt hostem, non si qui rebus suis secum sumptis ad alios transeant, sed siqui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

ergo qui vim intulerunt aliis non adjuvantibus pacis ruptæ tenebuntur. & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum socios dixerunt.

Pans. IX.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum, ex his quæ supra tractavimus facile potest intelligi. Scientiam evincunt facta manifesta aut denuntiata. Potentia præsumitur nisi defectio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Josephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

Lib. II, c. XXI, §. 2. & seq.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat * ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam sumere*, cujus moris hanc vim esse ait * Polybius: καὶ ἕτεροί τινες πολεμῶσι τοῖς ἀλλήλοις, ὅστις Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἦττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινῆς δόγματος καὶ περὶ ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τοῦ χώρου ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων. *Etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat * citra publicum decretum utriquæ parti militare, & utrinque prædas agere.* Livius de iisdem: *Iuventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrariæ sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Ethrusci negato Vejentibus auxilio, si qui suæ juventutis voluntarii ad id bellum irent non impediebant.

L. VII. Gell. VII, c. 3.

Polyb. libro XVII.

Liv. lib. V.

XXXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint pax initur: est enim pax actus civitatis pro toto & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait Cassius, arma armis repellere: ideo abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit nisi postquam judicium erit negatum: Hæc enim res moram fert: illa non fert.

L. vim vi. D. de vi & vi arm.

2. At

Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου] Plautus Truculento: *de præda prædam capio.*

Polybius] Vide eum & in Excerptis.

Citra publicum decretum] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat Agathias libro IV.

2. Si

2. At * si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam à deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere id vero est contra pacem.

XXXIII. 1. * Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum Saguntinam controversiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ sexto: πᾶσιν ὑμῖν πόλεις ἡμεῖς ὠμόσαμεν, *omnes nos vobis omnibus juravimus.* Quod si ipsi socii non pepigerint sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat eos socios pacem ratam habuisse. nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, hostium loco sunt. *Lib. 11. c. XVI. §. 13.*

2. Aliorum sociorum ut & cognatorum & affinium qui nec subditi sunt nec in pace nominati separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest. neque tamen sequitur, ut & supra diximus, bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa. *Cep. Cons. 690. Dec. cons. 531.*

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ majoris quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente præsertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Quem pœnitet peccasse, pœne est innocens. *Sen. Ag.*

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit * ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid adversus ea factum erit pacem non rumpat: aut ut arbitri prius adeantur quam arma inferre liceat, quod erat in federe Peloponnesiaco, memorante Thucydide. *Vide supra lib. 11, c. XV. ¶. 15. Lib. VII.*

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, * siqua specialis pœna ad-

2. *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*] Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. Josephus XVI, 16.

1. *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*] Thuanus lib. lxv, anno cIↃ IↃ lxxviii. Est & quod huc pertineat apud Haræum hoc, Tomo II historiæ Brabanticæ in anno cIↃ IↃ lvi.

Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid adversus ea factum erit pacem non rumpat] Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Justinianum inter & Chosroen. Menander Protector eam habet.

Si qua specialis pœna adjecta sit] Ut in Gotthorum pactis cum Francis. Vide Procopium Gotth. I.

na adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus cui facta est injuria, pœnam malit an à transactione recedere, sed quod negotii natura hoc quod dixi potius requirat. Illud quidem constat, & jam supra dictum à nobis est, & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione.

Lib. III, c. XIX. §. 14.

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censebitur: nam ut diximus, non solet illa pendere à conditione casuali. Sed alter optabit an expectare malit, siqua spes sit impleri promissum serius posse, an æstimationem accipere, an mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

Vide supra hoc libro c. XIX, §. 19, 4.

XXXVIII. Certe etiam post læsam fidem integrum est innocenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligatoni eximit: &, si additum est ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit.

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id quod specialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Si quæ contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ sub amicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros solius amicitiæ officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus non amicitiæ causa, ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de injuriis non armatis & contumelia à legum peritis dissertari solent, & præcipue illud Tullii: *Post reditum in gratiam siquid est commissum, id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentiæ sed perfidiæ assignatur.* Sed hic quoque detrahenda quantum fieri potest facto invidia.

l. Postliminii. D. de capt. Pro Gabin.

2. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi quicum pax inita est facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius sugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in servis atrociter læsis sequuntur leges Romanæ: & adulterium aut stuprum libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet quam fidei læsæ.

l. item si cui, D. de injur. Instit. ¶. servis ced. tit. Alex. 11. Cons. n. 3.

3. Atroces sane minæ nulla nova causa præcedente cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat in non alium hæc quam in eum quicum pax facta est, comparari.

XLI. 1. *Subditos singulos qui ex altera ditione in alteram migrare

1. *Subditos singulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt suscipere non*

migrare volunt suscipere non est contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exsulibus datum. Nam in exsules ut ex Euripide diximus alibi nullum jus civitati. Perseus apud Livium recte, *Quid attinet cuiquam exsilium patere si nusquam exuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica secunda: δέξασθαι τοὺς ἀπεσόντας vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις: *commune jus hominum exsules recipere.*

L. II. c. V. §. 24. L. XLII.

2. Plane * oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento aut aliter ministerium aut servitutem debent. De his autem qui belli sorte servi sunt idem introductum gentium jure apud quosdam populos supra memoravimus. Sed & de his qui exsules non acti pœnam justam effugiunt dedendis egimus alibi.

L. II, c. XXI. §. 3, & seq.

XLII. Sortis aleæ subjici belli exitus licite non semper potest, sed tum demum quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur quam ut omittere possit eas rationes quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui injusto bello impetitur tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse ut certum periculum incerto evadat. hoc enim est de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos utrimque ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrimque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos utrimque, ut inter Lacedæmonios & Argivos.

Paus. V.

2. Si

non est contra amicitiam] Solon: γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίαν τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. *Civium albo ascribi non sivit, nisi eos qui è sua patria in exsilium perpetuum rejecti essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migrassent.* Perseus apud Appianum in Excerptis Legationum num. 25: κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε. *Feci hoc communi hominum jure quomodo & vos alibi ejectos suscipitis.* Commune hoc jus pactis firmari aut adstringi solet. Vide pacem Antiochi apud Polybium Exc. Leg. n. 35. & apud Livium: pacem inter Romanos & Persas apud Menandrum Protectorem: Simlerum de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter se certantibus, obtinuere, ut fugientes suscipere possent sed non emittere.* Testatur id Strabo XVI.

2. *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II, cap. V, §. 24. Vide & Bizarum libro XII.

2. Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubitandum quin per idipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscrete permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. in proximi caritatem peccare eum qui ob res quibus carere possumus retinendas hominem occidit alibi ostendimus & ratione & sacrorum oraculorum auctoritate.

Lib. II, *c.* XIX. ¶. 5, *&* XXI, §. I. *Lib.* II, *c.* I. ¶. XII, *& seq.*

3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare qui vitam sibi à Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine uti, tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, vanum est & à vera pietate alienum.

Th. 2, 2. *q.* 95. *art.* 8. *& ibi Cajet.*

4. Una res est quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino expectandum sit ut qui injustam causam fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage. nihil enim ei imputandum est qui mavult ea ratione certare quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari sed permitti, ut graviora mala quæ aliter vitari non possunt vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam professæ mulieres.

Cajet. d. l.

5. Quod ergo supra diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo quos inter de regno controversia est parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. * Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit; & apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse * ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic * Heraclium Im-

Lib. II, *c.* XXIII. ¶. 10. *Ægid. Regius disp.* 32. *dub.* 2, *n.* 18.

Lib. III.

5. *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide Euripidem Heraclidis.

Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent] Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. Leunclavius lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat; Paulus Warnafredi lib. V. Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat Constantinus Porphyrogenneta capite de Castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud Pontanum historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem narrant Historici.

Heraclium] Vide Aymoinum libro IV, cap. 21, & Fredegarium cap. 64.

Imperatorem cum Cosroë filio Persarum Regis pugnasse singulari certamine legimus.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus si quod habent adimere possunt, non & alteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque ut valeat pactio, & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: in feudis non liberis etiam domini sive senioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus prælliis quæri solet * uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt aut in fugam dati sunt. Sic * in fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa. *Lib. III.*

2. Apud tres nobiles historicos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, tres proponuntur de victoria controversiæ, quorum primum ad conflictum certamen pertinet. Sed si quis recte advertat, inveniet omnibus illis prælliis sine vera victoria discessum. Nam Argivi non fugati ab Othryade sed nocte superveniente abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, sed Corinthii cum fœliciter pugnassent Athenienſium classem validam conspicati nullo cum Athenienſibus virium periculo facto cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem à suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat: Itaque, ut Polybius notat, magis pro victore se gerebat quam victorem se sentiebat. *Herod. I. Thuc. I. Lib. XVI.*

3. Illa vero, spolia legere, * cadavera ad sepulturam concedere, prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe qui loco cessit in dubio magis est ut fugisse credatur. At ubi victoriæ firma argumenta non sunt res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum aut ad novas pactiones veniendum est. *Libro XXIX. XL.*

XLVI. 1. Ar-

1. *Uter pro victore sit habendus*] Ennius:

Qui vicit non est victor nisi victus fatetur.

Vide Scaligerum ad illud Festi, *herbam do.*

In fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa] Et apud Guicciardinum lib. II.

3. *Cadavera ad sepulturam concedere*] Plutarchus Agesilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐπείσατο, καὶ τοῦ νίκου ὅπως ὀνομασθήσοιτο εἰς Δελφοὺς ἀπικομένου. *Postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit, eoque modo victoriæ testimonium adeptus Delphos abiit.* Idem Nicia: καί τοι κατὰ νόμον πατρῴαν καὶ σωφρόνειαν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν, δοκοῦντες τοῦ νίκου καὶ τροπαίου ἐστέρησαν τοὺς φύσαντας ἐκ ἐνδεσμοῦ ἦν. *Quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur à se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eis jus non erat trophæa figendi.*

2. Id

L. societatem. D. pro socio.

XLVI. 1. Arbitrorum Proculus nos docet duo esse genera; unum ejusmodi, ut sive æquum sive iniquum parêre debeamus, quod observatur, ait, cum ex compromisso ad arbitrum itum est; alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celsi responso: *Si libertus*, inquit, *ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam si æquum arbitratus sit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuisse legimus; aut ut cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

Si libertus, D. de op. lib.

Lib. II, c. XXIII, §. VIII.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromissum est lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat, * id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. Nulla enim hic est potestas superior quæ promissi vinculum aut impediat aut solvat. Standum ergo omnino, sive æquum sive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: *summum quisque causæ suæ judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim est de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

Præf. II. hist.

XLVII. 1. In arbitri officio spectandum, an electus sit in vicem judicis, an cum laxiore quadam potestate, quam arbitri quasi propriam vult Seneca cum dicit: *melior videtur conditio causæ bonæ si ad judicem quam si ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit, hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrahere aliquid potest & adjicere, & sententiam suam non prout lex aut justitia suadet sed prout humanitas & misericordia impulit regere.* Aristoteles quoque ἐπιεικοῦς, id est æqui & commodi hominis esse ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον. καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ: *Nam arbiter id quod æquum est respicit; judex legem: imo arbiter ejus rei causa repertus est ut valeret æquitas.*

Lib. II de benefic. c. 7.

Rhet. I. c. 19.

2. Quo in loco æquitas non proprie significat ut alibi partem illam justitiæ quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius inter-

2. *Id tamen inter reges & populos locum habere non potest*] Mariana libro XXIX, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica historia Cromeri libris X, XVI, XVIII, XXI, XXIV, XXVII, XXVIII. Habes & in Danica Pontani libro II. confer quæ nos supra libro II, c. XXIII, §. 18.

terpretatur, (nam hæc & judici commissa est) sed omne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra justitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo, 1 Cor. VI, ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi: in dubiis enim quod minimum est sequimur: præcipue vero id locum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis quibus judicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos à populis aut summis potestatibus * de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione. nam possessoria judicia juris civilis sunt: Jure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo dum causa cognoscitur nihil est innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in historia disceptatorum inter populum Carthaginensem & Masinissam, *Legati*, inquit, *jus possessionis non mutarunt.*

XLIX. 1. Alterius generis est arbitri sumtio cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam deferens potestatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὐτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in Senatu rogatos legimus, permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi de re Carthaginensium hoc erat: *Permittant*, inquit, *Carthaginenses se arbitrio nostro ut victi solent, & multi ante hac fecerunt: videbimus deinde nos, & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fedus dicere poterunt. permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant semper aliquid causabuntur tanquam læsi adversus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, dimittent animos, & quodcumque à nobis acceperint id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.* Livius lib. XXXVII. Lib. XIV.

2. Sed hic quoque distinguendum est, quod victus pati debeat, & quid victor jure, quid enim salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet. quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona, non publica tantum sed & singulorum. *Ætoli*, inquit alio loco Livius, *permisso libero arbitrio ne in corpora*

De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV.

1. In

Libre XXXVII. *pora sæviretur metuebant.* Citavimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judicium atque arbitrium est.* Eodem illud Livii pertinet: *Romanis mos vetustus erat, cum quo nec federe nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti quam omnia divina humanaque dedisset, obsides accepit, arma ademta, præsidia urbibus imposita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

Lib. III, c. VIII, §. 4. Lib. V, II. Lib. III, c. XI. ¶. 18.

L. 1. At victor nequid injuste faciat spectare primum debet ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum. sic & ne cui quicquam auferat nisi in justam pœnam. * Intra hunc autem modum quantum securitas patitur ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium.

2. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo tranligitur. Nicolaus Syracusanus apud Diodorum: παρέδωκαν ἑαυτοὺς μὴ τῶν ὅπλων πιστούντες τῇ τῶν κρατούντων δυνάμει. διὰ τί οὖν ἄξιον αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ψυχαγωγῆσαι φιλανθρωπίας; *tradiderunt se cum armis confisi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis.* Postea: τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων δυνάμει πιστούσαντας ἀνδραποδίσασθαι πωλεῖν ἠξίωσεν; *Quis unquam Græcorum eos qui se clementiæ victoris permitterent, indeprecabili supplicio puniendos censuit?* Et Cæsar Octavius apud Appianum L. Antonium qui se deditum venerat alloquens, σπονδὰς μὲν πρὸς ἡμᾶς ἔτυχας ἀνηκεστοτάτας καὶ νενικηκότας, ἀσπονδὸν δὲ σοῦ τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέψαι ἡμῖν καὶ τὸ στρατόν, ἀφαιρῶ μὲν πάσαν ὀργὴν, ἀφαιρῶ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν παρεδόθη ἂν ἑαυτοῦ (male editur ἔδωκα) ὑπ' ἀνάγκης. συμπαρέλκεται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς πρᾶξαι τὸ παρόντα· ὧν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν. ὃ δὴ παρέλαβον. *Si ad federa paciscenda venisses, sensisses me & victorem & injuria affectum. nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis demis mihi iram, demis & eam potestatem quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere par sit: atque hoc præferam.*

Lib. III, c. XV, in fine. Lib. XIII.

3. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. XXXVII: *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit.* Lib. XLIV: Paulo, *ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. sciendum autem

1. *Intra hunc autem modum quantum securitas patitur ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud Marianam lib. XI, c. 15. Et repete quæ nos supra hoc libro cap. XI, §. 14, & 15.

3. Ne-

autem est his verbis nihil aliud quam deditionem meram intelligi: *neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus committit.

4. *Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium Consulem eo prolapsus est ut diceret: διότι κέκρι) τοῖς Αἰτώλοις σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ρωμαίων πίστιν. *Ætolos* (ita vertit Livius) *se suaque fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti Consuli iterum id affirmasset, postulasse Consulem, ut quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non esse moris Græcorum, respondisse Consulem nihil se curare quid Græci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est; περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν. *De officio & decoro hic disputatis, cum jam vos fidei nostræ permiseritis?* Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere possit is in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus Consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus, eos non federe sed deditione in fidem venisse.

Livius libro XXXVI.

Val. lib VI, c. 4.

5. Ad officium vero ejus cui facta est deditio non male retuleris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult taxare litem.* Neque referre existimo an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet ut victor arbiter fiat.

Livius libro VIII. L. II. de Clem. 7.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur: aut etiam universitati, quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt induere, de quo egimus alibi.

Lib. I, c. III, ¶. 17.

LII. Ac-

3. *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus permittit*] Polybius: παρὰ ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὐτοὺς ἐγχειρίσαι καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ τῷ κρατοῦντι. *Apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem.* Græci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι; ut Thucydides libro III ait: καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ut Diodorus Siculus lib. XIV.

4. *Nobilis est apud Polybium*] in excerptis legationum num. 13.

Obsi-

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. * Obsides diximus dari aut sua voluntate aut ejus qui imperium habet. nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici obsidem posse diximus per jus gentium externum. non etiam interno jure nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & hæredibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum est ut bona eorum in fiscum cogantur.

L. Divus. D. de jure fisci.

LIV. An fugere obsidi liceat quæritur? & constat non licere, si ab initio aut postea quo laxius haberetur fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. & sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, * civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic Porsenna: *Si non dedatur obses pro rupto se fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex federe restituerunt.*

Liv. lib. II.

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare in unam causam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri non ut obses, sed eo gentium jure quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, κατ' ἀνδρολη ψίαν, quod ipsum tamen ne fiat caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit.

Vide supra I, v. III. c. II.

LVI. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo dum moritur jus pignoris exstinctum est, ut in captivo redemto dixit Ulpianus. quare sicut in Ulpiani quæstione pretium non debetur, quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius à Senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἀποθανόντος, inquit Appianus: Justinus ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita*

L. si patre. D. de capt.

Syr. lib. XXXIV.

Obsides diximus dari] Hoc libro c. IV, §. 14. vide & caput II, §. 18.

* *Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat*] vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii,

Vinclis innaret Clœlia ruptis.

vinculis federis ait Servius.

Anno-

gnita morte Antiochi fratris senatum adiit, obsidemque se (malim legere *obsidem inquiens se*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo cujus obses sit ignorare.*

LVII. Rege autem qui fœdus fecit mortuo an teneatur adhuc obses, pendet ab eo quod alibi tractavimus, an fœdus habendum sit personale an reale. nam accessoria non possunt efficere ut in principalium interpretatione à regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent. *L. 11, c. XVI, §. 16.*

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem; ut cum quis ex contractu factum promittit non suum, & quia eo non præstito tenetur ad id quod interest, ejus vice obsides obligantur; quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus alibi. Non dura tantum sed & iniqua est sententia existimantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari. *L. 11, c. XV. §. 16. Alb. Gent. l. 11, c. 19.*

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito retinentur nisi obstet data fides: Proprium, quod quæ de iis est pactio non tam stricte sumitur quam illa de obsidibus: neque enim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere posse ne luitio sit pignoris si id præstetur pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam veterem & novam habet, non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore quod ad consensus conjecturam sufficere possit. *Lib. 11. c. IV, §. 17.*

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. *Induciæ quid sint, & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*
II. *Vocis origo.*
III. *Novâ indictione post induciæ non opus.*
IV. *Quomodo computanda sint tempora induciis præfinita.*
V. *Quando obligare incipiant.*
VI. *Quid per inducias liceat.*
VII. *An retrocedere & reficere mœnia, & similia:*
VIII. *De locis occupandis distinctio.*
IX. *An redire possit, qui vi majore retentus est, circa exitum induciarum.*
X. *De specialibus induciarum pactionibus, & quæ inde quæri solent.*

XI. *Induciarum pactionibus ab altera parte ruptis alteram bellum movere posse.*
XII. *Quid si pœna addita fuerit?*
XIII. *Privatorum facta quando inducias rumpant.*
XIV. *In jure commeandi extra inducias qualis sumenda interpretatio:*
XV. *Qui militum nomine veniant.*
XVI. *Ire, venire, abire, quomodo hic accipienda:*
XVII. *De extensione ad personas:*
XVIII. *Ad bona.*
XIX. *Comitis & gentis nomine qui veniant:*
XX. *An concessio juris commeandi morte extinguatur:*
XXI. *Quid si data sit donec qui dedit voluerit?*
XXII. *An securitas & extra territorium debeatur.*
XXIII. *Favor redemtionis captivorum:*
XXIV. *An lege interdici redemtio possit, distinctione explicatur.*
XXV. *Ius in captivum cedi posse:*
XXVI. *Posse ab uno pretium pluribus deberi:*
XXVII. *Conventio an rescindi possit, ob divitias captivi ignoratas.*
XXVIII. *Quæ bona capti captorem sequantur.*
XXIX. *An heres pretium debeat, distinctione explicatur.*
XXX. *An redire debeat qui dimissus est ut alterum liberet, eo mortuo.*

Ann. XIV. *& hist.* III.

I. 1. SOlent & inter bellum à summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, Homero συνημοσύναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello inquam manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava, inter bellum & pacem nihil est medium: Et bellum status est nomen, qui potest esse etiam cum operationes suas non exserit:

VIII. *Nic.* Δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν: *Habitus esse potest ita ut nihil operetur.* Eustathius ad sextum Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται: πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία. *Habitus potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: ac ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

VIII. *Nic.*

* Vt

** Vt quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque*
Optimus est modulator: Es Alfenus vafer omni Horatius 1. Sat. 3.
** Abjecto instrumento artis clausaque taberna*
Sutor erat.

2. Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax est induciæ: bellum enim manet, pugna cessat.* Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *induciæ bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat non statum spectari sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis Scholiastes εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ὠδίνουσαν, Varro pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & bellum somnum dicere. Sic & ipsas forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

3. In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus sequitur, hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ & illam Pauli Jurisconsulti definitionem redarguunt: *Induciæ sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.* Ad Ter. Eun. Act. 1. Sc. 1. Lib. 1. c. 21.

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis sed ex mentis certa collectione, de qua alibi egimus. L. postliminium. D. de captivis. Lib. III. c. 16. ¶. 20.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab *endoitu*, id est introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod inde, id est à certo tempore otium sit, quomodo ἐμεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubio etiam singulariter. Vetus scriptura Gell. XIX. c. VIII.

Annotata ad Caput XXI.

1. *UT quamvis tacet Hermogenes*] Seneca de Beneficiis V, c. 21: *Est disertus etiam qui tacet.*
Abjecto instrumento artis clausaque taberna
Sutor erat.] Seneca dicto jam loco: *Artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt.*

ptura fuit indoitia; nam otium tunc oitium enunciabant à verbo oiti, quod nunc uti dicimus, * sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen * Ostia Ostiæ: sic ex indoitia indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ; deinde indutia, cujus ut dixi plurale nunc tantum in usu est; olim, ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici qui narrant sæpe pacem negatam, inducias datas.

d. loco. Ad Ter. Eun. Liv. Plut. Justin.

III. Quare nec nova indictione opus erit: nam sublato impedimento temporali ipso jure se exserit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui à furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex fecialium sententia finitis induciis inpictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traherentur. Innuit hoc ipse Livius; *Cum Vejentibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen feciales, nec eorum cum more patrum jurati repeterent res verba sunt audita.*

Angl. l. si unus ¶. 1. D. de pactis. Mart. Laua. q. 29.

Lib. IV.

IV. 1. Tempus induciis ascribi solet aut continuum ut in centum dies, aut cum designatione termini ut usque calendas Martias. In priori ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. nam quæ fit ad civiles dies computatio ex legibus aut populorum moribus venit. In alterno genere dubitari solet utrum ad quem diem aut mensem aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, annus exclusus an comprehensus intelligatur.

L. anticulus, D. de verb. signif.

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, intra rem, ut cutis terminus est corporis; extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum etiam quæ voluntate constituuntur termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur * ut terminus sumatur qui pars sit rei: πέρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, *terminus dicitur quod ultimum cujusque est*, inquit Aristoteles: nec usus repugnat. *si quis sic dixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies quo quis mortuus est numeratur.* Prædixerat Cæsari Spurina periculum quod non ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipsis

Met. v, 17. l. si quis D. de verb. sig. Suet. in Cæs. 5.

Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio] vide Servium in x Æneidos ad vocem *mœrorum*.

Ostia Ostiæ] Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostreæ.

2. *Ut terminus sumatur qui pars sit rei*] Baldus de statutis in verbo usque. Bartolus in l. Patronus; D. de Legatis III. & l. Nuptæ; D. de Senatoribus. Archidiaconus in c. Ecclesias XIII. q. 1. Hieronymus de Monte, libro de Finibus c. 23.

Vi-

ipsis Idibus, dixit * venisse quidem sed non præteriisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio ubi temporis productio favorem in se habet, ut induciis quæ humano sanguini parcunt.

3. At vero à quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur is dies intra mensuram non erit: quia ejus propositionis vis est discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & siquid est simile ipsos contrahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere ubi induciæ acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea à subditis contra inducias factum sit, ipsi à pœnis immunes erunt. * neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt. *Bart. l. omnes pop. Pan. c. 2. de const. & ibid. Fel. n. 7.*

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici, sive in personas sive in res; id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium.

2. Etiam quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerunt eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: Et hoc est quod ait Paulus Jurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requiri ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est.

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc * à Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe à Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, * nisi quid specialius convenerit. *Lib. XXXI. Frontinus l. 11, c. 13.*

VIII. 1. Cor-

Venisse quidem sed non præteriisse] Dion: πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. Appianus: πάρεισιν αἱ Εἰδοὶ, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν.

Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt] ut de Scione apud Thucydidem IV. Defendi itaque non potest quod ab Hispanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII, 7.

3. *A Servio*] ad XI Æneidos.

Nisi quid specialius convenerit] ut apud Parutam lib. III.

VIII. 1. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio justa esse non potest nisi ex jure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII: *Coronæi & Haliartii, favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur.

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant; non si incustodita, sive custodia ante inducias sive factis induciis omissa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio: qui tali obtentu * loca præsidiis nudata per inducias invaserat.

Proc. II. Goth.

IX. 1. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus; neque justitia interna deest quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes in quos bellorum mala recidunt.

Lib. III, c. 9.

2. Nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent. nec quod apud Ciceronem est de Inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quæstor publicari volebat. Ibi enim vis major à pœna liberat; hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem.

l. Cæsar. l. interdum ¶. si propter. D. de public.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam: ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum; sic * si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit. nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus qui dedit causam duriorem facere. Interdum & convenit ne

2. *Loca præsidiis nudata*] Portum, Centum cellas, Albanum.

Si obsessis datæ indutiæ tantum ne oppugnentur] ut à Totila Neapolitanis apud Procopium.

In-

ne commeare liceat. * Interdum personis cavetur, non & rebus: quo casu si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

XI. Si fides induciarum à parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum: Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis quod contra inducias fecissent legas: quæ diversitas argumento est jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus qui læsus est.

Libro hoc c. XIX. ¶. 14. & XX, ¶. 38. Liv. lib. IX, & XI.

XII. Illud constat, si pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse. Ideo enim pœna solvitur ut cætera salva maneant. Et contra, si bellum moveatur, recessum à pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium neque danti admodum grave: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

Vide supra l. II, c. XVI. ¶. 12.

Can. in c. cum in cunctis, ¶. cum vero: de elect.

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic nomine clericorum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt nautæ milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

l. I, ¶. I. D. de bon. poss. ex test. mil.

XVI. 1. In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim inutile esse beneficium debet.

Interdum personis cavetur, non & rebus] Vide c. significavit; De Judæis. De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud Procopium & Menandrum Protectorem.

Diod. Sic. lib. XVII. bet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit, unde * Alexandri fides accusata qui quibus abitum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici.

2. At cui abire datum, non & redire: sed nec cui venire concessum est mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error etsi jus non det, à pœna certe siqua adjecta est relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

l. penult. de Precario. XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur aliter quam in jure commorandi. nam morari solemus cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter etiamsi expressus non sit comprehensus censebitur in eo quem sine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic moraliter intelligenda est.

Abbas c. quam sit. de Judæis. XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi quorum causa magis est odiosa quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

Lib. II, c. 15. §. XI, 12. XX. Jus commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguitur morte concedentis, secundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

XXI. Disputari solet de eo quod dictum est in hunc modum, quamdiu voluero. Et verior est sententia eorum qui existimant durare beneficium tale etiam si novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris affectum sufficit; *Canon. in c. si gratiose, de Rescr. in VI.* * non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ.

XXII. Commeandi autem securitas ei cui data est debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra jus belli, quod per se territorio non includitur: ut alibi à nobis dictum est. *L. III, c. IV. §. 8.*

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud

1. *Alexandri fides accusata*] Plutarchus: Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτῷ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολιτευόμενῳ ὡς κηλὶς προσῆν. *Hæc velut macula adhæsit bellicis actionibus regis cætera in bello agere & juste & regaliter soliti.* Simile factum Bajazetis contra Vilynenses in Servia habes apud Leunclavium lib. VI.

Non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle quod per mortem contingit] L. Lucius Titius De donationibus, ita ut eam emendat vir magnus Antonius Faber, *Voluero* ponens pro *Volueris*. Adde l. Locatio §. Locati: Cardinalem Tuschum pp. conclusion. 751. lit. p. Reinking. lib. II, classe II, c. 8, num. 30.

Quod

apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est:* verba sunt Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas vocatur. Idem defendit suum & Ecclesiæ factum, * quod vasa ecclesiæ, etiam initiata, confregerint ut captivi redimerentur. *Ornatus*, inquit, *sacramentorum, redemtio captivorum est*, & multa alia in eandem sententiam.

Matt. XXV. 36, 39.
Lib. VI.
Lib. II. off. c. 28.
L. 11, c. 19, §. 3.

XXIV. 1. Quibus adducor ut non audeam indistincte probare leges illas quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuisse legimus: *Nulli civitati viliores captivi quam nostræ*, ait in Senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod Aristoteles in Lacorum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset jus quod bello petitur amitti * quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis.

Livius libr. XXII. ibid.

2. Non videtur ergo lex talis justa, nisi appareat opus tali rigore ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis nequid contra faciant præcipi, secundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi.

Lib. II. c. XXV. §. 3.

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi qui bello capiuntur: non dubitem tamen quin jus exigendi pretium redemtionis à capto possit ab eo qui captum tenet in alium transscribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Cor-

Quod vasa ecclesiæ etiam initiata confregerint ut captivi redimerentur] Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante Possidio, qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est & in eadem Africa Episcopus Deogratias, narrante Victore Vticensi lib. 1. Vas quod Remigii fuerat datum ad redimendos à Nortmannis captivos narrat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum Archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat M. Adamus Bremensis Ecclesiasticæ historiæ cap. 3[illegible]. Probat hoc Synodus universalis sexta, decreto relato in causam XII, quæstione II. Quæ adjungenda his quæ diximus supra hoc libro cap. V, §. 2.

1. *Quam plurimos homines & quidem cognatos aut populares relinqui in gravissimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum seria admodum pœnitentia vide Zonaram.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, nemo cogitur supplere quod in contractu minus æquo pretio promisit, si dolus non intercessit; ut intelligi potest ex his quæ de contractibus supra à nobis explicata sunt.

L. II, c. 12. §. 26.

XXVIII. Ex eo quod diximus captivos nostros servos non esse sequitur cessare illam acquisitionem universalem; quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare siquid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus Jurisconsultus contra Brutum & Manlium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res eo modo celata ad redemptionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio.

L. III, c. VII, ¶. 4.

L. possideri. ¶. Neratius D. de acqu. poss.

XXIX. 1. Quæri & hoc solet, an pretium conventum & ante mortem non solutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est non deberi: promisso enim inerat conditio si liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra, si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Jam enim lucratus erat id pro quo promissum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri posse, ut ab ipso contractus momento pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus sed ut à se oppignoratus: Et contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat qui dimissus est sub pacto ut faceret dimitti alterum qui factum morte prævenerit. Diximus alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri si nihil omittitur ex parte promissoris: at in onerosis obligari promissorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ; neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem: * sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ in actione de præscriptis verbis & de condictione ob causam dati causa non secuta Romani juris interpretes tradunt.

L. II, c. XI, ¶. 22. & XV, §. 16. Hoc libro c. XX. §. 58.

L. naturalis. §. 1. de præsc. verb. l. ult. D. de cond. ob caus. dati.

CA-

Sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit] id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restitueret libertati, qui Carvajalius antequam liberaretur mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium Mariana libro XXX. Sed facti speciem paullo aliter narrat Paruta libro II.

Anno-

CAPUT XXII.

De fide minorum poteſtatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget ſummam poteſtatem:*
III. *Aut occaſionem obligationi det.*
IV. *Quid ſi factum quid contra mandatum? ubi diſtinctiones adhibentur.*
V. *An tali caſu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magiſtratus poſſint circa inferiores ſe, aut pro iisdem.*
VII. *Pacem facere ducum non eſſe:*
VIII. *An inducias dare, diſtinguitur.*
IX. *Quæ ſecuritas perſonarum, quæ res ab ipſis concedi poſſint.*
X. *Strictè interpretanda talia pacta, & quare?*
XI. *Quomodo interpretanda deditio à duce accepta.*
XII. *Quomodo cautio, ſi regi aut populo viſum fuerit.*
XIII. *Quomodo promiſſum de oppido tradendo.*

I. INter publicas conventiones Ulpianus & hanc ſpeciem poſuit, *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.* Nos diximus poſt fidem datam à ſummis poteſtatibus, agendum & de ea quam dant minores inter ſe aut aliis: ſive minores illi ſummis ſint proximi, quales ſunt duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: *Nec ducem novimus niſi cujus auſpicio bellum geritur:* ſive longius remoti. quos ſic diſtinguit Cæſar: *aliæ ſunt legati partes, aliæ Imperatoris. Alter agere ad præſcriptum, alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.* *L. conventionum. D. de pactis.* *Lib. IV. Comm. III.*

II. Eſt autem in horum promiſſis duplex inſpectio. nam aut hoc quæritur, an ſummam poteſtatem obligent, aut an ſe ipſos. * Prior quæſtio definienda eſt ex eo quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis noſtræ miniſtrum elegerimus, ſive voluntas illa ſpecialiter expreſſa eſt, ſive ex ipſa præpoſitionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in ſe eſt quæ ad facultatem ſunt neceſſaria, quod in materia morali intelligendum eſt morali modo. Duobus ergo modis poteſtates minores ſupremam ſuo facto obſtringunt, faciendo id quod probabiliter ipſorum officio con- *L. II, c. XI, §. 12.*

Annotata ad Caput XXII.

PRior *quæſtio definienda eſt ex eo quod alibi diximus*] Vide Camdenum in anno CIↃ IↃ XCIV: in pronuntiato Comitis Mirandæ in cauſa Haukinſi.

De

censetur, aut etiam extra illud ex speciali propositione nota publice aut iis quorum res agitur.

III. Sunt & alii modi quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam: Consensus apparet ratihabitione, non tantum expressa sed & tacita, id est ubi scivit summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo procedat alibi tractavimus. Per rem hactenus obligantur ne locupletiores fiant aliena jactura, id est ut aut contractum præstent ex quo commodum volunt consequi, aut de commodo discedant, de qua æquitate itidem à nobis alibi dictum est. Et hactenus nec ultra recipi potest, quod dicitur valere si quid utiliter gestum est. Contra vero ab injustitia excusari non possunt, qui cum pacta improbent tamen retinent quod sine pactis non haberent: ut cum Senatus Romanus, narrante Valerio, factum Cn. Domitii neque probare potuit neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt.

Lib. 11, c. IV, ¶. 5. & c. XV, ¶. 17. Lib. 11, c. X. ¶. 2.

Lib. IX, 1.

IV. 1. Illud quoque ex supra à nobis dictis repetendum est, obligari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte secutus est Prætor Romanus in institoria actione: neque enim omne quod cum institore geritur obligat eum qui præposuit, sed ita si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de quo autem palam proscriptum fuit ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit sed non pateat, tenetur qui præposuit. conditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa lege vel interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari in quo præpositus est.

L. 11, c. XI, ¶. 12, & 13.

L. cuicumque ¶. non tamen, D. de inst. act. l. sed si ¶. de quo & ¶. perscribere, & ¶. prescriptum, eod. tit.

2. Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. de his si non constat, sequendum est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id sine quo satis commode quæ officii sunt expediri non possunt.

3. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesserit, id est si præ se tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam crimini respondentem. Ex priore causa bona obligantur, & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam si quis testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum qui medii sunt ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint: Nec puto dubitandum quin dux milites, magistratus oppidanos obligent intra eos actus qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus esset. Contra, ducis aut magistratus pactum inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea, ita si acceptaverint: quæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure alibi disseruimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species. *Alc. lib. VIII. cons. 40.* *L. II, c. XI. ¶. XIV.*

VII. * De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον; *de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Albinus cum Iugurtha rege Senatus injussu fecerat, Senatus rescidit,* inquit Sallustius. Et apud Livium est: *quî rata ista pax erit, quam non ex auctoritate Senatus, non jussu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum, ut alibi exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest,* nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent; quod ostendunt antecedentia, de deditione, de sponsione relinquendæ aut incendendæ urbis, de statu mutando. *Iugurth. L. XXXVII.*

VIII. * Inducias dare ducum est, nec summorum tantum sed & minorum, iis nempe quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces partes non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud Livium declarat. *Lib. XXIV.*

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæsita concedere itidem ducum non est. Hoc jure Syria Tigrani ademta quamquam Lucullus dederat. De Sophonisba quæ bello capta erat ait Scipio Senatus populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo à Masanissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. In res alias quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi potestatis quam cujusque populi moribus: qua de re satis superius à nobis dictum est. *Just. lib. XI. Liv. l. XXX. Cass. de just. & jure. l. 1.*

2. At

De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet] Belisarius Gotthis: οὐ γὰρ ἐσμὲν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι. *neque enim nos jus habemus ordinandi res imperatoris.*

Inducias dare ducum est] Vide Parutam lib. V.

2. In

Lib. III, c. VI, ¶. 15. 2. At nondum quæsita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est intra ea quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius; sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις. * *In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium de hoc facto Livii sequitur: *Punica relligione servata fides ab Annibale est.*

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult à Rabirio Saturninum jure cæsum, quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat: *Fides*, ait, *qui potuit sine Senatusconsulto dari*? & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex Senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. * In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum à republica arceretur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram à duce accipitur, eo jure acceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit. cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet ut ratihabitione non secuta dux in nihil ipse teneatur nisi si qua locupletior factus sit.

XIII. Et qui oppidum tradere promiserunt possunt præsidium dimittere, ut fecisse Locrenses legimus. Liv. l. XXIV.

CA-

2. *In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus*] Non magis probabile erat in re simili effugium quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos; narrante Leunclavio lib. VI.

3. *In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide Sallustium in bello Catilinario. Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Consalvi in Ducem Valentinum Guicciardini libro VI.

Anno-

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. *Refellitur sententia statuens privatos fide hosti data non obstringi.*
II. *Ostenditur obstringi eos etiam piratæ & latroni: & quatenus:*
III. *Minor hic non excipitur.*
IV. *Error an liberet:*
V. *Solvitur objectio sumta ex publica utilitate.*
VI. *Aptantur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:*
VII. *In certum locum non redeundi: non militandi.*
VIII. *Non fugiendi.*
IX. *Captum alii se dare non posse.*
X. *An privati cogendi sint à suis potestatibus implere quod promiserant.*
XI. *Qualis interpretatio in hujusmodi pactis adhibenda.*
XII. *Quomodo sumendæ voces vitæ, vestium, adventus, auxilii.*
XIII. *Rediisse ad hostem quis dicendus:*
XIV. *Iusta auxilia quæ, in deditione, sub conditione facta.*
XV. *Quæ ad executionem pertinent conditionem non facere.*
XVI. *De talium pactorum obsidibus.*

I. Ciceronis est illud satis tritum: *Etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda:* singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros qui docerent pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere, at quæ à privatis fierent non item. nam cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? Adde quod nisi id statuatur datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri à captivis fide privatorum sublata non poterit.

Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium.

Hoc libro c. XIX, §. 2.

II. Imo non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat perinde ut de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut si alter nolit sibi eam præstare potest. Quod in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, dissimulari odio eorum quorum commodum agitur.

Supra l. II, c. XI, §. 7. & lib. III, c. XIX. §. 5. Oldr. cons. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 3. §. 4. n. 21.

III. In

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemus, qui ejus ſtatus eſt ut actum intelligat. Nam quæ minoribus conſulunt beneficia ex jure ſunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

Lib. II. c. XI, ¶. 6. IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare à contractu recedendi ſi id quod per errorem creditum fuit in mente agentis vim habuerit conditionis.

V. 1. At quouſque ſe extendat privatorum in paciſcendo poteſtas difficilior inſpectio eſt. Quod publicum eſt à privato alienari non poſſe ſatis conſtat: nam ſine ducibus quidem belli id permiſſum eſt, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipſorum actionibus ac rebus quæri poteſt, quia videmus hæc quoque concedi hoſtibus non poſſe ſine aliquo damno partis: unde videri poſſunt talia pacta illicita cum civibus ob jus ſupereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem ſacramento datam.

c. XXII, §. 7.

2. Sed ſciendum eſt, ea pacta quæ malum majus aut certius evitant magis utilia quam damnoſa etiam publico cenſeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τὸ κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὸ μετριώτερον, ut ait quidam apud Appianum. Neque vero fides ſola qua quis poteſtatem ipſam ſui & ſuarum rerum non abdicat, neque utilitas publica ſine legis auctoritate id efficere poſſunt, ut quod factum eſt, etiamſi contra officium factum eſſe detur, irritum ſit & effectu juris omni careat.

Punic.

3. Lex quidem poſſet adimere ſubditis aut perpetuis aut temporariis hanc poteſtatem: Sed neque lex hoc ſemper facit, parcit enim civibus: neque ſemper facere poteſt: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent ſi latæ ſint ad humanum modum, non ſi onus injungant quod à ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta ſpecialia quæ tale quid aperte præ ſe feruntur pro legibus haberi non debent: Generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ ſunt ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant.

Lib. I, c. IV. §. 7. 2, 3. Lib. II, cap. XIV, ¶. 12, 2.

4. Quod ſi actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, ſed puniri tamen idem poterit, ideo quod promiſit id quod ſui juris non erat, maxime ſi juratus id fecerit.

VI. Promiſſio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriorem reddit captivi conditionem: non ergo ut quidam exiſtimant glorioſe tantum fecit M. Attilius Regulus, ſed & quod debebat: *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hoſtiles perturbare perjurio.* Nec obſtat illud:

Offi. III.

Horat.

Atqui ſciebat quæ ſibi barbarus
Tortor pararet.

Nam & hoc fieri poſſe jam ſcierat cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis ſcriptoribus rem narrat Gellius, octa

*pacto postliminium justum non esse sibi responderunt, quoniam * de jure vincti forent.* Lib. VII.

VII. 1. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne adversus eum qui ipsos in potestate habet militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, sub lege, *μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν*, *Ne adversus Carthaginenses eorum quisquam arma hostilia ferret.* Simile pactum habet in Gotthicis * Procopius. Lib. I. Goth. III.

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium est statim & irritum est, ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

VIII. Promittunt & nonnulli non fugere. tenet hoc eos, etiamsi vincti promiserint, contrâ quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus fit postea, ita demum liber erit si ideo promiserit ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur an qui captus est alii dedere se possit. nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli juri, partim concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra exposuimus. Lib. III. c. VI, §. 23. & seq.

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati si in fide præstanda negligentes sint à suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si à privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio scripserat, multis * in Senatu placuisse, ut ii de decem captivis qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur. Lib. VII. c. 18.

XI. De interpretatione, tenendæ regulæ jam aliquoties memoratæ, ut à proprietate verborum non recedatur nisi absurdi vitandi causa,

Annotata ad Caput XXIII.

De jure vincti] id est capitis minores, ut Horatius de Regulo loquitur.

1. *Procopius*] Gotth. II de Herulis.

In Senatu placuisse] idem jam ante Senatus redire eos coëgerat quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. Appianus Exc. Legat. num. 6.

Lib. II, c. XVI, ¶. 2. causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum qui legem dedit.

Hoc lib. c. XX, ¶. 26. XII. Utinam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. Venisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, à Censore ignominiis notata, qui eam adhibuerant intestabiles & invisi.

De Off. III. Lib. VIII, c. 19.

XIV. *Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

Hoc libro c. 20, §. 58. XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur.

Justa auxilia in pacto deditionis] Sunt ejus pacti exempla quatuor in XIII Gorthicorum Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. De Castello Corsicæ apud Bizarum Historiæ Genuensis X. alio libro XVIII, & in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. XI.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi à populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium postulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum esse res suas promovere.*
V. *De mutis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*
VI. *De tacita approbatione sponsionis.*
VII. *Pœna quando tacite remissa.*

à lege, D. locati. I. SIlentio quædam conveniri non male à Javoleno dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus qualitercunque indicatus & acceptatus vim habet juris transferendi. Signa autem

auem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non semel jam indicavimus. Quædam natura insunt actui. *Lib. II, c. IV. ¶. 4. 3. L. III, c. I. ¶. 8.*

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus aut ab externis veniens in alterius populi aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget, nequid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zephyri factum à reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Simone Virgilius: *Liv. lib. I.*

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes. *Æneid. II.*

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, * tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat Livius: addit, colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc à Valerio Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas perfidum existere coëgit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse;* nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est. *Libro XXXVIII. Lib. X, c. 6.*

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii avertere hostem à belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur. quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit; & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus * L. Sylla bello sociali apud Eserniam, ut apud Frontinum legimus. *Liv. l. XLII. L. III, c. II. §. 6. & seq. Liv. l. XXVI. & XXX.*

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim *Lib. I, c. 5.*

Annotata ad Caput XXIV.

Tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore] Merito Agathias Ragnarum Hunnum culpat, quod abeuntem à colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. Agath. lib. II.

L. Sylla] Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Usipetes. Appianus Exc. Legat. n. 16.

olim vittæ & rami olivarum; apud Macedones haſtarum erectio; apud Romanos * ſcuta capiti impoſita, * ſigna ſupplicis deditionis, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere ſe ſignificat, an obligetur, & quatenus, ex his quæ ſupra dicta ſunt petendum eſt. * Hodie vela candida tacitum habent ſignum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam ſi voce petitum eſſet.

Lib. III, c. IV, §. 12. & XI. §. 15.

VI. Sponſio à ducibus facta quatenus tacite approbata à populo aut rege cenſeri debeat, & hoc jam ſupra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, cujus rei alia cauſa extra voluntatem fœderis probandi dari non poſſit.

VII. 1. * Pœnæ remiſſio ex ſola diſſimulatione non poteſt colligi: ſed opus eſt accedat actus talis qui aut amicitiam per ſe oſtendat, ut fœdus amicitiæ cauſa; aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, ſive ea opinio verbis indicata eſt, ſive rebus quæ ex more inſtitutæ ſint ad talem ſignificationem.

Lib. II, c. XV. §. 17, & Lib. III, c. XXII, §. 3.

Scuta capiti impoſita] Appianus Civilium II.

Signa ſupplicis deditionis] Apud Perſas manus poſt tergum complicatæ; Ammianus lib. XVIII. ad quem locum notata Lindenbrogii vide. ſcuta & vexilla perverſa apud Romanos; Notat idem Ammianus libro XXVI. Submittere vexilla; Latinus Pacatus Panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere; Plinius lib. XXII. qui victi ſe dedunt inermes ſupplicant, ait Servius ad I Æneid.

Hodie vela candida tacitum habent ſignum petiti colloquii] ignis ſuccenſus petiti colloquii ſignum apud Septentrionis populos; meminit Johannes Magnus & alii. Plinius lib. XV, 30. de lauru: *Ipſa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hoſtes quietis ſit indicium.*

Pœnæ remiſſio] Tractat Polybius ſervatus in Excerptis Legationum num. 22. an ſi remiſſa ſit pœna iis qui facinus fecere, ſimul remiſſa ſit mandatoribus. Non puto. Singulos enim tenent ſua delicta.

CAPUT XXV.

Concluſio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem ſervandam.*
II. *In bello pacem ſemper ſpectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Chriſtianis præſertim.*
IV. *Vtile id victis:*
V. *Et victori:*
VI. *Et quorum res dubiæ ſunt.*
VII. *Pacem factam ſumma religione ſervandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. 1. ATque hic finire me poſſe arbitror, non quod omnia dicta ſint quæ dici poterant, ſed quod dictum ſatis ſit ad jaciendа fundamenta, quibus ſi quis velit ſuperſtruere ſpecio-

ſiora

ſiora opera adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, ſicut, cum de bello ſuſcipiendo agerem, monita quædam de bello quantum fieri poteſt declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam quæ in bello & poſt bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum ne ſpes pacis adimatur. Fide enim non tantum reſpublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, ſed & major illa gentium ſocietas: hac ſublata, ut vere Ariſtoteles, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines eſt commercium.* *Off. III. Rhet. ad Theod. I. c. 15.*

2. Itaque merito idem ille Cicero nefarium eſſe ait, fidem frangere quæ continet vitam: *Sanctiſsimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis præſtare debent ſummi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide ſublata * feris erunt ſimiles, quarum vim omnes exhorrent. Et juſtitia quidem in cæteris ſuis partibus ſæpe habet aliquid obſcuri: at fidei vinculum per ſe manifeſtum eſt, imo ideo quoque uſurpatur ut de negotiis omnis dematur obſcuritas. *Epiſtola* lxxxviii. *Cic. pro Q. Roſ.*

3. Quo magis regum eſt religioſe hanc colere, primum conſcientiæ, deinde & famæ cauſa qua ſtat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipſis fallendi artes inſtillant, id ipſum facere quod docent. Non poteſt diu prodeſſe doctrina quæ hominem hominibus inſociabilem facit: adde & Deo inviſum.

II. Deinde in tota belli adminiſtratione non poteſt ſecurus & Deo

Annotata ad Caput xxv.

2. FEris erunt ſimiles] Legati Juſtiniani apud Procopium Perſicorum II Choſroen ſic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἄν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τοῦ Καβάδου ἐς γῆν τὴν ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν. ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομωμοσμένους σοὶ ἔναγχος ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον. διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιωτεύουσιν. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τὶς ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῇ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα λελείψεται πάντας. πόλεμος δὲ, ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Niſi ad te præſentem, Rex, hæc haberetur oratio, nunquam putaſſemus Choſroen Cabadæ filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemptis primum juramentis juratis, quod inter homines ſummum firmiſsimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea federibus, quæ ſola ſpes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt: Quid enim hoc aliud eſſe dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare. nam ſublatis federibus ſequetur ut omnes inter ſe æterna gerant bella. Bella autem ſine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ ſuæ extorres.*

Deo fidens animus retineri nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum à Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum gerere:* Cui congruit Augustini sententia: *non pacem quæri ut bellum exerceatur, sed bellum geri ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles non semel accusat gentes quæ bellicas actiones quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est; quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

Oratione ad Cæs. *Epist. 1. ad Bonif.* VII *Pol.* II, & XIV.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, & malefactorum, & damnorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. Cujus optimus interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

Rom. XII, 18.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit; primum eos qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, jacturâ aliquâ redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. hunc sensum * Aristoteles sic enuntiat: κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτὰς αὐτοῖς χρήματα ἀπολέσαι. *Satius est his qui plus possunt aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, ampla ac speciosa dantibus pax est; ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim Mars communis: δεξιτέον, ait Aristoteles, ἐν μεταβολαῖς ἐν τῷ πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται. *Cogitandum in bello quam multæ quamque improvisæ mutationes accidere soleant.* In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγεθος τῶν διημερημένων προσφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης τὸν εὐαλλάξ εἰδισμὸν βραβεύειν τῷ κοινῷ πόλεμον προτεθεικότες. *qui rerum gestarum à se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortunæ belli prospera vicibus largiri.* * Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum morsus.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero Cæsare auctore optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit.

Bell. civil. I.

VII. Pax

Aristoteles sic enunciat] Philo vero de constitutione principis hunc in modum: εἰρήνη κρείττων ἢ σφοδρὰ ἐπιζήμιος, λυσιτελεῖ δὲ πόλεμος. *Pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.*

Et maxime metuenda desperantium audacia]

Δειναὶ γὰρ καὶ κοῖλοι ἀποιχομένοιο λέοντος.

Quippe timenda etiam morientis lustra leonis.

Ho-

VII. Pax autem facta qualibuſcumque legibus ſervanda omnino ob eam quam diximus fidei ſanctimoniam, ſoliciteque cavenda non tantum perfidia ſed & quidquid animos exaſperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes; quæ cum omnes ſumma religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ ſunt in gratiam.

VIII. Inſcribat hæc Deus (qui ſolus hoc poteſt) cordibus eorum quorum res Chriſtiana in manu eſt, & iiſdem mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque ſemper cogitet lectam ſe miniſtram ad regendos * homines, Deo cariſſimum animal.

Homines, Deo cariſſimum animal] Sic Chryſoſtomus ſermone de Eleemoſyna dixit: ἄνθρωπος τὸ περιπτύδαστον ζῶον τῷ Θεῷ.

FINIS

Librorum de jure Belli ac Pacis.